ناکۆکیەکانی
ناو
سیاسەت

THE PARADOXES OF POLITICS

ـ سەرەتایەک بۆ تیئۆری سیاسی فێمێنیستیی
An Introduction to Feminist Political Theory ـ

Maria Wendt Höjer ماریا ڤێندت هۆیەر
Cecilia Åse سیسیلیا ئۆسە

وەرگێڕانی لە سوێدیەوە
Translated into kurdish

Rebwar Rashed
ڕێبوار ڕەشید

Maria Wendt Höjer مارییا ڤێندت هۆیەر
Cecilia Åse سیسیلیا ئۆسە

ناكۆكیەكانی ناو سیاسەت
The Paradoxes of Politics

ـ سەرەتایەک بۆ تیئۆری سیاسی فێمێنیستیی
An Introduction to Feminist Political Theoryـ

وەرگێڕانی لە سوێدیەوە
Translated into kurdish

Rebwar Rashed
رێبوار ڕەشید

كاری نووسین و مونتاژ: ڕێبوار ڕەشید
ISBN 91 – 631– 7115 – 5

تێبینی:
* هەر كەسێك كەم یان زۆر تێكستی ئەم كتێبە بەكاربهێنێت دەبێت ئاماژەی دروست بە سەرچاوەكەی بكات.

* ئەم كتێبە لەلایەن دەزگای ئاراس ـ چاپخانەی وەزارەتی پەروەردە كۆتایی بەهاری ٢٠٠٦ بڵاوكراوەتەوە. سوپاسیان دەكەم، بەڵام بەداخەوە لە نووسینەوەكەیدا هەندێك هەڵەی واژەیی و جۆری هەڵەی دیكەی تێدا كراوە.

Förord till översättningen

Det är en stor glädje för oss att *Politikens Paradoxer* har blivit översatt. Att denna översättning kommit till stånd är helt och hållet ett resultat av Rebwar Davodis insatser. Vi vill varmt tacka honom.

Stockholm i april 2005

Maria Wendt Höjer Cecilia Åse

سەرەتایەک بۆ وەرگێڕانەکە
خۆشیەکی گەورەیە بۆ ئێمە کە کتێبی "ناکۆکیەکانی ناو سیاسەت" وەرگێڕدرا. ئەرکی ئەم وەرگێڕاندنە تەواو کەوتە سەرشانی ڕێبوار ڕەشید. بە گەرمیی سوپاسی دەکەین.

ستۆکهۆڵم، مانگی چواری ٢٠٠٥، ماریا ڤێندت هۆیەر و سیسیلیا ئۆسە

زانیاری سەبارەت بە کتێبەکە و بنکەی چاپ
Some information about the publishing house and the book

Academia Adacta AB
Anne-Marie Beckman
Box 1015
221 04 Lund
Sweden
Tel 046-29 50 55
Fax 046-29 50 80
E-mail: academia-adacta@insatnet.nu

The Paradoxes of Politics
- An Introduction to Feminist Political Theory
Copyright © 1999 Maria Wendt Höjer, Cecilia Åse, and Academia Adacta AB.

Edition 1:1
Original title in Swedish: Politikens paradoxer – En introduktion till feministisk politisk teori. Published in Sweden, Academia Adacta AB, 1996.

All rights reserved!
No part of this publication may be reproduced, stored in a retrieval system, or transmitted, in any form or by any means, electronic, photocopying, recording, or otherwise, without the prior permission of Academia Adacta AB.

ناوەڕۆک

سەرەتایەک بۆ وەرگێڕانەکە ٥
پێشەکی ١٧
١ سەرەتا ١٩
٢ جنس و دەستەڵات ٢٨
لەش و جنس ٢٨
جنس، جێندەر و دەستەڵات ٣١
جنس وەک نیزامی دەستەڵات ٣٦
٣ تاکەکەس، چین و جنس ٤٢
تاکەکەس و چین ٤٢
یەکسانی و جیاوازیی ٤٥
ئافرەتان "وەک ئافرەت" ٤٨
٤ کەسیی (تایبەتی) و گشتیی ٥٣
دیاردەی کەسیی دیاردەیەکی ... ٥٣
لێکچوون و ئەقڵ ٥٥
سێکسوالێتی، دەستەڵات و دایکایەتی ٥٧
دەوڵەت و جنس ٦٢
سنوورگەلی کەسێتی و سیاسی ٦٥
٥ دیموکراسی و هاووڵاتێتی ٦٨
دیموکراسی پیاویانە ٦٨
جنس و دیموکراسیی ٧٠
جنس و هاووڵاتێتی ٧٣
هاووڵاتێتی و دایکایەتی ٧٥
٦ زانیاری و لەش ٧٩
زانست و پیاوێتی ٧٩
ئەزموون و ڕزگاریی ٨٣
زمان، جنس و گۆڕان ٨٧
٧ ناکۆکیەکانی ناو سیاسەت ٩١
سەرچاوەکان ٩٤

سەرەتایەک بۆ وەرگێڕانەکە

ڕۆژی ٢٠٠٢/٧/٢٧ بڕیارمدا کتێبی "ناکۆکیەکانی ناو سیاسەت" لە سویدیەوە وەربگێڕم بۆ کوردی. پاش پێوەندی کردن لەگەڵ مارییا و سیسلیا کە نووسەری کتێبەکەن و تاووتوێ کردنی باسەکە لە ڕێی ئیمێڵەوە لە گەڵیان، ڕۆژی ٢٠٠٢/١٠/١٠ لە زانکۆی ستۆکهۆڵم کۆبووینەوە و لە لەسەر بڕیارەکە ساخ بووینەوە.

کاتێکی زۆری خایاند تا کارەکە تەواو بوو. هۆی سەرەکیش لە ڕاستییدا ئەوەیە کە بە کۆمەڵێک کار و چالاکی ترەوە خەریک بووم. ئەو کاتەی کە دەمایەوە بۆ وەرگێڕانی "ناکۆکیەکانی ناو سیاسەت" تەرخان بکەم، بەداخەوە کەم بوو.

سەبارەت بە کاری وەرگێڕانەکە دەبێت بڵێم کە زەحمەتی خۆی تێدا بوو. لەلایەکەوە ئێمە لە کوردیدا ڕێککەوتنێکمان لەسەر مانای وشە و زاراوەگەلێک نییە، بەتایبەتی سەبارەت بە ـ ئیزمەکان و لەوانەش فێمێنیزم، کە لە زۆربەی زۆری زمانە ئەوروپیەکاندا لەسەری ڕێککەوتوون. نەبوونی کۆمەڵێک زاراوە و دەستەواژەی سیاسیی، کولتوریی و فەلسەفیی کە ئەگەرچی لە زمانی کوردیدا هاوواتایان هەیە، بەڵام بەداخەوە بەگشتیی بەکارنابرێن و دانەکوتراون، گرفتێکی دیکە بوو. هەرچەندە نامەوێت بچمە ئاستێکی قووڵتری باسەکەوە، بەڵام بێگومان نەبوونی دەوڵەت یان قەوارەیەکی سەروەری نەتەوەیی بێ لە کۆمەڵێک زیانی گەورە هەروەها زیانی نەبوونی زمانێکی ناوەندیی و ستانداریشی لێداوین کە پێمانەوە دیارە.

گیروگرفتی زمانی کوردی، بەتایبەتی لە باشوور و خۆرهەڵاتدا ئەوەیە کە کەمتر وشەی بە بنەڕەت لاتینی، یۆنانی و ئینگلیزی یان فەڕەنسی بەکار دەهێنین و زیاتر، تەنانەت لە شێوەی داڕشتنی ڕێزمانیشدا، سوود لە عەرەبی یان فارسی وەردەگرین. ئەمە گرفتێک پەیدا دەکات کە بەڕاستی هاسان نییە و ئەویش ئەوەیە کە ناچار دەبین پەنا بۆ وشەگەلێک بەرین کە کارەکەمان سەختتر دەکات وەک لە سووکتر. بۆ نموونە، بۆ هەر پارچەیەکی کوردستان بەکاربردنی ئەو وشە و زاراوانەی لە جیهانی خۆرئاوا برەویان هەیە دەبنە مایەی هاوبەشێتی، نە هەر لە سەر ئاستی کوردستان بەڵکو لە سەر ئاستی جیهانییش، بەڵام تێگەیشتن لە وشە و زاراوەی زمانی داگیرکار هەم ناوچەییە و هەم دەبێتە مایەی زەحمەتی تێگەیشتن لە ناو کورددا.

ئێمە بۆ ئەوەی بتوانین مامەڵە لەگەڵ تیئۆری و سیاسەت و شێوەکانی دیکەی زانستدا بکەین بێگومان پێویستمان بە کۆمەڵێك وشەیە کە کۆدەنگی[1] (هاوڕایی) سیاسیمان لەسەریان هەبێت و لە بەردەوامگوتنەوەیاندا ئەو واتا و ناوەڕۆکە هەڵبگرن کە باسەکە پێویستی دەکات. ئەمەی کە باسی دەکەم بۆ فێرکردن و پەروەردەکردنی نەوەکانی ئاییندە زۆر گرینگە. کۆمەڵگای کوردستان بەهەرحاڵ دەبێت بتوانن لە ئاستێکی بڵنددا لە یەك تێبگەن. پێشخستنی زمان مەرجێکی کۆمەڵگای مەدەنیە.

دەبێت ئەوەش بڵێم کە هەوڵی زۆرم داوە وەفادارییم بۆ تێکستەکە لەسەر حسابی وەرگێڕانەکە نەبێت. بۆ هاسانکردنی کاری خوێنەر هەندێک جار وشەیەکی هاوواتام لە نێو کەوانەیەکدا بۆ وشەی پێشەوەی داناوە یان لە بنتێبینییدا ئەو وشەیەم ڕوون کردووەتەوە کە پێموایە پێویستە. بێگومان دەشێت وشەی باشتر و گونجاوتر لەوانەی من هەبن، بەڵام تا ئەو دەم کە ئەو پێشنیازانە پەیدا دەبن ئەو کارەی من وەک هەنگاوێک لە سوود خاڵی نابێت.

وەك باسم کرد لەبەر ئەوەی کە تا ئێستاش زمانی کوردی لە ئاستێکی نزمتردا مامەڵەی پێ دەکرێت و نەچووەتە ناو دامەزراوە سیاسی و کۆمەڵایەتی و ئابوورییەکانەوە، لە گۆڕەپانی سیاسەت، دیپلۆماسی، فەلسەفی و هتددا کەمتر بەکاردەبرێت و لە ئاستێکی وای زانستییدا بەکارناهێنرێت کە شیاوی پێداویستیەکانی نەتەوەیەک بێت، وەرگێڕانی تێکستی زانستی و ئەکادیمی بۆ سەر زمانی کوردی سەختە. خۆماندووکردنێکی تەواوی دەوێت بۆ ئەوەی لە لایەکەوە ئەو ئاستە ڕۆژانەیەی زمانی کوردی جێ بهێڵرێت و لەلایەکی دیکەوە هاوکات کە وەفاداریی بۆ تێکستە ڕەسەنەکە نیشان دەدرێت، ئاستی زمانە کوردیەکەش ببرێتە سەرێ.

هیوادارم توانیبێتم ئەو کارە ئەنجام بدەم. دڵنییام ڕەخنەگرانی دڵسۆز لە ئاییندەدا کاری لەم جۆرە هاسانتر دەکەن. پێش بە کۆتایی هێنانی ئەم سەرەتایە دەبێت سوپاسی ماریيا ڤێندت هۆیەر و سیسلیا ئۆسە بکەم کە ڕێگایان دام کتێبەکە وەربگێڕمە سەر زمانی کوردی، کە بێ ئەوەی پێیان بڵێم خۆیان لەو دەقە کوردیەدا کە وەک نموونە بۆم ناردبوون، بژاری بەشە سوێدیەکەی دەقەکەیان کردبوو. سوپاسی گەرمم بۆ کوێستان ـی هاوڕێ و هاوسەرم کە خۆی بە تێکستەکانەوە خەریک کرد و کارەکەی لە زۆر ڕووەوە بۆ هاسان کردم.

---

[1] کەنسێنسەنس: کۆدەنگی، هاوڕایی

هەروەها سوپاسی مەهاباد قەرەداخی دەکەم کە بێ لە پێشنیاری گرینگ، وەفادارانەش بە تێکستەکەدا چووەوە و تێبینیەکانی وا گرینگ بوون کە کاری لەسەر داڕشتنەوەی تێکستەکە کرد.

سەبارەت بە وەرگێڕانی ئەم کتێبە کە بێگومان لە پێوەندی لەگەڵ ئەو بزووتنەوەیەدایە کە لەم چەند ساڵەی دواییدا بیری فێمێنیزم لە ناو کۆمەڵگای کوردستاندا برەوی پەیدا کردووە و کە من پێموایە گەر دروستانە مامەڵەی لەگەڵدا بکرێت دەتوانێت ڕۆڵێکی بگۆڕی سوودبەخشی لە کۆمەڵگای کوردستاندا هەبێت. ئەمە لە دەمێکدایە کە هاوکات ئێستا لە ئورووپا بۆچوونێک هەیە کە دەڵێت ئیتر فێمێنیزم بووە بە زاراوەیەکی سواو و چیتر ناتوانێت ئەو ڕۆڵە بگێڕێت کە لە ماوەی ڕابردووی ٢٠ تا ٥٠ ساڵی ڕابردوودا گێڕاویەتی.

ئایا لەو ڕووەوە پیاوان و ئافرەتانی فێمێنیستی کورد لە پاشەوە ماون ؟

بەئەژماردن ئەو ئافرەتە کوردانەی کە خوازیاری بەرەوپێشەوەبردنی دۆخی ئاڵۆزی خۆیانن. بەڵام ژمارەی ئەوانەی کە لە ڕووانگەی گشتیی فێمێنیستیەوە بتوانن داکۆکی بکەن کەمن. ئەو ژمارەیە زۆر کەمتریش دەبێتەوە کاتێک کە دێتە سەر بیری فێمێنیزم لە قوڵایی و پانتایی خۆیدا وەك تیئۆری و سیاسەت.

دۆخی بندەستی نەتەوەیی کۆمەڵگای کوردستان بە هیچ شێوەیەک ئەو بوار و هەلەی نەڕەخساندووە کە مرۆڤی کورد، بەتایبەتی ئافرەتان، بتوانن بەو شێوە دروستەی کە پێویستە خۆیان لە تیئۆرییدا قووڵ بکەنەوە. ئەم ڕاستییە سەبارەت بە پیاوانی کوردیش هەر دروستە.

هەندێک پیاوی کورد هەن (بێگومان ئافرەتیش هەن) کە پێیان وایە فێمێنیزم بزووتنەوەیەکی بەدە و فێمێنیستیش ژنێکە کە پێی وایە هەرچی "خراپ" بێت باشە. خەڵك هەن پێیان وایە بزووتنەوەی فێمێنیزم هەر زیان دەگەیەنێت و قازانجی بۆ کۆمەڵگا نییە. کەمخوێندنەوە و کەمزانین لەسەر بزووتنەوەی فێمینیزم هێندە بەر بڵاوە کە هەر لە خۆوە مەسەلەی جلکوبەرگێک کە تەواو لەش دانەپۆشێت یان سووراو و سپیاوێک کە زیاتر لە باو تۆخ بێت دەبەسترێت بە فێمێنیزم و فێمێنیستییەوە. بەو شێوەیە تێگەیشتنێکی فرە چەوت لە وشەی فێمێنیزم و فێمێنیست لە ناو کورددا هەیە.

گلەیی و گازەندە زۆرن لەسەر ئەوەی کە پرسیاری خراپ سەبارەت بە ئافرەت، بزووتنەوەی ئازادیخوازانەی ئەوان و فێمێنیزم دەکرێت. بەڵام ئێمە دەبێت تێبگەین کە پرسیاری باش لە زانست و ئەقڵی باش و خوێندنی هەمەلایەنەوە سەرچاوە دەگرێت. تا ئەو دەمەی کورد لەوانە بێ بەش بێت پرسیارەکانیش ئەو ڕەنگە دەدەنەوە. من پێموایە ئەم کتێبە، "ناکۆکیەکانی ناو سیاسەت" کە بەشێکە

لە خوێندنی بەرنامەی یەکەم ساڵی زانستی سیاسەت لە زانکۆی ستۆکهۆڵم لە سوێد، دەتوانێت گوڕێک بەو خوێندن و خستنەژێرباسە بدات. کتێبەکە زۆر بە کورتی لەسەر جۆرەکانی فێمێنیزم، چۆنیەتی تێڕوانین و تێگەیشتن و بەڵگە هێنانەوە دەدوێت. بێلەوەش پێداچوونەوەیەکی مێژوویی پێداویستی تێدایە بۆ ئەوەی خوێنەر زیاتر بتوانێت بچێتە نێو باسەکەوە.

هەڵبەتە من نامەوێت بچمە نێو باسێکی ڕەخنەگرانەوە سەبارەت بە فێمێنیزم لە ناو ئەمڕۆی کوردستاندا، بەڵام دەبێت ئەوە بڵێم کە نە هەر باسی فێمێنیزم بەڵکو زۆربەی زۆری نووسیەنەکان بەداخەوە هەر لەسەرەتاوە کەموکورتیی زۆریان تیدایە. کەموکورتییەکان هەر لە نەزانینی دەستووری نووسینەوە دەست پێ دەکات تا کێشەی فکریی گەورە. بۆ نموونە پێڕەوی ئەو ڕێزمان و شێوەنووسینە ناکرێت کە دەبێت لە نووسینی زانستییدا پشتی پێ ببەسترێت.

ڕەچاوی خاڵبەندی ناکرێت و لە نووسینەکاندا خاڵ، وێرگوڵ، نیشانەی پرسیار و هتد لە شوێنی خۆیاندا نیین. هەندێک جار نووسەر هەر لە خۆوە دووان و سیان یان زیاتر نیشانەی پرسیار یان نیشانەی دیکە دادەنێت و پێی وایە بەو شێوەیە هێزی پرسیارەکەی خۆی زیاتر دەکات، یاخود ناو دەخاتە ناو کەوانەوە و خەت بە ژێر وشەدا دەهێنێت و وشە و ڕستە ڕەنگاوڕەنگ دەنووسێت. کەس نازانێت نووسەر ئەو پێڕەو و ڕێزمان و شێوەنووسینەی لە چ زمان و سیستەمێکی خوێندنی ئەم جیهانەوە هێناوە.

بێ لەوانە قسە و نووسینی کەسانی دیکە دەهێنرێنەوە بێ ئەوەی ئاماژە بە سەرچاوەکانیان بکرێت و نووسین و بیری کەسانی دیکە بێ ئەوەی ئاماژەی دروستیان پێ بکرێت دەدزرێن و لە نێو باسدا تێهەڵکێش دەکرێن.

بە کورتیی، نووسین لەسەر فێمێنیزم هەر وەک لەسەر شێوەکانی دیکەی ئایدیۆلۆژی و تیئۆری لە ناو کورددا، لە زۆر لاوە ناتەواوە و ئەو خۆماندووکردنەی تێدا نییە کە شایستەیەتی. هەندێک جار مرۆڤ وا هەست دەکات کە نووسەرێک زیاتر پەلەی لە بڵاوکردنەوەی خودی نووسینەکەیە وەک لە بیرەکەی خۆی.

سەرباری هەموو ئەم خاڵانە کە زیان لە جیددیەتی باسەکە دەدەن، هێشتا ئەو هەوڵەی کە دەدرێت جێگای ڕێز و پێزانینە و بێگومان کاریگەریی دروستی خۆی لەسەر بزووتنەوەی فێمێنیزم و شێوەکانی دیکەی ئازادیخوازیی دادەنێت.

تێگەیشتن لە فێمێنیزم دەتوانێت ڕێی تاریکی ژیان لە گەلێک لاوە ڕۆشن بکاتەوە. ئایا مافی باوکێک/ برایەک/ ئامۆزایەک کە ئافرەتێکی خۆیان دەکوژن لە کوێدایە؟ ئایا ئەوە نێرینەی خانەوادەیەکە کە بەرپرسە لەوەی کە پێی دەڵێن شەرەف؟ ئایا شەرەف چییە، لە کوێوە هاتووە، چەند و تا کوێ مانا و نرخی هەیە؟ ئایا شەرەف لە هەڵسوکەوتدایە یان لە بەینی ڕانەکاندا؟ ئایا تەنیا لە هی

ئافرەتاندایە یان هی پیاوانیشدا؟ کێ کۆدەکانی شەرەف و ناموس پێناسە دەکات، کێ لێکیان دەداتەوە و مانایان بۆ دادەنێت و کام لێکدانەوەیە مافی ڕەها بە خۆی دەدات؟ ئایا ئافرەتان لە ڕووی بایۆلۆژییەوە جیاوازن و لەبەرئەوەش دەبێت لە ڕووی مافیشەوە جیاواز بن؟ ئایا جیاوازیەکان کۆمەڵێک بەها و بۆچوونی کۆمەڵایەتی دروستیان دەکات دەنا خۆیان نیین؟ ئایا ئەو پێوەندیە کۆمەڵایەتییانە خۆیان دەستکردی نیزامێکی دەستەڵات و سیاسەتن و پیاوان لە پشتیانەوەیە یان هەر لە خۆوە لە دامێنی نەتەوەیەکەوە لە سرووشتەوە دەکەونە خوار؟ ئایا ئافرەت تەنیا لەبەر ئەوەی ئەندامی زاووزێی جودایە ئەوا ئەقڵ و هۆشمەندی و توانای بەرپرسیاریی کەمترە؟ ئایا بۆ ئەو جیاوازییە بە پێچەوانەوە نەبێت، بۆ پیاوان نەگرێتەوە؟ ئایا بۆ جودایی ئەندامی زاوزێی پیاوان نابێتە هۆی کەمبوونەوەی توانای ئەقڵ و هۆشمەندی و بەرپرسیارێتی پیاوان؟ کێ مانا بەو جیاوازییە دەدات؟ ئایا بۆ ئەو جیاوازییەی ئافرەتان لە نۆرمە[2] پیاوانەکەوە سەرچاوە دەگرێت؟ ئافرەت جیاوازە لە بەراوورد لە گەڵ کێدا؟ ئایا بۆ ئایینەکانی وەک جوولەکە، کریستیانیزم، ئیسلام، بوودیزم و هی تر پڕن لە بۆچوونی جودای ناکۆک سەبارەت بە ئافرەت؟ ئایا جیاوازیی بایۆلۆژیی ئافرەتان شتێکە کە خوداوەندەکانیش دەبێت دەستی تێوەردەن یان مرۆڤەکان بە ناوی ئەوانە قسەیان کردووە و دەیکەن؟ بە چ شێوەیەک ئەو بۆچوون یان پێداگرتنە ئایینیانە وەربگیرێن، چۆن ڕەت بکرێنەوە، چۆن وەڵامیان بدرێتەوە؟ تا کوێ ئایین بۆی هەبێت دەست لە کاروباری مرۆڤەکان وەربدات؟ ئایا تەنیا دەست لە کاری ئافرەتان وەربدات یان هی پیاوانیش؟ ئایا وەک کارێکی پیاوان لە سیاسەت/ فەلسەفە/ ئایدیۆلۆژی تێبگەین یان وەک کارێکی مرۆڤ؟ ئەگەر کاری مرۆڤە کوا ڕۆڵی ئافرەتان، کوا بۆچوون و دەنگی ئەوان، کوا دەستەڵاتی سیاسی/ ئابووری ئەوان؟ ئایا کۆمەڵگا هی پیاوان و ئافرەتانە یان هی هەردووکیان؟ ئایا سنووربەندیی/ ماف/ ئەرک/ ئیمتیاز/ توانا/ فێربوون تەنیا ئافرەتان بگرێتەوە یان پیاوانیش؟ دەستەڵاتی سیاسیی چییە، چۆن پێناسە بکرێت، بۆ وا پێناسە بکرێت، لەو پێناسەیەدا چی و کێی تێدا بێت؟ ڕۆڵ و شوێنی و ئەرکی خێزان تا کوێ سیاسییە و لە کوێدا سیاسیی نییە، کێ ئەو بڕیارەی لە دەستدایە و بۆ چی لە دەستیدایە؟ ئایا ئەوەی لە ژووری نووستندا دژ بە ئافرەت ڕوو دەدات کەسیی و تایبەتیە و کۆمەڵگا نابێت لێی بەرپرسیار بێت؟ سنووری دەستتێوەردانی کۆمەڵگا/ دەوڵەت/ یاسا تا کوێ بێت و چۆن پیادە بکرێت؟ ئایا ڕەخنە تا چەند گشتگر بێت و

[2] نۆرم: پێوەر، عەیارە، چوارچێوە، قاڵب

لە كوێدا تایبەتی بێت؟ ئایا ڕێكخراوگەلی سیاسی لە كوردستان تا كوێ دەتوانن هەلومەرجی ئافرەتان باشتر بكەن و لە كوێدا ناتوانن بیكەن؟ ئایا ئێمە هەموو ڕیفۆرمێك بەخێربێنین یان تەنیا گۆڕانكاریی شۆڕشگێڕانە بە دروست بزانین؟

ئەمانە و زۆر پرسیاری دیكە كە دەكرێت بكرێن و كە دەبێت ئێستا و لە ئاییندەدا وەڵام بدرێنەوە. بەڵام مەحاڵە ئەو پرسیارانە وەڵام بدرێنەوە ئەگەر ئافرەتان خۆیان لە پرسیاركردنەكاندا بەشدار نەبن، ئەگەر ئەوان خۆیان لە وەڵامەكاندا بەشدار نەبن، ئەگەر ڕێگایان پێ نەدرێت بە پێی بۆچوون و تێگەیشتنی و جیهانبینی خۆیان بەشدار نەبن. بەڵام چۆن ئافرەتان بتوانن بەشدار بن گەر ڕێگایان پێ نەدرێت ئەو زانین و تێگەیشتنە وەدەستبهێنن كە بۆ ئەو پرسیار و وەڵامانە پێویستیانە؟

دیارە ئافرەتانێكی بەئەژمارد هەن كە بە دروستییەوە چاوەڕێی ئەوە نیین پیاوان بێن و ئەو مافەیان بدەنێ. خۆیان لە بەرەبەیانی مێژووەوە لە ئەشكەوتێك و خانووەیەك و بەلەمێكدا لەگەڵ پیاودا ژیاون، لە كێڵگەیەك و كارگەیەكدا لەگەڵ پیاودا كاریان كردووە. دەزانن پیاو كێیە، چی دەكات، چی كردووە و دەتوانێت چی بكات.

بەڵام ئافرەتان، هەروەک پیاوان، گرووپێكی هۆمۆژن، هاوڕا، هاودەنگ و هاوئاواز نیین. لە ناو ئافرەتانیشدا هێندەی پیاوان شێوەكانی ئایدیۆلۆژی، بیر، بۆچوون، ڕامان، تام و ڕووانگە هەن. بەڵام یەک خاڵی هاوبەش لە ناو ئافرەتاندا هەیە كە لە ناو پیاواندا نییە. ئەویش ئەوەیە كە لەبەرئەوەی ئافرەتان بەگشتی و تێكڕا وەک پۆل/ گرووپ/ لا ژێردەستەن، هەرە زۆربەیان خوازیاری گەیشتنە بە مافی بەرابەر، هاوئاست و هاوماف لە پێوەندی لەگەڵ پیاودا هاوكات كە هاوئەركی پیاون. بەو جۆرە دەبینین كە ئافرەتان خاڵی هاوبەشی ئازادیخوازیی و ڕزگاریخوازییان هەیە.

ئەمە دەشێت مانایەكی فێمێنیزم بێت.

سەرباری هەبوونی ئایدیۆلۆژی و بۆچوونی سیاسی جیاواز ئافرەتان بەگشتی لەو ژێردەستەییە ماندوون كە پیاوانی خاوەن ئایدیالۆژی جیاواز بە ئارەزووی خۆیان لێكی دەدەنەوە، تەفسیری دەكەن، چارەی بۆ دەدۆزنەوە و پلانی بۆ دادەنێن. هەندێک پیاو پێیان وایە كە ئەوان لە ئافرەتان خۆیشیان باشتر لە دۆخی ئەوان، لە ئازاری ئەوان، لە خواست و ویست و هیوا و ئارەزووی ئەوان تێ دەگەن و لەبەر ئەوە دەشتوانن نوێنەرایەتیان بكەن.

ئەمە لایەنێكی دیكەی فێمێیزمە.

ئەگەرچی كە ماری وۆلستۆنكراف Mary wollstonecraft ساڵی ١٧٩٢ كتێبی "بۆ پاراستنی مافەكانی ئافرەت" ـ ی نووسی و كەسانی وەک ئۆلێمپە دی گۆگێ

Olympe de Couuges و تیۆریگنە دە مێریکۆرت Théroigne de Méricourt زۆر لە پێش بزووتنەوەی ڕێکخراوی ئافرەتانەوە لە ساڵانی ١٨٤٠ و ١٨٤٨، بۆ نموونە لە ئەمەریکا و ئینگلستان مەسەلەی ماف، ئەرک و هەڵاواردنی ئافرەتانیان باس دەکرد، لەڕاستیدا لە نێوان ١٩٦٠ و ١٩٧٠ کاندا بوو کە ئافرەتان هێدی هێدی وشەی فێمێنیزمیان بەکار دەبرد.

ئەو کاتەش هێشتا هەر ئەو ناوە سەبارەت بە هەندێک پرس و گرووپی تایبەتی بوو کە لە کۆمەڵگای ئوروپادا بۆ مافەکانی ئافرەتان تی دەکۆشان (فریدمان ٢٠٠٣). بەڵام بەهەر حاڵ، ئەوانەی کە هەر دەیانەوێت وشەی "فێمێنیزم" وەک مۆرێک لەو جۆرە بزووتنەوە کۆمەڵایەتی و سیاسیانەی کۆن بدەن، دەتوانن وا بکەن، ئەوە نەبێت کە دەبێت بە وردی خۆیان ڕوون بکەنەوە و خوێنەر لە مەبەستی خۆیان ئاگادار بکەن.

هەڵبەتە فێمێنیزم زۆر شت دەگرێتەوە، یەکێک لەوان کە بە ڕای من خاڵێکی بنچینەییە، دەتوانێت ڕزگاربوون بێت، لەو ڕووانگە ئایینیەی کە ئافرەت بە پەراسوویەک و پیاو بە لەشە تەواوەکە دادەنێت، کە ئافرەت هەڵخەڵەتاوەکەیە و پیاویش قوربانیی دەستی هەڵخەڵەتاوەکەیە. تۆماسی ئەکینۆیی Thomas of Aquino توانی لەم دیدەوە ڕووانگەی ڕەسمی کڵێسا بفۆرمێنێت و ئەو مەبەستی ئەوەیە کە ئافرەتان بۆ خۆیان باشە کە ژێردەستەی پیاوانن چونکە پیاوان خاوەن هۆشمەندیەکی باشترن. بەڕای ئەو ئافرەتان "گۆشتن" و پیاوان "ڕۆحن"[3].

لە وەڵامدانەوەی ئەم جۆرە پێداگرتنە نەریتیانەدا کە بێگومان ڕۆڵی کاریگەریان هەبووە کە ئافرەتان بخەنە ئەم دۆخە خراپەی ئێستایان کە تێیدان، فێمێنیستەکان بەزۆریی هاوڕا و هاوقسەن، بەڵام بەئەژماردن ئەو فێمێنیستە ئەکادێمیانەی بە شێوەی جودا پێناسەی خودی فێمێنیزم دەکەن. زۆربایەتی ئەو پێناسانە زۆر ئایدیۆلۆژین، یەکلایەنەن و لە وردەکاریەکانیاندا ناکۆکیان تێدایە.

قسەکردن لەسەر فێمێنیزم ڕەنگە هەر لە سەرەتاوە هەڵە بێت، لەبەر ئەوەی کە فێمێنیزم بیر یان چەمکێکی هۆمۆژن نییە، بەڵکو کۆمەڵێک بیر و بۆچوون و ڕووانگەی جودایە، بێلە کۆمەڵێک "کردار" و هەندێک جاریش نەک هەر جودا، بەڵکو تەنانەت دژبەیەک و ناکۆکیش. لەبەرئەوە جێی خۆیەتی زیاتر وشەی فێمێنیزمەکان بەکار ببرێت. بەڵام پێناسەی "فێمێنیزمەکان" کارێکی مەحاڵە و لەبەر ئەوە دەتوانین کارەکە بەو شێوەیە بۆ خۆمان هاسان بکەین کە خاڵگەلی

---

[3] Tusen svenska kvinnoår. Ann-Sofie Ohlander och Ulla-Britt Strömberg, Bokförlaget Prisma, andra upplagan. S. 118

هاوبەشی شێوەکانی فێمێنیزم کۆبکەینەوە و بناخە بنچینەیە گشتییەکەیان وەربگرین و بەو شێوەیە پێناسەیەکی گشتگری فێمێنیزم بکەین.

وەک جەین فریدمان Jane Freedman دەڵێت "دەتوانین لەو پێداگرتنەوە دەست پێ بکەین کە فێمێنیستەکان سەرنج دەخەنە سەر دۆخی بندەستەیی ئافرەتان لە کۆمەڵگادا و سەر ئەو هەڵاواردنەی لەبەر جنسەکەیان دووچاری دەبن. بێلەوەش مرۆڤ دەتوانێت بڵێت کە فێمێنیستەکان داوای گۆڕانکاریی لە نیزامە کۆمەڵایەتی، ئابووری، سیاسی و کولتووریەکەدا دەکەن، بۆ ئەوەی کە بەرەنگاری ئەم هەڵاواردنە ببنەوە و لە بەردەوامییشدا نەی هێڵن"[4].

ئوڵلا مانس Ulla Manns – یش هەر نێزیکەی بە هەمان شێوە پێناسەی فێمێنیزم دەکات و دەڵێت "لە وتارەکەمدا فێمێنیزم بە واتا بەربڵاوەکەی بەکار هاتووە، واتا وەک تێکۆشانێک بۆ کۆتایی پێهێنان بە ژێردەستەیی ئافرەتان"[5].

هەر سەبارەت بە هەمان باس بێل هووکس Bell Hook دەڵێت "گرفتێکی گەورەی گوتاری فێمێنیستی ئەوەیە کە نەمانتوانیوە بگەینە کۆدەنگیەکی (هاوڕاییەکی) ڕووانگەیی سەبارەت بەوەی کە فێمێنیزم چییە یان ئەوەی کە ئەو پێناسەگەلانە پەسەند بکەین کە دەشێت بتوانن وەک خاڵگەلێکی یەکخەر سوودیان هەبێت"[6]. ئەم بە کورتی فێمێنیزم بە "بزووتنەوەیەک بۆ کۆتایی پێهێنان بە چەوسانەوەی سێکسیی"[7] پێناسە دەکات. بێل هووکس بۆ نموونە، ئەو جیاوازیانە کە پلە و دۆخی کۆمەڵایەتی ئافرەتانی ڕەشپێست/ سپیپێست/ کرێکار/ هەژار/ زەنگین هەن زۆر بە گرینگ دەنرخێنێت و مەبەستی ئەوەیە کە گرینگە فێمێنیزم بتوانێت پرسیار و وەڵامی ئەوانە بگرێتە خۆی.

کەواتە سەبارەت بە ڕۆڵی پیاوان و بەشدارییان لە بزووتنەوەی ڕزگاریخوازانەی ئافرەتاندا زۆرینەی فێمێنیستەکان لەسەر ئەوە یەکن کە پیاوانیش دەتوانن فێمێنیست بن، واتە لە تێکۆشانی ئافرەتاندا بەشدار بن کە بۆ نەهێشتنی بندەستەیی ئافرەتانە. دەربارەی ئەم خاڵە بێل هووکس دەڵێت "بەو شێوەیە فێمێنیست هەموو ئەو کەسانە دەگرێتەوە کە خوازیاری نەهێشتنی پلەی نزمی ئافرەتانن لە کۆمەڵگادا. هەروەک لێکۆڵەرەوانی دیکە، منیش هیچ هۆیەک

---

[4] Feminism, Jane Freedman och Liber AB. Svenska översättning Karin Lindqvist, Wallin & Dalholm Boktryckeri AB, Lund 2003. S. 7.

[5] Än män då? Kön och feminism i Sverige under 150 år. Författerna och bokförlaget Atlas. Scandbook, Smedjebacken 2004. S.26.

[6] Feminisms, Oxford University Press 1997, Edited by Sandra Kemp and Judith Squires, (Bell Hooks) p. 22.

[7] هەمان سەرچاوەی پێشوو.

نابینم کە دەستەواژەی فێمێنیست تەنیا بۆ ئافرەتان بپارێزم. ڕۆڵی پیاوان هەروەها لە گۆڕەپانی ئەزموونیشدا (ئیمپیریکدا) جێی سەرنجە و گرینگە"[8].

فێمێنیزم هەر لەو ڕووانگەیەوە کە بزووتنەوەیەکی مرۆڤییە بە تەنیا مەسەلەی ئافرەت ناخاتە ژێر سەرنجەوە، ئەو بۆچوون و ڕووانگە جیاوازانەی ئەوان بێگومان پرسگەلی وەک نەتەوە، خەباتی ئازادیخوازیی، پرسی ئێتنیسێتی، زمان، فەرهەنگ، کولتوور و هەموو ئەو شتانەی دیکە دەگرێتەوە کە پێوەندی بە مرۆڤ، گرووپ و کۆمەڵگاوە هەیە. هەموو ئەمانەش لە ڕووانگەی جودای پۆستمۆدێرنیستی، مارکسیستی، سۆشیالدیموکراتی، ئەنارشیستی، ئێسێنسیالیستی و هەموو شێوەکانی دیکەی ڕێچکەی ئایدیۆلۆژی و بیرەوە تاووتوێ دەکرێن. هەندێک جار یەکگرتن لەسەر لێکدانەوەی گرفتێک و چارەسەرەکەیشی هاسانە، هەندێک جار جیاوازیەکی تەواو جودا و بە یەک تەریب لە لێکدانەوە، هۆکار و چارەسەرەکاندا هەن.

هەڵبەت زۆرینەی جۆرەکانی فێمێنیزم لە ئورووپا شیلگیرانە سەرتاسەری نیزامی دەستەڵاتی حوکمەتان و سەرمایەداریی جیهانیان خستووەتە ژێر پرسیارەوە، پرسەکانیان هەم تایبەتە بە یەک وڵات و هەم هاوکاتیش جیهانبینی و جیهانگیریەکی فراوانی تێدایە.

هەر لەو کارە کولتورییانەوە کە بە چاوی ساکار و ئاسایی وا دەبینرین کە بۆ ئافرەت بێ زەرەر بن، تا هونەری فیلمسازیی کە ژنان بە دەگمەن تیایدا ڕۆڵی دروستکەر و داهێنەریان هەیە، تا مەسەلەی خوێندن، کارگە، کار، فێرکردن، نەخۆشخانە و هتد. هیچ بوارێک نەماوە بە شێوەی جودا دەستی فێمێنیستەکانی نەگەیشتبێ.

بێگومان لەم بێنەو بەرەیەدا ناکۆکی و خۆدژگۆیی و ناتەباییەکی سیاسیی لە نێوان فێمێنیستاندا دروست دەبێت. مرۆڤ بە هاسانی دەتوانێت تێبگات کە دۆخەکە وایە و بە سادەش بیبینێت، بەڵام گرفتی ئەو دۆخە ئەوەیە کە کێشەی سیاسی دروست دەکات. وەکو نموونە، هەندێک فێمێنیست، نائورووپی و ئورووپی، ڕەخنە لەو فێمێنیستانە دەگرن کە لە نۆرمی ئورووپا و ئورووپابوونەوە پێ هەڵدەگرن. ئەم جۆرە فێمێنیستانە پێیان وایە کە زۆربەی زۆری فێمێنیستانی ئورووپا هەمیشە لە نۆرمی ئافرەتێکی سپیپێستی ئورووپی و لە ژیانی ئورووپاوە هەنگاو دەنێن و بایەخ بەو جیاوازییە نایەن کە ئافرەتانی دیکە لە جیهاندا هەیانە و کە بێگومان گرینگن. بۆ نموونە فێمێنیستی ئەمەریکایی بە نەژاد عەرەب لەیلا ئەحمەد Leila Ahmed دەنووسێت کە "ئەجێندای فێمێنیستی بەو

---

8 هەمان سەرچاوەی پێشوو.

شێوەیەی کە لەلایەن ئەوروپییەکانەوە پێناسە کراوە لە زۆر لاوە لە وردەکارییەکانیدا هەڵەیە، هەروەها لەو تێڕوانینەشیدا کە سەرنج دەخاتە سەر چارشێو"[9].

خوێنەر تێبینی بکات کە لەیلا ئەحمەد خۆیشی لێرەدا کەوتووەتە ئەو هەڵەیەوە کە بە گشتیکردنەوە generalize لە فێمێنیستانی ئەوروپا دەدوێت، هەروەک ئەوەی کە هەموو فێمێنیستانی ئورووپیی لە هەموو شتێکدا هاوهەڵوێست و هاوبیر بن.

لێرەدا بە ڕوونی دیارە کە لەیلا ئەحمەد کەوتووەتە ناو چەمکی ئورووپی/ خۆرهەڵاتی/ نائورووپییەوە کە هەندێک لە فێمێنیستانی دژەکۆلۆنیالیستی و پۆستکۆلۆنیالیستی هەیانە و کە لە ڕاستیشدا زۆربەیان هەر خۆیان ئورووپین.

بەو جۆرە ئافرەتان لەبەرئەوەی وەک مرۆڤ سپیپێست، ڕەشپێست، کاتۆلیک، موسڵمان، زەنگین، و هەژارن، لەبەر ئەوەی جودا دەڕواننە بیر و جیاوازیی چینایەتیی، ڕەگەزیی، دیدی ئازادی سێکس و تەمەنی یاسایی و یاسای نەنووسراوەی کولتوری و شتی دیکەی گرینگی لەو بابەتە ئەوا لە قوڵایی لێکدانەوەکانیاندا بێگومان دەکەونە ناکۆکی گەورەوە، لەلایەکەوە لەگەڵ بیری خۆیاندا و لەلایەکی دیکەوە لەگەڵ جۆرەکانی دیکەی بیری فێمێنیسیدا.

بە ڕەچاوکردنی ئەم دۆخە جیهانییەی فێمێنیزمی تێدایە دەتوانین بڵێین وا تێگەیشتن کە ئافرەتانی کوردستان دەتوانن یەکدەنگ و یەکڕەنگ بن بەلانی کەمەوە لە درێژخایاندا هەڵە دەبێت. هەروەها ئەوەش هەر هەڵەیە کە چاوەڕوانیی گەورەی وا لە ئافرەتانی کوردستان بکرێت کە بتوانن بە ماوەیەکی کەم کاریگەریی بەرچاویان لە هەموو پرسەکاندا لەسەر حوکمەتی کوردستان، ڕێکخراو و پارتە سیاسیەکان، بزووتنەوە ئایینیەکان و مزگەوتەکان هەبێت.

سەرباری ئەمە ئەو هەنگاوە گرینگە کە خەباتێکی ئێستایی و ئاییندەیی پێکەوە ببەسترێنەوە. هەندێك دەستکەوت ئەمڕۆ وەدەست دەهێنرێن و هەندێکی دیکە دەبێت زەمینە و هەلومەرجیان بۆ بڕەخسێندرێت. ئەوە پرۆژەیەکە کە کات، زانیین، زانیاری، دامودەستگا، دامەزراوە، پلان، ستراتیژیی، وردبینی و وەك ئەوانەش گرینگ پارەی پێویستە. بەڵام بێگومان ئامانج دەبێت یەکخستنی دەنگ و ڕەنگە جیاوازەکانی ئافرەتانی کوردستان بێت، گۆڕینی کۆمەڵگا بێت وا کە

---

9 Women Gender in Islam. Leila Ahmed, Yale University. 1992. p.166.
ئەم کتێبەی لەیلا ئەحمەد کە تێڕوانینێکی تایبەتییە لەسەر دۆخی ئافرەتان لە جیهانی ئیسلام بە زۆر وردەکاریی سەرنج ڕاکێشەوە، جێی خۆیەتی بخوێندرێتەوە. بەشێکی کتێبەکە ڕەخنەی زانستیانەی وردە لەسەر ئیسلام .

باشبوونی بەرچاو بە خۆیەوە ببینێت، مسۆگەركردنی یاسا و ڕێسا و ئەو جۆرە گەرانتیانە بێت كە نیگەرانی ئافرەتان كەم دەكەنەوە. بەو شێوەیە بە ڕای من خەباتی ئافرەتان بۆ وەدەستهێنانی مافەكانیان خەباتێكی بەردەوام و درێژخایەنە و لەبەرئەوەش تۆلەرانسی سیاسی و تێگەیشتنی سیاسی، قووڵبوونەوەی سیاسی/ ئایدیۆلۆژی/ بیری دەخوازێت و پێوسیتی بە ئافرەتانی هۆشمەند هەیە كە دەتوانن لەو شوێنە بن كە دەبێت لێی بن و كە گەرماوگەرم و لە جێی خۆیدا خێرا بیر بكەنەوە.
باسەكە لەوە زیاتری دەوێت كە لێرەدا باس بكرێت. دەرفەتی دیكە بێگومان دەبن كە ئەو كارە بكەین. بەڵام دەمەوێت وەك سەرئەنجام وەرگرتن بڵێم كە ئافرەتان دەبێت هەمان ئەو مافانەیان هەبێت، هاوكات كە هاوئەركن، كە پیاوان هەیانە.
من پێموایە دروشمی فێمێنیستە ڕادیكالەكان لەوێدا كە داوای "نیوەی دەستەڵات و هەمان و تەواوی مووچەش وەك هی پیاو"* دەكەن، دروشمێكی باشی ئاییندەییە كە لە ئێستاوە كاری بۆ بكرێت. تا ئەو دەمە، هەرچییەك كە بتوانرێت بۆ كەمكردنەوە و نەهێشتنی هەڵاواردنی سیاسیی، بەرزكردنەوەی ڕادەی تەندروستیی، خوێندن، توانا، هۆشمەندیی ئافرەتان بكرێت، جێی خۆیەتی و ئەركی سەرشانی هەموو لایەكە بە دەستوبرد ئەنجام بدرێت.
ئەمە لایەنێكی گرینگی دامەزراندنی كۆمەڵگای مەدەنییە.
سەرچاوەكان:

1. Feminism, Jane Freedman och Liber AB. Svenska översättning Karin Lindqvist, Wallin & Dalholm Boktryckeri AB, Lund 2003.
2. Än män då? Kön och feminism i Sverige under 150 år. Författerna och bokförlaget Atlas. Scandbook, Smedjebacken 2004.
3. Women Gender in Islam. Leila Ahmed, Yale University. 1992
4. Feminisms, Oxford University Press 1997, Edited by Sandra Kemp and Judith Squires.
5. Tusen flickor om film och våld. (red) Karin stigbrand och Sofie Stolpe. Skildringsrådet nr 23.
6. Tusen svenska kvinnorår. Ann-Sofie Ohlander och Ulla-Britt Strömberg, Bokförlaget Prisma, 2004 andra upplagan

* دروشمی ڕادیكال فێمێنیستەكان

ڕێبوار ڕەشید
٢٠٠٥/٣/٨

ئەو شتەی کە هێزی گوڕ و ئامادەیی بەرەنگاربوونەوەی جیددی بە فێمێنیزم دەدات بێگومان ئەم نیشاندانەی ناکۆکیەکانی ناو ئەو بوارانەیە کە بە بەردەوامی نکۆڵییان لێ دەکرێت.

جان سکۆت Joan Scott

پێشەكی

فێمێنیزم لەو چەند دەیەی دوواییدا كۆمەكێكی زۆری ڕادیكال و خۆشدیدەی بە تیئۆری سیاسی كردوە. فێمێنیزم ئەو بیرە بنچینەییانە دەتوێژێتەوە، دەخاتە ژێر ڕەخنە و فۆرمولە دەكاتەوە كە هەم سیاسەت و هەم زانستی سیاسەتیش لەسەریان دامەزراون. تیئۆری فێمێنیستیی هەم سەرلەنوێ چەمكی كلاسیكیی سیاسی بە شێوەیەكی بەرەنگار لێک دەداتەوە و هەم ئەو بوارە بەسیاسەتكراوانەش كە بە نەریت بە سیاسی دانانرێن، بۆ نموونە وەک خێزان، لەش، زانست و زمان.

كتێبی *"ناكۆكیەكانی ناو سیاسەت"* خوێنەر بەو پرۆژە نوێ دەستپێشكارە ئاشنا دەكات كە تیئۆری مۆدێرنی فێمێنیستیی دەیگرێتە خۆی. ئێمە سیاسەت دەخەینە ناوەندی ڕامانەوە و بەردی بناخەی ئەم خوێندنەوەیەشمان پێوەندی نێوان دەستەڵات و جنسە.

مەبەستی ئێمە نە خوێندنەوەیەكی ئایدیالیستیانەی مێژووی سەرهەڵدان و بیری گەشەی فێمێنیزمە و نە تێڕامانێكی تەواوی تیئۆری فێمێنیستییە. لەبری پۆلێنكردنی فێمێنیستەكان بە پێی خەسڵەتی داڕێژراو و باو، وامان هەڵبژاردووە كە هەندێک بەشەگرفت بخەینە ڕوو كە لە تیئۆری فێمێنیستییدا ناوەندیین (گرینگن). بەشەگرفتێک لەسەر ئەوەیە كە چۆن جیاوازی جنس كۆمەڵایەتیانە دامەزێنراوە و جنس چ واتایەک دەگەیەنێت. ئێمە وەک پۆلێكی شیكردنەوە لە شێوەی جودای تێگەیشتنی واتای جنس و لە پێوەندی نێوان چەمكەكانی جنس، تاكەكەس و چین دەڕوانین. ئێمە هەروەها گۆتۆبێژی فێمێنیستیی لەسەر چەمكی سیاسیی كلاسیكیی وەک هاووڵاتێتی و دیموكراسی خستووەتە ناو ئەم خوێندنەوەیەمان. بێ لەوانەش مامەڵە لەگەڵ سەرنج و كاردانەوەی فێمێنیستی لەسەر تیئۆری زانستیانە دەكەین.

تێكستەكەمان دوو مەبەستی هەیە. لە لایەكەوە دەمانەوێت نیشانی بدەین كە فێمینیزم و تیئۆری سیاسی كلاسیكیی چ جۆرە پێوەندیەكیان پێكەوە هەیە، لەلایەكی ترەوە تیئۆری فێمینیستیی بەو شێوەمەرجەی خۆی كە هەیە بخەینە بەردەست. ناكرێت فێمینیزم تەنیا لە پێوەندی لەگەڵ نەریتدا ببینرێت، بەڵكو جێی خۆیەتی وەک پرۆژەیەكی تیئۆری خۆیی ببینرێت كە تیایدا پرسیارگەل و گرفتی زانستیی بە تەواوی لە ناو خۆیەوە سەرچاوە بگرن. ئەو خاڵی ڕامانانە كە ئێمە مەبەستمانە پێویستن بۆ ئەوەی بتوانرێت لە ڕیئالیزمی ئەو جیهانە

كۆمەڵایەتیە تێبگەیرێت كە تیایدا تا ئێستاش جنسی ئافرەتان دەكرێت بە كەمئەندامیەكی سیاسیی و لەشیشیان دەكرێت بە بیانووی بندەستییەكەیان.

گەلێك توێژەوەر، خوێندكار، دۆكتۆراند و هاوڕێ لە كاری ئەم كتێبەماندا یارمەتیان داوین. ئێمە دەمانەوێت بە تایبەتی سوپاسی ئێڤا كریستۆنسۆن Eva Christensson، مۆد ئێدواردس Maud Eduards، وینتۆن هیگینس Winton Higgins، ئیڤۆن هیردمان Yvonne Hirdman، ماتیاس هۆیەر Mattias Höjer، ماریا یانسۆن Maria Jansson، نیللی كۆپۆلا Nelli Kopola، ئولف موێركینستام Ulf Mörkenstam، مالین ڕۆینبلوم Malin Rönnblom و پێتەر ستراندبرینك Peter Strandbrink بكەین، هەروەهاش سوپاسی ئینستیتیوتی زانستی سیاسیی لە زانكۆی ستۆكهۆڵم و لە Arbetslivsinstitutes kvinnoforskningsseminarium دەكەین.

ستۆكهۆڵم مانگی یەكی ١٩٩٦

ماریا ڤێندت هۆیەر Maria Wendt Höjer سیسیلیا ئۆسە Cecilia Åse

پێشەكی چاپی دووهەم

چاپی دووهەمی "ناكۆكیەكانی ناو سیاسەت" كاری لەسەركردراوە و درێژتركراوەتەوە. لێكدانەوە و دەلیلهێنانەوە تیئۆریەكان لەسەر سێكسیوالیتی و دەوڵەت سەردەمیی كردراون. بێلەوەش تێگەیشتنی تیئۆری زانستیی فێمێنیستیی بەرفراوان و قووڵ كراوەتەوە.

ستۆكهۆڵم مانگی یەكی ١٩٩٩

ماریا ڤێندت هۆیەر Maria Wendt Höjer سیسیلیا ئۆسە Cecilia Åse

١
سەرەتا

بمانەوێت یان نا جنس شتێكە كە هەیە. ئێمەی مرۆڤ وەک ئافرەت و پیاو دەژین و هەین جا چ لە ماڵەوە بین یان لەسەر كار یاخود خەریكی كاری سیاسیی پارتایەتیی بین. ئەو ڕاستییەی كە ئێمە بە هەرحاڵ نێرینەین یان مێینە، كە جۆرێك جنسمان هەیە، ڕەنگ لەسەر هەموو لایەنێكی كۆمەڵایەتی و خێزانیی دەداتەوە. بەڵام كاتێک فێمێنیستەكان پێ لەسەر ئەم خاڵە دادەگرن لە پێوەندی لەگەڵ تیئۆری سیاسی و پراكتیكی سیاسیدا ناكۆكیەک (پارادۆكسێک[10]) قوت دەبێتەوە. ئەمەش وا دەكات كە فێمینیستەكان بە بەردەوامی ناچار دەكرێن پێ لەسەر ڕاستییەک دابگرن كە لە سیاسەتدا نەبێت لە هیچ شوێنێكی تر نكۆڵی لێ ناكرێت، ئەویش ئەوەیە، وەک لەسەرەوە ئاماژەمان پێدا، كە جنس هەم هەیە و هەم لە بواری جیاوازی ژیاندا دەوری خۆی دەبینێت.

تیئۆری سیاسی فێمێنیستیی جەخت لەسەر ئەوە دەكات كە جنس شتێک نییە ئێمە بە مەیلی خۆمان وەلای بنێین. ئەمەش لە پراكتیكی سیاسیدا چارەنووس سازە، بەو مانایەی كە جنس توانای ئێمە بۆ چالاكی و گۆڕانكاری سیاسی دیاری دەكات. لە ئاستی تیئۆرییشدا هەر بە هەمان شێوە توانای ئێمە بۆ تێگەیشتن لە سیاسەت سنووردار دەكات.

خاڵێكی دیكەی تیئۆری فێمێنیستی ئەوەیە كە ئافرەتان وەک گرووپ دەستەڵاتی سیاسی كەمتر و دەستڕۆیی كەمتریان لە پیاوان هەیە. ئەمەش ڕاستیەكە كە لەلایەن فێمێنیستانەوە بە شێوەی جیاواز ناوزەند كراوە؛ بۆ نموونە پیاوسالاریی (پەیتریارک)[11]، سیستەمی جنس یان نیزامی دەستەڵاتداریی جنسیی. سەرباری ئەوەی هەر ناوێكی لێبنرێت، فێمێنیستان هەموو لەسەر ئەوە كۆكن كە لەم سیستەمەدا ئافرەت بە شێوەیەكی سیستەماتیک بندەستە. هەرچۆنێک تێی بڕوانین سەبارەت بە بوونی نیزامێكە، سیستەمێک كە پێوەندیەكی هەرەمی لە نێوان ژن و پیاودا ڕا دەگرێت؛ واتە باڵادەستیی پیاو و بندەستیی ژن.

ئەگەرچی كرۆكی ئەم نیزامە ئەوەیە كە ژن و پیاو لە ئاست هەل پێدان و مافدا یەكسان نیین، كەچی هێشتا سیستەمی سیاسی لەسەر ئەو تێڕوانینە دامەزراوە كە گوایە هاووڵاتیان وەک هاودەستەلات و وەک تاكەكەسی بێجنس

---

[10] پارادۆكس: ناكۆكی، دژگۆیی

[11] من پێموایە دەبێت ئاگامان لێ بێت لە چ كاتێكدا جیاوازی لە نێوان دەستەواژەی "پیاوسالاری" و "باوكسالاری" دا هەیە. باوكسالاری زیاتر دۆخی بندەستەیی ئافرەت دەبەستێتەوە بە خانەوادەوە. تەنانەت ئەگەر باوک لە ئارایشدا نەبێت، برایەک یان ئامۆزایەكی تەمەن بچووكیش دەتوانێت ئەو نەزمی باوكسالارییە ڕابگرێت.

sexless بەشداری لە سیاسەتدا دەکەن. بە پێچەوانەی بۆ نموونە ئەتنیسیتی (عیرق)، مووچە و شێوەی پیشەداریی، ئەوا جنس بە پۆلێنێکی سیاسی ڕەوا دانانرێت.

بە کورت و کرمانجی ئەو ناکۆکیەی (دژگۆییەی) کە لە تیئۆری سیاسی فێمێنیستیدا بەردەوام پێی لەسەر دادەگیرێت ئەمەیە: *لە کاتێکدا کە هۆی کەمدەستەڵاتی ئافرەتان هۆکارەکەی ئەوەیە کە ژنن، لە سیاسەتدا هەم لە تیئۆری و هەم لە پراکتیکیشدا، جنس وەک پۆلێنێکی ڕەوا ددانی پیادا نانرێت.*

بە پێی ئەو پاشخانە دەشێت بڵێین کە ڕەخنەی فێمێبیستی دوو شێوەیە. لە لایەکەوە ئەوەیە کە چۆن لە تیئۆری سیاسی نەریتییدا جنس بنەمای دابەشکردنی دەستەڵات پێک دێنێت، و لە لایەکی دیکەوە ئاماژەکردن بەوەی کە لە توێژینەوەی سیاسیدا بۆچوونێکی باو هەیە کە دەڵێت گوایە جنس ڕۆڵێکی ئەوتۆی لە سیاسەتدا نییە. پێوەندی نێوان جنس و دەستەڵات لە هەردوو پراکتیکی سیاسی و تیئۆری سیاسیدا پشتگوێ دەخردرێت. بە واتایەکی دیکە پێوەندیەکی شووم لە نێوان سیاسەت و توێژینەوەی لە مەڕ سیاسەتدا هەیە. بە هەمان شێوە کە جنس لە ناو ڕۆژەڤی سیاسیدا وەلادەنرێت لەبەرئەوەی کە گوایە سیاسەتی 'دروست" نییە، بە هەمان شێوەش زانستیبوونی ڕەخنەی فێمێنیستی کە جنس دەهێنێتە ژێر پرسیار بە ئەنقەست لادەبرێت، چونکە گوایە لە ڕیزی زانستی "دروست" دا نییە. بەو جۆرە هیچ سنوورێکی ڕوون و دیار لە نێوان سیاسەت و زانستی سیاسەتدا نییە. 'زانستی' سیاسەت خۆی لە خۆیدا سیاسییە.

ئەمە بێگومان هەروەها تیئۆری سیاسی فێمێنیستییش دەگرێتەوە. سەرکانی فێمێنیزم پرۆژەیەکی سیاسییە کە تیایدا ئافرەتان خۆیان ڕێکخست و داوای دەستەڵات و دەستڕۆیوی زیاتریان کرد. ئەگەرچی فێمێنیزم زیاتر پێشخراوە وا کە تەنانەت ببێت بە پرۆژەیەکی تیئۆری و ئەکادیمیش، بەڵام ئەو پێوەندییەی کە لە سەرەتاوە لە نێوان تیئۆری و پراکتیکی سیاسییدا هەبوو هەر ڕاگیردراوە. تەنانەت لەو پەڕی ئاستی تیئۆریی خۆیدا ئامانجی فێمێنیزم ئەوەیە کە پیاوسالاریی هەم وەک بیر و هەم وەک نیزام بگۆڕێت. لەم پێوەندیەدا بیریاری فێمێنیستی ماری هاوکسۆرت Mary Hawkesworth دەنووسێت کە "تیئۆری فێمێنیستی بە شێوەیەکی پتەو گرێدراوی پرۆژەیەکە کە ئامانجی گۆڕینی نیزامی پیاوسالارانەی کۆمەڵگایە" (1990:13).

بەم جۆرە بیری فێمێنیزم گۆڕینی هەلومەرجگەلی ئافرەتان و کۆتاییهێنانە بە چەوساندنەوەیان. دیوی دیکەی ئەم پرۆژەیە، واتە لایەنە تیئۆریەکەی، خاوەن ئەو باوەڕەیە کە دەتوانرێت پێوەندی نێوان ژن و پیاو بگۆڕدرێت. بەم شێوەیە فێمێنیزم هەمیشە لە نێوان دوو جەمسەردا دێت و دەچێت، لە لایەکەوە لە نێوان

ئاییندەبینی و پراگماتیزمدا[12]، لە لایەکی دیکەوە لە نێوان بەرنامەیەکی تەواو تیئۆریانە و لە لایەکی دیکەوە کۆمەڵە داواکارییەکی واقیعی سیاسی ڕۆژانەدا.

فێمێنیزم ئەوە ئاشکرا دەکات کە چۆن پیاو لە واقیعی سیاسی و لەو مۆدێلە بیرانەی کە تیئۆری سیاسی بۆ ڕوونکردنەوەی ئەم واقیعە بەکاریان دەبات کراوە بە نۆرم. مێژووزانی ناوداری سویدی ئیڤۆن هیردمان Hirdman Yvonne دەنووسێت کە "پیاو" بە ناوی مرۆڤەوە جیهانێکی پێکهێناوە کە بنەما فکریەکەی ئەم جیهانە و دامەزراوەکانی ناوی مەحاڵە کاریان تێ بکرێت". (1990:78)

لێرەدا دەبینین کە پیاو وەک نۆرم بە شێوەی جودا خۆی دەنوێنێت. وەک نموونەیەکی ڕوون دەتوانین باسی ئەو دیاردانەی ناو زمانی ڕۆژانەمان بکەین. بۆ نموونە دەگوترێت میراتی پاشایەتی کاتێک میراتگر پیاو بێت، بەڵام دەگوترێت میراتی پاشایەتی ژنانە کاتێک میراتگر ئافرەت بێت. هەر بەو شێوەیە سیاسەتمەدار و سیاسەتمەداری ژن. لێتوێژینەوە و لێتوێژینەوەی ئافرەتانیی، تیپی موزیک و تیپی موزیکی کچانە، پارتی سیاسی هەن و کۆمەڵەی سیاسی ژنانە هەن، هەروەک چۆن فوتبۆڵ و فوتبۆڵی ژنانە، نەخۆشی و نەخۆشیی ژنانە هەن.

کە پیاو نۆرمە بەو واتایە دێت کە پیاو بە بەردەوامیی وەک کەسی گشتیی ناو دەبرێت، هاوکات کە ئافرەت وەک شتە تایبەتەکە دەبینرێت، ئەوی کە جیاواز و لادەرە. واتە پیاو گشتیی و بێجنس دەبێت و وا پێدەچێت کە هەر ئافرەت خاوەن جنس بێت.

لە تیئۆری سیاسەتدا چەمکگەلێک وەک "هاووڵاتیی" و "تاکەکەس" هەر بە هەمان شێوە بە پێی پیاو شێوەی پێدراوە. کە مێژووی ئەقڵی سیاسی idéhistoria بە بەربڵاوی مێژوویەکە کە هی پیاوانە و سەبارەت بە ئەوانە و بۆ ئەوانە، نەیتوانیوە لە کارتێکردنی سەر چۆنیەتی شێوەگرتنی تیئۆریگەل و چەمکی سیاسی بنچینەیی دوور بێت. ڕووانگەی مێژوویی سەبارەت بە ئافرەتان و ئافرەتێتی ناکرێت وەک ئاخافتنگەلێکی لێرە و لەوێی سێکسیی یان وەک سەرئەنجامێکی (یەکجار دووررودرێژی) زنجیرەیی بارودۆخی خراپ ڕوون بکرێتەوە و وەلا بنرێت. بە پێچەوانەوە، ڕووانگەکانی سەبارەت بە جنس، سەبارەت بە ڕۆڵی جودای پیاوان و ئافرەتان و کرداری ئەوان لە کۆمەڵگا و دەوڵەتدا، ئاوێتەی مێژووی بیرگەلی سیاسی بووە.

لە تیئۆری سیاسیی کلاسیکدا سیاسەت و کەشی (سفار) سیاسی پێچەوانە لە بەرانبەر ئافرەتان و ئەوەی کە بە ئافرەتانیی دەناسرێت، دادەنرێت. گەلێک

---

[12] پراگماتیزم لێرەدا مەبەست لەوەیە کە ئەگەرچی بەرنامەی زۆر ڕادیکالیش هەبێت مرۆڤ لە پراکتیکدا ناچارە ڕەچاوی ئەو بارودۆخە بکات کە هاوسەنگیە سیاسیەکە دروست دەکات.

فێمێنیست بۆچوونیان وایە کە ئەمە لەسەر بنەمای هەبوونی بەروئاوەژووی (دایکاتەمیی) ناو دیدی خۆرئاوایی دانراوە، واتە جووتی دژ بەیەک.

> بونیاتی فەلسەفەی سیاسی و ڕووانگەکانی ئێمە لەمەڕ سرووشتی مرۆڤ بە ڕیزێک دیاردەی بەرئاوەژووی سێکسەوە بەندە کە دەستی لە دروستکردنی جیاوازیەکانی جنسدا هەیە. بەم پێیە ئێمە ئەقڵ لەبەرانبەر سۆز، کارا لە بەرانبەر ناکارا، کولتور لە بەرانبەر سرووشت و گشتیی سیاسەت لە بەرانبەر تایبەتییدا (ماڵەوەدا) دادەمەزرێنین. (Fee1983:11f).

جێنێڤیڤە لیۆید (١٩٨٤) Genevieve Lioyd باس لەوە دەکات کە چۆن زانست (مەعریفە) لە جیهانی ئەنتیکەوە وا بینراوە کە لەسەر دایکاتەمی (دیاردەی بەروئاوەژوو) دامەزراوە، وەک ڕاست/ چەپ، ڕووناک/ تاریک، دۆن (ڕۆح)/جەستە، شێوە/ بێشێوەیی، بزوواندن/وەستان، ئەقڵ/ هەست. هەموو یەکێکیش لەم دژانە جنیسان تێ ئاخنراوە. لێرەدا یەکەم، ئەوی کە بە سەردەست و پۆزەتیڤ دادەنرێت و چەمکی هەر دایکاتەمیەکی ئیمتیازدارە بە پیاوانە دەبینرێت، هاوکات دووهەم دانە، ئەوی بندەستەکە، بە ئافرەتانیی دادەنرێت. بە پێی ئەفلاتوون ئافرەتان لە پیاوان زیاتر لە بێئەقڵی نێزیکن. ئافرەتان هەروەها لە لەش و لە گۆشت نێزیکترن. زانینی دروست و ڕاسیونال (ئەقڵیانە) تەنیا ئەو کاتە مومکینە کە بتوانین بەسەر ئەوی پێوەست بە لەشە بە تەواوی زاڵ بین. لێرەدا ئافرەت – بە هۆی خراپیی ئەو بارە نالەبارەیەوە – لە بەرانبەر پیاودا کەمئەندامیەکی گەورەی هەیە. پیاوانی کلێسا هەر بەوە ڕازی نین کە ئافرەت وەک کەمئەندامێک دەبینن، بەڵکو کەسیان هەیە وەک تۆماس ئەکیوناس کە ئافرەت وەک خەوشدار و شێتوێت، و وەک لەلایەن سرووشتەوە بندەستەی پیاو، دەبینێت، "چونکە پیاو هەر خۆی بە تەنیا خاوەنی ئەقڵە" (quo. Eriksson & Bergenhiem 1995:107).

پاشتر لە مێژوودا، لە ١٨٠٠کاندا، ژان ژاک ڕۆسۆ Jacques RousseauJean باس لەوە دەکات کە شوێنی ژنان لە ناو دەوڵەتی ڕەوادا دروست ئەوەیە کە لێوەی دووربن. گەر ئافرەتان بۆیان هەبێت لە چالاکیی سیاسیدا بەشداربن لە بەینی دەبەن. هەر خودی هەبوونی ئافرەتان لە دەوڵەتدا دەبێتە مایەی لادان لە هەموو بیرێکی پرنسیپی گشتیی و ئەبستراکتی کە پێویستە لە دەوڵەتدا برەویان هەبێت. بێ لەوەش بەشداربوونی ئافرەتان لە سیاسەتدا دروست دەبێتە هۆی تێکدانی مێینەیی، هاوهەستیی سرووشتی و پەرۆشی ئەوان. بەو شێوەیە ئافرەتان هەم خۆیشیان و هەم کەشە سیاسییەکەش، بەوە دەدۆڕێن کە ئافرەتان بوار بدرێن بەشداری سیاسەت بن. (Coole ١٩٩٣)

وێندی براون (Wendy Brown ١٩٨٨) پێی وایە كە سیاسەت و پیاوانەبوون لە ناو پێوەندیەكی گیانی بەگیانی هاوبەشدا (symbiotic) سەریان هەڵداوە. ئەمەش شتێكە كە كاتی خۆی هەر ئەوسا ئەرستۆی فەیلەسوف لە زەمانی خۆیدا باسی كردووە، ئەریستۆ پێی وایە سیاسەت ئاستی مرۆڤ دەباتە سەرووی ئاستی ئاژەڵەوە. یەكەم جار مرۆڤ لە سیاسەتدا بە ئازادیی دەگات، كاتێك كە لە ڕێگای ڕەفتاری سیاسیەوە خۆی لە حەز و پێداویستییە فیزیكیە سەرەتاییەكانی ڕزگار دەكات. بەو شێوەیە پێشمەرجی ئازادی ڕاستەقینە خۆئازادكردنە لە جەستە، خۆئازادكردنە لە مەژغوڵیی ژیان و پێداویستییەكانی ژیان. ئەمەش بەشداربوونی ئافرەت لە پرۆسە سیاسیەكاندا دەردەهاوێژێت. لەشی سكپڕ، واتە ئافرەتی دووگیان، زۆر بە ئاشكرا وەسفی پرۆسەیەك دەكات كە نەدەشاردرێتەوە و نەكۆنترۆڵ دەركرێت. بەو جۆرە ئافرەت دەبێت بە هاوواتا بۆ سرووشتێكی كێوی و بۆ ئەو شتەی كە لە ڕامكردن نایەت.

> ئافرەت لەڕووی مێژووییەوە بە یەكێك لە هەرە شتە نالەبار و شێوێنەرەكان دادەنرێت كە بهێنرێتە ناو سیاسەتەوە: دروست لەبەرئەوەی كە ئافرەت بۆ ڕاگرتنی لەش، سێكس و هێشتنەوەی ژیان پێناسە كراوە، ئەوا لە گۆڕەپانی سیاسیدا، تا ئەو ئاستەی وا دەبینرێت كە بە كالآ قەدەخەكانی خۆی سیاسەت پۆخڵ دەكات، سڵی لێ دەكرێتەوە. (Brown 1988:194f)

لەملاشەوە، پیاو بە نیزامێكی ئەقڵبەخش و هۆكاری ڕەوشتیی دەبینرێت. پیاوبوون بە واتای كۆنترۆڵكردنی بایۆلۆژیی، ستروكتوردان، ئاراستە و واتابەخش بە گەڕی حەتمیی ژیان دێت. سیاسەت دەبێت بە هاوواتای پیاوێتی، كە دەستەڵاتی بە سەر جەستە و پێداویستیەكاندا دەشكێت، كە كۆنترۆڵی بە سەر خودی ژیان خۆیدا هەیە. (Brown1988:180f)

كە ژنان بە لەش، بە بێئەقڵی و بە نا ـ سیاسییەوە گرێ دەدرێن ڕەهەندێكی گرینگی مێژووی بیری سیاسییە. ئافرەتان و كەشی گشتیی (دەوڵەتیی) Public Sphere لە دەمێكی درێژدا وەك دژبەرییەك دەبینران. كاتێك ئافرەتان لە كۆتایی سەدەی بیستدا داوایان كرد كە لە سیاسەتدا بەشداربن بە شێوەیەكی سەیر لە ئافرەتبوونی "دروستی" خۆیان كەوتن. ئەو ئافرەتانەی كە داواخوازی مافی دەنگدان بوون بە "خەساو ـ بێ زێ" و بە "دەعبا" ناو دەبران، "ئافرەتانی ڕەسمی" هەر كورت و هاسان ناوێكی تر بوو كە لە جیاتی وشەی سۆزانیی بەكار دەبرا. (Johanisson 1994:67)

ئافرەتان بە بەردەوامیی لە هەموو شتێک کە بە سیاسەت دەناسرێت دەرهاوێژتراون و لە هەموو ئەو بەشانەی ژیاندا کە بە ئافرەتەوە پێوەندن وەک پێچەوانەی جەمسەری سیاسەت بینراون.

بەڵام لە زانستی سیاسەتی مۆدێرندا ئەو کەسە نموونەییەی لەوەبەر کە بە پیاو درابوو گۆڕدراوە بە بیچمێکی تەواو سەیر. لێرەدا پیاو کراوە بە کەسێکی ئەبستراکت، بە "تاکەکەسێک"ی بێجنسی جەستەنەدار یان بە "هاووڵاتی". لە زانستی سیاسەتی هەنووکەدا هەندێک جار هێندە زێدەڕۆیی لە بەکاربردنی ئەم چەمکە بێجەستەییەی پیاودا دەکرێت کە گۆتوبێژە زانستیەکە هیچ پێوەندیەکی بە مرۆڤەوە نامێنێت. لەبری ئەوەی باسەکە لەسەر مرۆڤ بێت، ئەوا باسەکە، هەر وەک لە پێناسە بە ناوبانگەی پرۆفیسۆری زانستی سیاسەت ڕۆبەرت داڵ Robert Dahl ـیشدا کە لەمەڕ دەسەڵات کردوویەتی، کراوە بە باسی ئەلف و بێ. لەوێدا ڕۆبەرت داڵ فەلسەفە دەکات و دەڵێت: بیرەبۆهاتووەکەی من ئەوەیە کە A دەستەڵاتی بە سەر B دا تا ئەو جێگایە هەیە کە A لە دەستی دێت کارێک بە B بکات کە دەنا B وەکی تر نایکات. (1956:13)

دیارە فێمێنیستەکان لەم جۆرە تیئۆریانە بە ڕەخنەن کە هەر لە خودی گریمانە سەرەتاییەکەیانەوە جنس لە باسەکەیان دەردەهاوێژن. کاتێک کە جنس دەسڕدرێتەوە ئەوا مرۆڤ هەموو تواناکارییەکی لە کیس دەچێت کە ببینێت چۆن جنس و دەستەڵات پێکەوە بەستراون. یاری پیت پیتێنەکەی پرۆفیسۆر ڕۆبەرت داڵ لەم بوارەدا نموونەیەکی بەر چاوە. لە لایەکی دیکەوە بیریارانی (تیئۆریسیەنی) دیکە هەن جنس لەو ڕێگایەوە دەشارنەوە کە لە باسەکانیاندا باس لە هاووڵاتییەکی گشتیی دەکەن کە هەم ئافرەتان دەگرێتەوە و هەم پیاوانیش. لێرەدا گرفتی ئەم تاکەکەسە ئەبستراکتە کە ئەمانە باسی دەکەن ئەوەیە کە *لە ڕاستییدا* لە پیاوەوە شێوەی دراوەتێ. ئەو چەمکە بێجنسە تەنیا خەسڵەتێکی جوانکاریی هەیە و بەس. ئەو چەمکە ئەو ڕاستییە دادەپۆشێت ـ زۆر جارییش فرە چەوت ـ کە لە پراکتیکدا تاکەکەس وا کە قسەی لەسەر دەکرێت کە ئیتر بە ڕاستیی پیاوە.

ئەم نموونە پیاوانەیە کە وا پێی لەسەر دادەگیرێت کە بێجنسە و ئاوا کەسێتیی بە بەردا دەکرێت هەموو کاتێک وەک بەو جۆرەی کە چارلس تایلەر Charles Taylor ـ ی فەیلەسوف پێی لەسەر دادەگرێت بە ڕوونی ئاشکرا نییە. چارلس تایلەری فەیلەسوف دەڵێت ژیانی بەختیاریی زۆر شت دەگرێتەوە، لەوانە سەرپەرشتیکاریی بەخێوکەری خێزانە بۆ خۆشەویستانی خۆی ـ واتە ژن و منداڵەکانی (1989:46) . ئەم شێوە نموونە بێجنسەی کە بە پیاو دراوە زۆر جار بە نەرمی ڕەنگ دەکردرێت وا کە تاکەکەس ئەو کەسەیە کاری تەواوی هەبێت،

خزمەتی سەربازیی تەواو كردبێت، منداڵی لێ نەزابێت و هتد. نموونەی باڵای هاونرخیی تاكەكەسەكان سەرەڕای هەموو شتێک دیارە کە لەسەر یەکسانیە لە ناو پیاوان خۆیاندا، ئەمە هەروەها لەو میتافۆرە جنسئامێزانانەشدا دیارن کە لە ناو تیئۆریی سیاسەتدا دەهێنرێنەوە، بۆ نموونە:

> لیبرالیزم *تاكەكەس* لە جەستەی ئۆرگانیی دەكاتەوە، بەلانی کەمەوە لە بەشێكی زۆری *ژیانیدا –لە دەرەوەی منداڵداندا دەی ژیەنێت*، هەڵیدەداتە ناو جیهانێكی نادیار و پەنهانە بۆ خەباتكردن لە پێناوی مانەوەدا. دیموكراسیی جارێكی تر ئەو *تاكەكەسە* لەگەڵ *كەسانی وەک خۆیدا* گرێ دەداتەوە، بە شێوەیەک کە كۆمەڵگا جارێكی تر بەو یەكێتیەی ئەوان دابمەزرێنێتەوە، نەک وەک یەكەیەكی ئۆرگانیكیی، بەڵكو وەک كۆمەڵەیەكی تاكەكەسانی ئازاد. (چەمینەوەكان هی ئێمەیە، ماریيا و سیسلیا (Bobbio 1990:43

فێمێنیزم ئەو بیرە ڕەت دەكاتەوە کە جنس بە *لایەنێكی وجود* یان *ڕووانگەیەكی سیاسەت* دادەنێت کە مومكین بێت بە ئارەزوو هەڵبژێردرێت یان نا. لەو بارەیەوە مۆد ئێدواردس Maud Eduards دەنووسێت کە بیریارانی نەریتی هەڵەیەكی ئەقلیی گەورە دەكەن كاتێک وا بەرخورد دەكەن "هەر وەک ئەوەی بتوانرێت ڕەفتاری ئافرەتان لە پێوەندی لەگەڵ پیاواندا لە سیاسەتی `دروست´ جیا بكرێتەوە" (1993:100) . شتێک بە ناوی سیاسەتی `دروست´ وجودی نییە کە لە `بان´ جنسەوە بێت.

بەو شێوەیە ڕەخنەی دووپاتبووەوە دژ بە تیئۆری سیاسەتی نەریتی لە مەڕ ئەوەیە کە جنس لە توێژینەوەی دەستەڵات و سیاسەتدا دەردەهاوێژرێت. كاتێک کە ئافرەتان لە توێژینەوەكەدا نابن، یاخود كاتێک کە بە هەڵە چەمكگەلی جنسیی بێلایەنانە بەكار دەبردرێت، ئەوا پێوەندی دەستەڵات لە نێوان ئافرەتان و پیاواندا پەنهان دەكرێت. ئەگەرچی تیئۆری سیاسی مۆدێرن بە هەمان شێوەی ئاشكرا وەک هی كۆن ئافرەتان پشتگوێ ناخات، بەڵام هێشتا ئەوی دەخرێتە بەردەست و دەگوترێت و لە ئارادایە هەر ئەوەیە کە سیاسەت سەبارەت بە ئەقڵ و ئاوەزە، نەک سەبارەت بە جەستە، سێكس، خێزان یان ئەشتومەكی مەتریاڵی ڕۆژانەی ژیانەش.

فێمێنیزم بەو شێوەیە دەخوازێت ئەو سنوورە حەتمیانە بشكێنێت کە تیئۆری نەریتی لە نێوان سیاسەت و ناسیاسەتدا دای دەنێت. لە ناو تیئۆری فێمێنیزمیدا ژمارەیەک لە لێكدانەوە و لە چەمكی سیاسی جودا هەن. فێمێنیزم لە دایەلۆگی خۆیدا لەگەڵ تیئۆری نەریتی سەرنج لەسەر ئەوە دادەنێت کە چۆن ئینستوتە

(دامەزراوە) سیاسیەکان بتوێژرێنەوە. پرسیارەکان لە پێش هەر شتێکدا سەبارەت بەوەن کە چۆن دامەزراوەکان ڕیفۆرم (بیراز) بکرێن تا بەشداریکردنی ژنان لە سیاسەتدا هاسان بکرێت و ڕاستەقینەی ژیانی ئافرەتان ئاوێتەی ژیانی سیاسی بکرێت.

کاتێک کە جنس دەخرێتە ناو توێژینەوەی سیاسیەوە ئەوا ناکرێت پێناسەی سیاسەت تەنیا لە ئاستی دامەزراوەی سیاسیدا بکرێت وا کە بە نەریت لێی تێگەیراوە. پێوەندی نێوان ئافرەتان و پیاوان تەنیا لەو بەشانەی کۆمەڵگادا دروست نابن کە بە نەریت بە سیاسی دەبینرێن. لەبەرئەوە دەبێت هەروەها گۆڕەپانە کۆمەڵگایەتیەکانیش و ئەو پێوەندیانەش کە لە تیئۆری نەریتییدا بە ناسیاسی دەبینرێن بتوێژرێنەوە. بەو شێوەیە فێمێنیزم هەر لە گەورەکردنەوەی چەمکە سیاسیەکەدا ناوەستێت تا دۆخە سیاسیەکەش بگرێتەوە، بەڵکو تەنانەت سنووری نێوان گشتیی و تایبەتییش و سنووری نێوان بازاڕ و ماڵیش دەخاتە ژێر پرسیارەوە. بەم شێوەیە ئەمە بەو مانایە دێت کە فێمێنیزم وردبژاری هەرە بناخەکانی *نیزامی سیاسی* دەکات و لە نوێوە پێشنیار دەدات کە بۆ نموونە چی بە سیاسەت دادەنرێت، کێ بۆی هەیە سیاسی ڕەفتار بکات و سیاسەت دەبێت لە چ فۆرمێکدا بکرێت تا بە سیاسەت دابنرێت.

کە فێمێنیزم وجودی جنس وەک دەروازەی ڕامانێکی تیئۆری بۆ توێژینەوەی سیاسەت بەکار دەبات، بەو مانایە نایەت کە جنس لە قاڵبێکی هەتاهەتاییدا دەبینێت و پێی وایە کە هەر وا دەمێنێتەوە. لە تیئۆری فێمێنیزمدا جنس شتێک نییە کە لە سەرەتاوە *هەبووبێت*، بەڵکو شتێکە کە *دروست دەکرێت*. بۆیە نێزیکەی هەموو جۆرەکانی تیئۆری فێمێنیستیی فۆرمولەبەندیە کلاسیکییەکەی سیمۆن دی بوڤوا Simone de Beauvoirs لەمەڕ ئەوەی کە "مرۆڤ وەک ئافرەت لە دایک نابێت، بەڵکو دەکردرێت بە ئافرەت" (1949:13) لە دڵەوە وەردەگرێت.

بەم هەنگاوە تیئۆری فێمێنیستی هەوڵ دەدات کە چەمکە سیاسیەکە فراوانتر بکات تا ئەوی کە *سیاسیە* وەک *ناسنامەی سیاسی* politics of identity بڕەوی هەبێت. پرسەکان سەبارەت بەوەن کە جنس بە چ واتایەک دێت، جنس چۆن دروست دەکرێت و جنس چۆن جیاوازی دەستەڵات ڕەوا دەکات (شەرعیەت پێ دەدات). هیچ "سرووشت" ێک یان "بایۆلۆژیەکی" یەکدەستیی نییە کە خۆی لە خۆیەوە بێت و بتوانێت شتێک بە ناوی ژنانە و پیاوانە بخولقێنێت. تەنانەت خودی ئەو باسکردنە بایۆلۆژیانەیەی ئافرەت و پیاوان کە هەیە و کە دەکرێت دەبێت بخرێتە ناو ڕووانگەی دەستەڵاتەوە. پیاوان و ئافرەتان چۆن دروست دەکرێن بەوەوە پێوەندە کە نیزامی دەستەڵات لە نێوان جنسەکاندا چۆن ڕاگیراوە.

تیئۆری فێمێنیستی بەو شێوەیە مەبەستی نییە كە ئەو پرسیارە بكات یان وەڵام بداتەوە كە ئافرەت *لە ڕاستییدا* چییە. هەرواش ئەو پرسیارە ناكات كە ئافرەت لە سرووشتی خۆیدا وەک پیاوە یان جودایە – مەسەلەیەک – كە خۆی لە خۆیدا وای كردووە پیاو ئەو نۆرمە بێت كە هەموو شتێک بە باڵای ئەو بپێورێت، بكێشرێت، سنووردار بكرێت و شی بكرێتەوە.

پرۆفیسۆر جوان سكات (١٩٩٦) Joan Scott پێی وایە كە پرسی لەمەڕ لێكچوون یان لێكنەچوونی جنسەكان، پیاو و ئافرەت، شتێكە كە تەنیا دەتوانرێت وەک بەشێک لە میراتی مێژوویی فێمێنیزم لێی تێ بگەیرێت. فێمێنیزمی مۆدێرن لە ناكۆكیگەلی ناو بیرەكانی فەلسەفەی ڕۆشنگەرییەوە سەبارەت بە تاكەكەسی ئەبستراكت سەرچاوە دەگرێت، بیری سەبارەت بە ئازادی، یەكسانی و برایەتی هەموو مرۆڤەكان بە مەشقێكی ڕووناكبیریی واوە پێوەستە كە مرۆڤەكان دەگۆڕێت بە كۆمەڵە كۆپیەكی نموونەی گەردوونیی (پرۆتۆتیپێكی ئیونیڤێرساڵیی). لەو مەشقە ڕووناكبیرییەوە ئەو گرفتە پەیدا دەبێت كە چۆن ئەم كۆپیانەی نموونە گەردوونیەكە لێک جودا بكرێنەوە. چۆن تاكەكەس دەتوانێت تاكەكەسێكی تایبەتی بێت ئەگەر تاكەكەس بۆ ئەوەی بتوانێت تاكەكەس بێت، ناچار بێت لە گشت تاكەكانی دیكە بچێت؟

پرۆفیسۆر جوان سكات ئاماژە دەكات كە چارەسەرەكە بۆ فەیلەسوفانی سەردەمی ڕۆشنگەریی ئافرەت بوو. بە دەرهاویشتنی ئافرەت لە ناو سیستەمە ڕۆشنبیرییەكدا ـ لەبەرئەوەی بە كۆپیەكی هاونموونەی پیاو دانەدەنرا ـ بوو بە ئەڵقە ونبووەكە. لەو جێیەی لەوەپێشی كە دەر لە سیستەمەكە بۆی دیاری كرابوو، لە دەرەوەی برایەتییەكەدا، ئافرەت بوو بە ئەوی دیكە. ئافرەت بوو بە جەستەی جیاوازیەكە، كرا بەو جیاوازیەی كە ئەركی ئەوەی پێدرا هەبوونی تاكەكەسێتی تاكەكەسی پیاو بسەلمێنێت.

بەو شێوەیە ئافرەتان دەكەونە ناوەڕاستی ناكۆكی (پارادۆكسی) سیاسەتەوە. بۆ ئەوەی ببن بە تاكەكەس و وەک تاكەكەس ببینرێن دەبێت واز لە ئافرەتتێتی خۆیان بهێنن. ئەگەر بێت و هەر پێ لەسەر ئافرەتێتی خۆیان دابگرن، دەبێت واز لە هەموو هیوایەكی بە تاكەكەسبوون بهێنن. بەڵام ئەم ناكۆكیە هی ئافرەتان نییە. ناكۆكیەكە سەرئەنجامی سیستەمێكی سیاسیە كە لەسەر شاردنەوەی پێوەندی نێوان جنس و دەستەڵات دامەزراوە.

٢

جنس و دەستەڵات

لەش و جنس

ئێمەی مرۆڤ كە وەك لەش و وەك جنس لە ئاستی ڕۆژانەدا هەین شتێكی بەڵگەنەویستە. ئێمە ناتوانین بیر لە بوونێك لە دەرەوەی هەبوونی جنسدا بكەینەوە و هەروا ناشواتنین بیر لە بوونێكیش لە دەرەوەی لەشدا بكەینەوە. لەش و جنسی ئێمە ئەوەن، لەوەش دەچێت خۆیان ڕوون بن، كە بناخەی بایۆلۆژیی ژیانمانن و كە دەمانكەن بە ئافرەت یان بە پیاو.

لێتوێژینەوەی مێژوویی لەسەر لەشبینی و جنسبینی لە مێژوودا ئەوە نیشان دەدات كە ئەوەی ئێستا بە ڕاستیەكی گومانهەڵنەگر دادەنرێت ـ كە ئافرەت و پیاو دوو جۆر جنسی لێكجودای بایۆلۆژیین – لە مێژ نییە ئاوا ڕوونە.

مێژوناسی ئەمەریكی، توماس لاكوەر Thomas Laqueur (١٩٩٠) دەڵێت كە لە مێژووی خۆرئاواییدا دوو شێوەی تەواو لێكجودا بۆ لەشبینی و جنسبینی هەن و ئەوجا لەسەر ئەو بناخەیە دوو ناوی لەمە ناوە، مۆدێلی یەكجنسیی و مۆدێلی دووجنسیی. مۆدێلی یەكجنسیی بەو واتایە دێت كە لە وجوددا تەنیا یەك دانە جنس هەیە ـ جنسی پیاو. ئافرەت لێرەدا سەر بە جنسێكی تایبەت بە خۆی نییە. جنسی ئافرەت تەنیا زڕكۆپیەكی جنسی پیاوە و لەشیشی زڕكۆپیەكی لەشی پیاوە. ئەم جۆرە لەشبینیە لە دەمی ئەنتیكدا برەودار بوو تا لە ناو سەدەی هەژدەهەمدا جێی بە مۆدێلی دووجنسیی لێژ بوو.

مۆدێلی دووجنسییش تێڕوانینە مۆدێرنەكەیە لە لەش كە جیاوازیی جنسیی، واتە هەبوونی دوو جنس، بە شتێكی حاشاهەڵنەگر دادەنێت. ئافرەتان و پیاوان دوو جەمسەری دژ بەیەك، واتە دوولایەنی بەروئاوەژووەكەن (دایكاتەمن) و خودی ئەم پێداگرتنە بەروئاوەژووەش دەگەڕێتەوە بۆ باسە بایۆلۆژیەكە و قامك دەخاتە سەر "سرووشتێكی" نەبزووا و نەگۆڕ.

ئەریستۆی فەیلەسوف یەكێكە لەوانەی باسی مۆدێلی یەكجنسیی كردووە. ئەریستۆ دەنووسێت كە ڤاگینای (ناوزێی) ئافرەت لە ڕاستییدا كێرێكی ناوەكیی ئاوەژوو دانراوە. تۆوی پیاو بەرامبەر بە خوێنی مەهكی مانگانەی ژنانە. ژنان بە هۆی ئەوەوە كە پلەی گەرمیی لەشیان نزمە ناتوانن ئەو خوێنە بكوڵێنن تا ببێت بە تۆوێكی سپی.

هەمان جۆرە تێبینی لەو کتێبانەدا کە لە سەردەمی ڕێنێسانسدا لەسەر زانستی توێکاریین (ئەناتۆمیی) دەردەبڕدرێنەوە. لەم کتێبانەدا ناوزێی ئافرەتان وەک کۆپیەکی بۆ ناوەوە و سەربەرەوخواری کێری پیاوان چوێندراوە. ڤاگینا کێرە، منداڵدان لە ڕاستییدا گونێکە و هێلکەدانەکانیش کیسەی مەنین (شەهوەتن). (١٩٩٠) Laqueur

کاتێک مۆدێلی دووجنسیی توانی جێی مۆدێلی یەکجنسیی بگرێتەوە بە هۆی کارتێکردنی لێشاوی ئەو بیرە مۆدێرن و کولتورییەی خۆرئاواوە بوو کە بە ڕۆشنگەریی ناسراوە و کە لانی کەم بووە مایەی سەرهەڵدانی زانستی سرووشتیی. بەڵام خۆ مۆدێلی یەکجنسیی نەک هەر یەکسەر ون نەبوو و بەڵکو تا سەدەی بیستهەمیش هەر بەردەوام بوو. کە ئەو دوو مۆدێلە یەکتر ڕەت ناکەنەوە و دەتوانن پێکەوە بگونجێن لە تێڕوانینی سیگمۆن فرۆیبیدا (١٩٣١) Sigmund Freud دەردەکەوێت کە سەبارەت بەوەیە چۆن ساختمانی لەشی ئافرەت کار دەکاتە سەر گەشەی دەروونیی ئافرەتان. باسەکەی فرۆید لەمەڕ ئافرەت لەوێوە سەرچاوە دەگرێت کە لە ڕاستییدا جیاوازیەکی جنسیی لە نێوان کیژان و کوڕانی بچکۆلەدا نییە. جیاوازیەکە بۆ یەکەم جار لە قۆناخی فالیسیەوە Phallisian phase[13] دەست پێ دەکات. کچان ئەو دەم بە کێر۔ۆکەکەی penis-mini خۆیان، واتە قیتکەی خۆیان، ئاشنا دەبن. فرۆید پێی وایە کە لە ڕاستییدا جێی خۆیەتی کە ئەم قیتکەیە وەک جێگری کێر ببینرێت.

تا ئەوێندەرێی، بۆچوونەکەی فرۆید لە هەرە نێزیکیەوە دەکەوێتە خانەی مۆدێلی یەکجنسییەوە: کچۆڵەیەک لایەنە پێچەوانەکەی پیاو نییە، بەڵکو ئەو کچۆڵەیە پیاوۆکەیەکە man-mini. دیارە "کێری" ئەو کچۆڵەیە ئێستا بەو شێوەیەی کە هەیەتی لەو قۆناخەیدا بچووکە، بەڵام هەر بە شێوەی جۆرە ئەسڵیەکە کار دەکات.

کاتێک کیژۆڵەکە دەگاتە قۆناخی ئۆدیپاڵ Odipial phase[14] بۆی دەردەکەوێت کە ئەوەی هەیەتی لە ڕاستیدا کێرێکی ڕاست نییە. ئا لەم ساتەدایە کە ئێرەیی بردن بە کێر پەیدا دەبێت و خەمۆکیی خەسین لای ئافرەت بناخە دادەنێت. کەواتە چارەنووسی ئافرەت ئەوەیە کە هەم ئەو شتەی نەبێت و کە هاوکاتییش لەو ترسەدا بژی کە ئەو تۆزەشی لە کیس بچێت کە هەرگیز لە ڕاستییدا نەیبووە. هەروەها فرۆید پێی وایە کە ئافرەت بە هۆی "لاوازیی گەڵوگونیەوە" بەشێوەیەکی پەسەندمەند

---

[13]قۆناخی فالیسیی Phallisian phase ئەو قۆناخەیە کە مێردمنداڵ خۆی تێدا دەناسێت.

[14]قۆناخی ئۆدیپاڵ Odipial phase ئەو قۆناخەیە کە بە پێی فرۆید کوڕ ئاشقی دایکی خۆی دەبێت. فرۆید ئەم دەستەواژەیەی لە داستانی ئۆدیپ پاشا کە داستانێکی یۆنانی کۆنە، خواستووە. لەو داستانەدا "ئۆدیپ" بە منداڵیی لە دایکوباوکی خۆی دادەبڕێندرێت و کە گەورە دەبێت پاشا، کە باوکی خۆیەتی، بێ ئەوەی بزانێت دەکوژێت و شاژن، دایکی خۆی، بێ ئەوەی بزانێت دایکی خۆیەتی، دەهێنێت. کاتێک کە ڕاستییەکەی بۆ دەردەکەوێت تازە چەند منداڵێکی لە دایکی خۆی بووە. بۆ سزادانی خۆی بە شانەیەکی زێڕ هەردوو چاوی خۆی کوێر دەکات. فرووید لەم داستانەوە دەستەواژەی "قۆناخی ئۆدیپ" و "گرێی ئۆدیپ"ـی داهێناوە.

ناتوانێت گرێی ئۆدیپۆس لای خۆی چارە بكات. لەبەر ئەوەیە كە ئافرەت منی باڵا Superego لە هاوئاستی هی پیاودا پەیدا ناكات. ئەمەش وا دەكات كە ئافرەتان هەمان هەستیان بۆ ڕەوایەتی نییە كە پیاوان هەیانە. بەو شێوەیە دەروونی ئافرەت مۆركی ئێرەیی هەڵگرتووە. ئەمە ئێرەییەكە كە ڕەگی دەگەڕێتەوە بۆ ئەوەی كە ئافرەتان بێ كێرن.

لە ڕووانگەی مۆدێلی یەكجنسی و دووجنسیەوە ڕوونكردنەوەكەی فرۆید لەمەڕ گەشەی شیكاری دەروونیی (سیكۆئەناتۆمی) ئافرەتان ئەوە دەگەیەنێت كە ئافرەت ناچارە لە پیاوۆكەیەكی مۆدێلی یەكجنسیەوە كە كێرۆكەیەكی هەیە خۆی بگۆڕێت بە دژەپیاوێكی دژەكێری ناو مۆدێلی دووجنسیی، واتە خۆی بكات بە ئافرەتی كوزدار.

لە لای منداڵانی بچووك، بە پێی مۆدێلە یەكجنسیەكە، هیچ جۆرە جیاوازیەكی بنەڕەتیی نییە. بەڵام كاتێك كچان گەورە دەبن ناچار دەكردرێن گرفتی نزمپلەیی ئەندامی زاوزێیان وا چارە بكەن كە، بە پێی مۆدێلە دووجنسیەكە، خۆ بكەن بە پێچەوانەی پیاو. بۆ ئەوەی ئافرەت بتوانێت ئافرەتی "ڕاستەقینە" بێت دەبێت چارەیەك بۆ نەبوونیی ئامرازی زاووزێی نێرانە، بۆ خۆی بدۆزێتەوە.

دیدی سیگمۆن فرۆید لە لەشی ئافرەت نیشانی دەدات كە چۆن هەر دوو مۆدێلەكەی یەكجنسییش و دووجنسییش ـ لەگەڵ ئەوەشدا كە وەك پێچەوانەی یەكتر دەبینرێن ـ هەردووكیان هەر لە ڕووانینی پیاوەوە سەرچاوە دەگرن. تێڕوانینەكە دوو جۆرە، یان ئەوەیە كە ئافرەت پیاوێكی پێنەگەیوە بە كێرێكی ئاوەژووەوە، نەك دەرپەڕیو. یاخود وەك پێچەوانەی پیاو دەبینرێت كە لە بریتیی كێر كوزی هەیە. لە هەردوو مۆدێلەكەدا ئەو تەنیا خاڵەی كە لەبەرچاو دەگیرێت ستاتووی (پلەی) پیاوە. پلەی پیاو، وەك خاوەن ڕۆڵی سەرەكی پێ بەخشراو، لە هەردوو مۆدێلەكەدا قابیلی بزواندن نییە.

لەشی ئافرەت بە بەردەوامی لە پێچەوانەی گشتییەكەدا وەك ئەوی تایبەت و ئەوی لادەر دەخرێتە بەردەست. لەو ڕێگایەوە كە پیاو، تیئۆریانەش و ئەزموونیانەش، دەستی بە سەر "مرۆڤ" ـ دا گرتووە، ئەوە هەر ئافرەتە كە دەبێت ڕوونبكرێتەوە. ئەو ڕوونكردنەوە و جیاوازییە پیاوان ناگرێتەوە.

> *هەمیشە* جنسی ئافرەتە كە دروست دەكردرێت؛ ئافرەت كەتەگۆریەكی (پۆلێكی) بۆشە. وا پێدەچێت كە هەر ئافرەت خاوەنی "جنسێك" بێت، چونكە خودی پۆلێنكردنەكە خۆی وەك ئەو لایەنەی پێوەندی كۆمەڵایەتیی پێناسە كراوە كە لەسەر بناخەی جیاوازیی نێوان جنسەكان دامەزراوە و كە هەمیشە پێوەرەكەی (ستاندەردەكەی) پیاو بووە. Laqueur (1990:22)

سەربارى ئەوەى کە چۆن بە درێژایی مێژوو لەشی ئافرەت باسی لێوەکراوە و خەملێندراوە، هەمیشە هەر بۆ ئەوە بەکار براوە کە زەمینە بۆ ئاستنزمی ئافرەت تەخت بکات. ئەوە پیاوە کە پێوەرە (نۆرمە) جا ئیتر ئافرەت وەک پیاوۆکەیەک یان وەک پێچەوانەی پیاو ببینرێت. ئەریستۆ دەتوانێت، هاوکات کە مۆدێلە یەکجنسیەکە پەسەند دەکات، جەختیش لەسەر ئەوە بکات کە ئەرکی هەرە سەرەکی ئافرەت خۆنەواندنێتی لەبەردەم و بۆ ویستی پیاوەکەی. هەر بەو شێوەیەش ئەمڕۆ گۆتوبێژکارانی کۆمەڵایەتی لە ڕووانگەی مۆدێلە دووجنسیەکەوە دەتوانن پێدابگرن کە ئەو دۆخە بایۆلۆژییەی کە ئافرەتان هەیانە ئۆتۆماتیکیی وایان لێ دەکات زیاتر بۆ چنین، ڕنینەوەی بەری دار و چنینەوەی دانەوێڵە بگونجێن وەک لە بڕیاردانی هۆشمەندانە و شیکردنەوەی پرسی ماتماتیک (Uvnäs Moberg & Robert 1994:31).

جنس، جێندەر و دەستەڵات

لێکۆڵینەوە لەسەر لەشبینی و جنسبینی لە مێژووی خۆرئاواییدا یەک بیری ناوەندیی فێمێنیستیی بە دروست دەسەلمێنێت کە ئەمەیە: جنس شتێکە کە دەبێت وەک سیاسیی ببینرێت، چونکە بێمەجاز ڕەواییێتی بە پلەنزمیی ئافرەتان و بە پلەبەرزیی پیاوان دەدات. هەر چییەک کە لە دەمێکی تایبەتی مێژووییدا بە "بایۆلۆژیی" یان بە "سرووشتیی" دادەنرێت پێویستە هەمیشە بخرێتە چوارچێوەی ڕووانگەیەکی دەستەڵاتەوە. ئەمە "بەڵگە زانستیەکانی" ١٩٠٠ کانیش دەگرێتەوە کە پێیان دادەگرت گوایە هێلکەدانەکانی ژنان وشکهەڵدێن ئەگەر بێت و خۆیان بە خوێندنی بالاوە خەریک بکەن، ئەمڕۆش "لێکۆڵینەوە" ی وامان دەخرێتە بەردەست کە گوایە شیردان دەبێتە هۆی کەمکردنەوەی توانستی هۆشمەندیی ئافرەتان (١٩٨٩ Borelius ١٩٩٣، Eagle Russet).

ئەو بیرەی کە جەخت لەسەر ئەوە دەکات کە لەش/بایۆلۆژیی و دەستەڵاتی کۆمەڵایەتی ـ سیاسی پێکەوە بەندن لە گەلێک لاوە بەگژ شێوەکانی بایۆلۆژیی چارەنووسازدا biological determinism دەچێت، ئەو بیرە بەگژ ئەو خۆڕوونکردنەوەیەدا دەچێت کە پلەنزمیی ئافرەتان بە هەبوونی منداڵدانەوە و پلەبەرزیی پیاوانیش بە بەرهەمهێنانی مەنیەوە (شەهوەتەوە) دەبەستێتەوە. بەڵام پێوەندی نێوان جنس و دەستەڵات چۆن دەردەکەوێت و چۆن لە جیاوازیە جنسیە کۆنکرێتیەکان بگەیرێت و تیئۆریانە مامەڵەیان لەگەڵدا بکرێت، لە گۆتوبێژی فێمێنیستیدا ناکۆکی زۆری ناوەتەوە. ئایا هەر بە هیچ شێوەیەک دەشێت کە لەسەر *خودی جنس*، لەسەر جیاوازی بایۆلۆژیانەی جنس، ئاخاوتن بکرێت، یاخود جنس و بەندیوارییەکانی جنس

بێ هیچ ئەملاولایەک بە مرۆڤبوونەوە پێوەستە و ئەوەش بەو واتایە دێت کە بونیادێکی کۆمەڵایەتی هەیە؟[1]

فێمێنیستیەکان لەو ڕێگایەوە مامەڵەیان لەگەڵ ئەم پرسانەدا کردووە کە چەمکێکی تایبەت، واتە جێندەر، دابهێنن بۆ ئەوەی بتوانن کە دروست ئەو لایەنە کۆمەڵگەیی و کۆمەڵایەتیانەی جنس بهێننە ناو باسەوە کە هەن. لە ساڵانی ١٩٧٠ کان لە وێژەی فێمێنیستی ئەنگلۆسێکسییدا دەست کرا بە بەکارهێنانی چەمکی جێندەر و لە ناو ساڵانی ١٩٨٠ کانیشدا ئەو چەمکە هێنرایە سویدیشەوە. لە ناو بیریارانی فێمێنیستی جوادا پێناسەی جێندەر جیاوازە. چەمکی جێندەر بەگشتی بۆ دیاریکردنی واتا کۆمەڵایەتیەکەی جنس یاخود بۆ لێکدانەوەی جنسی بایۆلۆژیی بەکاردەبرێت.

یەکێک لە زووترین پێناسەکانی چەمکی جێندەر هی گایل ڕۆبیین Gayle Rubin ـی ئەنترۆپۆلۆژە. سیستەمی جێندەر هەموو ئەو پێوەندیە کۆمەڵایەتیانەی گرتووەتە خۆی کە لە جیاوازی جنسی بایۆلۆژییەوە سەرچاوە دەگرن. گایل لە ساڵی ١٩٧٥ دا دەنووسێت کە:

> سێکس هەر سێکسە، بەڵام چی بە سێکس دادەنرێت ئەوە بەتەواوی و کولتوریانە دەستنیشانکراوە و هێڵراوەتەوە. هەموو کۆمەڵگایەکیش سیستەمی سێکس/جێندەری خۆی هەیە. سیستەمی سێکس/جێندەر بریتیە لە کۆمەڵێک داب و دەستوور کە بە هۆیانەوە کەرەستە خاوە بایۆلۆژیەکەی سێکسی مرۆڤ و زێدخستنەوە، بە دەستتێوەردانی کۆمەڵایەتی و بە ئاکاری نەریتیی جودای پەسەندکراو، شێوەی پێدراوە، جا ئیتر هەندێک لەو نەریتبەندێتییە با چەندیش بێ مانا بن. (Rubin 1975:165)

لەم پێناسەیەدا بایۆلۆژی و جیاوازیە جنسییە لەشییەکە وەک شێوەیەک کەرەستە و وەک بناخەیەکی ئاماریی بۆ سیستەمی جێندەر نیشان دەدرێت. بایۆلۆژی کەرەستەی خاوی سیستەمی جێندەرە. ئەو گرفتانەی کە لەم پێناسەیەوە پەیدا دەبن ئەوەن کە چۆن و کە ئەگەر شیاو بێت بتوانین سنوورێکی دیار لە نێوان خودی بایۆلۆژی و لێکدانەوە کۆمەڵایەتیەکە بۆ بایۆلۆژی، دابنێین. جۆری تێگەیشتنەکان لەسەر بایۆلۆژی لە نێوان کولتوری جودا و قۆناخی جیاوازدا دەگۆڕێت. بایۆلۆژی شتێکی یەکجاری و بڕێنراوە نییە و بە پێی کات دەگۆڕێت.

لەگەڵ ئەمەشدا پێویست ناکات کە چەمکی جێندەر بە تەواوی وەک پێناسەیەکی کۆمەڵایەتی بۆ جیاوازیی جنسی بایۆلۆژیی ببینرێت. جێندەر تەنانەت لەلایەن ئەو بیریارانەشەوە بەکاردەبرێت کە خودی جنسپۆلێنیی فیزیکی/بایۆلۆژی وەک شتێکی تەواو لە ڕووی کۆمەڵآیەوە ساختمێندراو دەبینن، وەک شتێک کە مرۆڤ دروستی دەکات. سوزانە کێسلەر Suzanne Kessler و وێندی ماکێننا (١٩٩٥) Wendy Mckenna ئەو بیرە، کە جێندەر لێکدانەوەیەکی کۆمەڵایەتی بێت بۆ جیاوازیی جنسی

(بایۆلۆژیی)، سەرەوبن دەكەن و بە شێوەیكی دیكە نیشانی دەدەن . سوزانە و وێندی بە پێچەوانەوە لەسەر ئەوە پێدادەگرن كە جێندەر "لە پێشدا" دێت؛ و جیاوازیە جنسیە لەشییەكە لەلایەن ئەو تێگەیشتنانەوە دیاری كراوە كە لەسەر جێندەر هەن. بیرۆكەكان سەبارەت بە هەبوونی جیاوازیی جنس وەک بڵێین "پێش" لە واقیعەكە هەن. ئەوە تێگەیشتنی ئێمەی مرۆڤ خۆمانە لە جنس كە بڕیار دەدات چۆن واقیع لێک دەدەینەوە و خودی واقیعەكە نییە كە بڕیار لەسەر لێكدانەوەكانی ئێمەی مرۆڤ دەدات.

كەواتە لە ڕاستییدا فیزیۆنۆمی مرۆڤ نابێت بە هیچ جۆرە بناخەیەكی سەقامگییر بۆ ئەو لێكدانەوەیە كە ئەو دوو جنسە هەر بایۆلۆژییكیانە دەبێت وا بن و هەم ڕاستەوڕاست پێچەوانەی یەكتریش (دایكاتەم) بن. بە هیچ شێوەیەک هیچ خەسڵەتگەلێكی فیزیكی نییە كە بە تەنیا بڕیار لەسەر بەندیواری جنس بدات. پیاوان هەر هەموویان مەنیدار (سپێرمدار) نیین و ئافرەتان هەر هەموویان هێلكەدار نیین. جیاوازیەكان لە نێوان پێكهاتە كرۆمۆسۆمیەكانی ئافرەتان و پیاواندا پێچەوانە (دایكاتەمیی) نیین و هۆرمۆنە جنسییەكانیش تایبەت بە یەكێک لە جنسەكان نیین. شایەت بتوانرێت پێوەرە فیزیكیەكان بۆ ئەوە بەكار ببرێن كە چی پیاوێک لە ئافرەتێک جیا دەكاتەوە، بەڵام ئەم پێوەرانە هەر خۆیان زادەی چۆنیەتی تێگەیشتن لە جێندەر. بۆ ئەوەی بتوانین بوونی ڕاستەقینەی ئافرەتان لە پیاوان جودا بكەینەوە پشت بەو بەرتێگەیشتنە دەبەستین كە بە تەنیا هەر ئەو دوو جنسە هەن - جۆری دیكە نییە - و جیاوازیەكەشیان پێوەندە بەو ڕووكەشە تایبەتیەی وجودیانەوە. (Kessler & McKenna ١٩٨٥)

> زانینی زانستییانە وەڵامی پرسیاری "چ شتێک مرۆڤێک دەكات بە پیاو یان بە ئافرەت؟" ناداتەوە. بەڵكو ڕەوایەتی (مەشروعیەت) دەدات بەو زانیاریەی (هەروەها وا پێ دەچێت زەمینەشی بۆ فەراهەم بكات) كە دەمێكە هەیە و لە بەردەستدایە سەبارەت بەوەی مرۆڤێک ئیتر یان ئافرەتە یان پیاو و كە ئەسڵەن هیچ زەحمەت نییە ئەو دوو جنسە لە یەک جیابكرێنەوە. هەبوونی جیاوازییە بایۆلۆژیی، سایكۆلۆژیی و كۆمەڵایەتیەكان بەرەو دووجنسبینیمان نابەن. بەڵكو خودی ئەو دووجنسبینیە كە هەر لەسەرەتاوە هەمانە دێت و هەبوونی جیاوازیی بایۆلۆژیی، سایكۆلۆژیی و كۆمەڵایەتییمان بۆ "دەدۆزێتەوە". (Kessler & McKenna 1985:163)

تێگەیشتن لەوەی كە *واتای* جنس و بە جنسێكەوە گرێدران دیاردەیەكی كۆمەڵایەتیە، واتە شتێكە كە كۆمەڵگا دروستی دەكات، لە تیئۆری فێمێنیستییدا بەردی بناخەیە. كێسلەر و ماكێننا Kessler و Mckenna هەنگاوێكی زیاتر دەنێن و دەڵێن هەر خودی ئەو بیرە كە جنس وەک ڕاستەقینەیەكی فیسیۆلۆژیی دادەنێت

خۆی ساختارێکی کۆمەڵیانەیە. فێمێنیستانی دیکە هێندەی تریش ئەو بیرە دەبەنە پێش و دەڵێن گرینگە کە بە تەواوی دەست لەو بیرە هەڵ بگیرێت کە باس لە هەبوونی ڕاستەقینەیەک دەکات "لە ژێر" ئەو باسانەدا کە لەسەر جیاوازیی جنس و لەشن.

> کارێکی سەختە دژ بەو حەزی پرسینە بووەستریێت و نەپرسرێت، "بەڕاستیی ئەو جیاوازیانە، ئیتر لەژێر هەر هەموو ئەو باسانەوە کە هەن، کامانەن کە لە نێوان پیاوان و ئافرەتاندا هەن". *ئەوەی ئێمە وەک زانستکار و وەک فێمێنیست پێویستە دەنگێکی بدەینێ ئەوەیە کە نە شتێکی وا هەیە و نە شوێنێکی وا کە ناوی لە ژێر هەر هەموویەوە بێت*. (Star, qou. Haraway (1981:476)

واتای پیاوبوون یان ئافرەتبوون لە هەموو شتێک دادەبڕدرێت کە پێوەندی بە بایۆلۆژی یان لەشەوە هەیە. ئەگەر واقیع لە سەرتاسەرییدا بە تەواوی وەک دەربڕینێکی لە زماندا بنیاتراو ببینرێت، ئەوە بێگومان ئەم تێڕوانینە دەبێت هەروەها لەشی مرۆڤیش بگرێتەوە. ئەو بیرەی وا دادەنێت کە شتێک "لە دەرەوەی" بۆچوونی مرۆڤدا هەیە، هەر خۆی لە خۆیدا بۆچوونێکی مرۆڤییە.

بەم ڕووانگەیە چەمکی جێندەر بۆ ماناداان بەو ڕەفتار و وێناکردن و کردارانە بەکاردەبرێن کە لە هەڵپەدان بیسەلمێنن کە جنس بەڕاستی بوونی هەیە. جودی بوتلەر (١٩٩٣) Judith Butler دەنووسێت کاتێک فێمێنیزم واقیعی پۆلێنی جنس بە شتێکی دروست وەربگرێت بەو کارە نیزامی جێندەر بەهێز دەکات لە جێی ئەوەی هەوڵ بدات هەڵی بووەشێنێتەوە. ئێمە لەبریتی ئەوە دەبێت لە خۆمان بپرسیین کە کاتێک پۆلێنی ئافرەتان و پیاوانمان قبوڵ بێت و بەکاری ببەین چ جۆرە پێوەندگەلێکی دەستەڵات دەبەینە پێش. پۆلێنی جنس بە تەواوی وەک کردەی کۆمەڵ و زمان دەبینرێت: جنسیش بە تەواوی هەر وەک جێندەر دروست کراوە. جنس بە ڕاستی لە ناو کەللەدایە، نەک لە بەینی ڕانەکاندا.

بەڵام ئێڤا لوندگرێن Eva Lundgren ـی سۆسیۆلۆژ (١٩٩٣) پێی وایە فێمێنیزم بەو شێوەیە لە مەترسیی دایە بکەوێتە کۆڵانێکی بنبەستی تیئۆریەوە ئەگەر بێت و ئەو مانا کۆمەڵایەتیەی پۆلێنکردنی جنس لە لەش و لە بایۆلۆژیی داماڵێت. کۆڵانە بنبەستەکە هەر هەمان شت دەبێت، هەم بۆ ئەوانەی وەک ڕوبیین Rubin پێیان وایە کە بایۆلۆژیی شتێکی چەسپاو و نەگۆڕە، هەم بۆ ئەوانەش کە هەبوونی واقیعی یەک لەشی بایۆلۆژی بە دامەزرێندراوێکی کۆمەڵایەتی دانانێن.

ئێڤا لوندگرێن دەپرسێت مرۆڤ چۆن بتوانێت لە زەبروزەنگی پێوەست بە سێکس بتوێژێتەوە، وەک زەوتکردنی سێکسی[15]، ئینسێست[16] و لێدان و سووکایەتی کردن بە

---

[15] مەبەستم لە زەوتکردن تەجاوەزە، واتە دەستدرێژیکردنی سێکسی

ئافرەت ـ بێ ڕەچاوکردنی لەش و بایۆلۆژیی؟ ئەو کارە هەم لە پراکتیکدا نەشیاوە و هەم لە تیئۆرییشدا بێبەرە کە هەوڵ بدرێت جنسی کۆمەڵایەتی و بایۆلۆژیی لە یەکتر جیا بکرێنەوە. زەوتکردنی سێکسی ئاکارێکی تەواو زەبروزەنگئامێزی ڕاستەقینەی فیزیکیە کە ناکرێت بچووک بکرێتەوە بۆ بونیادێکی کۆمەڵایەتی. ئەوی بایۆلۆژیی و ئەوی کۆمەڵایەتیە لە پێوەندیەکی پێچەوانەدا (دایکاتەمدا) نەوێستاون. هەر شتێک وەک بایۆلۆژیی لێک بدرێتەوە و شی بکرێتەوە ڕوویەکی کۆمەڵایەتی هەیە و پێچەوانەکەشی دروستە.

پرۆفیسۆر تۆریل مۆی Toril Moi ـش (١٩٩٧) هەروەها باس دەکات کە چەند سەختە جیاوازییەکی ڕوون لە نێوان جنس و جێندەردا دابنرێت. تۆریل مۆی دەڵێت کە ئەو جیاوازیی دانانە زۆر بە هاسانی دەتوانێت ببێتە هۆی دروستبوونی دیتنێک کە پێی وایە دەشێت مرۆڤ بەسەر لایەنی جنس و جێندەردا دابەش بکرێت. ئیڤۆن هیردمان Yvonne Hirdman ـ یش هەروەها ئەم جۆرە دیتنە ڕەت دەکاتەوە. ئیڤۆن هیردمان بە پێی تێگەیشتنی خۆی لە جێندەر دەیەوێت لە لێکدانەوەکانیدا جێگای هەردوو ڕووانگە بایۆلۆژیەکە و کۆمەڵایەتیەکەش بکاتەوە: ئەم دووانەیە هەرگیز نابێت لێک داببڕێن.

> جێندەر شتێکە کە پێویستە [...] "ئاڵۆزتر" لە چەمکی "جنسی کۆمەڵایەتی" لێی تێبگەیرێت. جنسی کۆمەڵایەتی دروستکراوێکی پڕ ناکۆکیە و بە ئاشکرا ئاماژە بەوە دەکات کە کۆی هەردوو یەکەی "جنس" + "کۆمەڵایەتی" ـ ـە، هەروەک ئەمە فۆرمولێکی ماتماتیکیی هاسان بێت، وەک چۆن ١+١= ٢. بۆ تێگەیشتن لە جێندەر پێویستە مرۆڤ تێ بگات کە ١ و ١ دوو یەکەن کە بەڕاستی وجودیان نییە. ئەو یەکانە هەر نیین. بەڵکو تەنیا یەک دانە دووان هەیە. هیردمان (Hirdman 1990:76)

گفتوگۆی فێمێنیستیەکان سەبارەت بە پێوەندیەکانی نێوان ئەوی کە کۆمەڵایەتیە و ئەوی کە بایۆلۆژییە زۆرن و لێکدانەوەی زۆر هەڵدەگرن. ئایا ئەم جۆرە دابەشکردنە هەر هیچ ماقوڵیەکی تێدایە؟ ئەگەر وەڵام نەخێرە، ئایا ئەوە چ مانایەکی لەسەر تێگەیشتنی پۆلێنی جنس هەیە؟ بەڵام ئەوی لە گفتوگۆ فێمێنیستیەکەدا بناخەییە ئەو تێگەیشتنەیە کە ناکرێت جنس/جێندەر لە پێوەندیەکانی دەستەڵات جیا بکرێنەوە. ٢

[16] (Incest ئینسێست گانەخێزانی) یان پێوەندی سێکسی ئەندامانی ناو خێزانێک لەگەڵ یەک

جنس وەک نیزامی دەستەڵات

كەواتە ناوەندی تیئۆری فێمێنیستیی ئەوەیە كە جنس و دەستەڵات بە شێوەیەک پێكەوە گرێدراون كە ئافرەتان سیستەماتیكیانە بندەست دەكرێن. ڕەوتە (كۆنتێكستە) كۆمەڵایەتی و سیاسیەكە مانا و بایەخی جیاوازیی جنسیی دروست دەكات، دەهێڵێتەوە و دەگۆڕێت. بەو شێوەیەش پێوەندیە جنسیە نابەرابەرەكە كردەی نیزامێكی دەستەڵاتی كۆمەڵایەتی و سیاسییە.

فێمێنیستی جۆراوجۆر بە شێوەی جودا تێگەیشتنی خۆیان لە جنس وەک نیزامێكی دەستەڵات دەردەبڕدرن. جیاوازیەكان لە بابەت ئەوەوەیە كە چی بناخەی نیزامی دەستەڵاتی جنسگەرییە، هەروەها چۆن و لەسەر چ ئاستێک ئەو نیزامە دەهێڵرێتەوە و دەگۆڕدرێت. ئیڤۆن هیردمان Yvonne Hirdman چەمكێک بەكار دەبات كە پێی دەڵێت سیستەمی جێندەر تا بەهۆی ئەوەوە بتوانێت باسی ئەو نیزامە لەسەر ئاستی سیستەمێكی بەرفراوان بكات.

> سیستەمی جێندەر دەبێت وەک ستروكتورێكی دەینامیكی (وەک سیستەم) تێبگەیرێت؛ ناوێكە بۆ "تەونێک" لە پرۆسە، دیاردە، چەمک و چاوەڕوانیی كە لە ڕێگای پێوەندی ناوەكی خۆیانەوە شێوەیەک لە هێزێكی ستروكتوریی و ڕێساگەریی دروست دەكەن. بەم شێوەیە سیستەمی جێندەر بریتیە لە نیزامێكی ستروكتوریی جنس كە لەسەر جیاوازیی جنسیی دامەزراوە. ئەم نیزامە فرە سەرەكییە هەروەها بووە بە پێشمەرجی نیزامی كۆمەڵایەتی و ڕێكخستنی دیكەش لە كۆمەڵگادا. ڕیزبەندیكردنی مرۆڤ لە جێندەردا بووە بە بناخە بۆ نیزامە كۆمەڵایەتی، ئابووریی و سیاسییەكان. (Hirdman 1988:51)

سیستەمی جێندەر لەسەر دوو پرنسیپی كۆڵەكەیی یان "لۆژیكیی" بەندە. یەكەمیان لەیەک دوورهێشتنەوەی دوو جنسەكەیە، واتە ئەو بیرەی كە نابێت چەمكی ئافرەتی و پیاوانە تێكەڵ بكرێن. لۆژیكەكەی دیكە هیرارشی (پلەداریی) جنسە، كە پیاو وەک جۆرە "ئاسایی ـ ـەكە" و ئافرەتیش وەک جۆرە "لادەر ـ ـەكە" شێوەیان پێ دراوە. هەردوو لۆژیكەكە پێكەوە گرێدراون. هیرارشی جنس ـ ئەو ڕاستیەی كە پیاو كراوە بە پێوەر بۆ جۆری مرۆڤ ـ خۆی بەو لەیەک دوور ڕاگرتنەی دوو جنسەكە، ئافرەت و پیاو، ڕاگرتووە. (Hirdman 1988)

لە تیئۆری هیردماندا هاوكات كە تێگەیشتن لە سیستەمی جێندەر بە پلەی یەكەم بەندە بە وێناكردن، چاوەڕوانیەكان و مەزنەی بیرەوەیەوە، ئەوا فێمێنیستانی دیكە باوەڕیان وایە كە دەبێت لە ئاستێكی پتر كۆنكرێتدا بە دوای بنچینەی نیزامەكەدا بگەڕێین؛ بۆ نموونە لە كاردا، لە كەشی نەوەنانەوەدا (خێزان) یان لە ژیانی سێكس دا. ئەو فێمێنیستانەی كە كاریگەریی بیری ماركسیستی و

سۆشیالیستیان لەسەرە پێ دادەگرن كە *كار دابەشكردنی جنسیی* ئەو ئامرازەیە كە لە كۆمەڵگادا پایەی جودای پیاو و ئافرەت ڕادەگرێت.۳ بناخەی چەمكی پیاوانە و ژنانە لەوێدایە كە ئافرەتان لە بواری نەوەخستنەوەی تایبەتییدا كاردەكەن، بەرپرسیاری ماڵ، منداڵ و پیرن، هاوكات كە پیاوان لە بەرهەمهێنانە "گشتییەكەدا" كار دەكەن.

> تێڕوانینیە ماركسیستیەكە [...] ئەوەیە كە دەتوانرێت ڕاستی پێناسەكردنی پیاو و ئافرەت لە دابەشكردنی جنسیانەی كاردا ڕوون بكرێتەوە كە لە ناو كۆمەڵێك ئاكار و هەڵسوكەوت و دامەزراوەی كۆمەڵایەتی و كولتورییدا جێی پێ دراوە. ئەمەش دەكرێت لە بەردەوامیدا بخرێنە ناو تیئۆریەک كە دەتوانێت دابەشكردنی جنسیانەی/كۆمەڵایەتیانەی كار ڕوون بكاتەوە. [...] لە كۆمەڵگایەكدا كە جیاوازی دابەشكردنی جنسیانەی كار بە بەرفراوانی هەیە، ئەوا بێگومان پێناسەكردنی جیاوازی پیاوان و ئافرەتانیش ڕاستیەكە.
> (Holmstrom 1984:465)

ئەگەر دابەشكردنی كار لە نێوان جنسەكاندا خاو بكرێتەوە یان بگۆڕدرێت، ئەوا گۆڕانی نیزامێكی دەستەڵاتی جنسیی ـ كەم یان زۆرتر ئۆتۆماتیكی ـ شوێن پێی ئەو گۆڕانكارییە هەڵ دەگرێت. ئەگەر هیچ دابەشكردنێكی جنسیانەی كار نەبووایە، ئەوا هیچ نیزامێكی دەستەڵاتی هیرارشی جنسیش نەدەبوو.

لە تیئۆری فێمێنیزمی ڕادیكالدا *ژیانی سێكسی* (سێكسیوالیتی) هەر هەمان ڕۆڵی ناوەندیی هەیە وەک چۆن لە ماركسیزمدا كار هەیەتی. ژیانی سێكسی، بەو شێوەیەی كە لە كۆمەڵگایەكدا شێوەی پێ دەدرێت، مۆركی باڵادەستیی پیاوان هەڵدەگرێت و ئامرازێكە لە دەستی پیاواندایە. ژیانی سێكسی هێزێكی سرووشتیی، غەریزەیەكی ئاژەڵیی یان ڕەمەكیەكی سادە نییە، بەڵكو پێكهێنراوێكی كۆمەڵایەتی و سیاسیە كە نیزامی دەستەڵاتی جنسیی بە پێوە ڕادەگرێت. ئەم نێوپێوەندیە كۆمەڵایەتی و سیاسیە لە كەشی خێزاندا، كەشێک كە ئافرەت تیایدا دووچاری زەبروزەنگ و تێسرەواندن دەبێت، و لە ڕێگای پۆرنۆگرافیی (ڕووتگەریی)، سوزانێتی و فۆرمی دیكەی بە سێكسیكردنی هەموو شتێک و سووكایەتی پێكردنەوە، ڕوودەدات.

فێمێنیستەڕادیكالەكان بەم قسانە مەبەستیان ئەوەیە كە دەستەڵاتی پیاو لە پێش هەموو شتێكدا لە هەبوونی ئەو ماف و هەلانەدا خۆی دەردەخات كە بە هۆیانەوە پیاوان دەتوانن و بۆیان هەیە پێناسە بكەن كە چی سێكسە و كە سێكس بۆ ئەوەی سێكس بێت دەبێت چۆن بێت. ئەم ڕاستییە شتێكە كە بە ڕوونی لە دیدی گشتییدا لەسەر زەوتكردنی سێكسی بەیان دەكردرێت. كە زەوتكردن زەوتكردنە یان نا، بە زەوتكردن دابنرێت یان نا، شتێكە كە بە تەواوی لە ڕووانگەی پیاوەوە هەڵ دەسەنگێندرێت. تەنیا كاتێک زەوتكردن بە زەوتكردن دەبینرێت كە پیاوێک سێكس

بکات هەرچەندە کە بە باشی حاڵی ببێت - پیاوێکی واش دەبێت لەو دۆخەدا ئەوە تێ بگات – کە ئافرەتەکە هەر بە ڕاستیی سێکس ناخوازێت.

تەنانەت کاتێک کە هیچ نیشانەیەکیش دیار نەبێت کە ئافرەتەکە بەڕاستی *خوازیاری* کردنی *سێکسە*، هەر وا دادەنرێت کە ئافرەتەکە سێکس دەخوازێت. پێویست بەوە ناکات ئافرەتان بڵێن "بەڵێ" بۆ ئەوەی وا دابنرێت کە سێکس دەخوازن.

نەخێر، "دۆخی ئاسایی" ئافرەتان ئەوەیە کە بە بێ هیچ ئەملاولا و لایەک وا دادەنرێت هەمیشە خوازیاری سێکس کردن بن. تەنیا لەو بارودۆخەدا کە پیاوەکە حاڵی دەبێت کە ئافرتەکە لەو دەمەدا لە "دۆخەئاساییەکەی خۆی" لای داوە، ئەوا سێکس بە "زەوتکردن" دادەنرێت. *ئافرەتەکە* خۆی لە ڕاستییدا چۆن لە ڕووداوەکەدا دەژی شتێکە هەرگیز ناتوانێت لەو بڕیارەدا دەوری هەبێت کە ئەو کارە بە زەوتکردن دابنرێت یان نا.

لە کۆمەڵگایەکی نابەرابەری جنسییدا سێکس دەربڕینێکی نۆرمی پیاوانەیە. ئەوەش ئەو نۆرمەیە کە دۆخی بندەستیی ئافرەتان بە شتێکی هەوەسهەستێن و زەوقهەستێن دەبینێت.

> ئەوی کە دەبێت بە شێوەپێناسەی ئافرەت ئەوەیە کە چی هەوەسی پیاو هەڵدەستێنێت، واتە هەموو شتێکی هەموو ئافرەتێک. کیژە بە حەیا و بە ئابڕووەکان، ئەوانەی بە سەرمۆر دادەنرێن، وێستاو لەسەر ئەو پلە سەکۆیە ڕەووشتیەی کە ئاخریەکەی هەر لە سەری ڕادەکێشرێنە خوار "ئارەزووبزوێنن". کیژە بەدڕوو و سۆزانییەکان تووڕەکەر و "جووکدەرن" و شایانی هەر چییەکن لێیان بکرێت. بەکۆمەڵایەتیکردنی جێندەر ئەو پرۆسەیەیە کە تیایدا ئافرەتان وایان لێ دەکرێت خۆیان وەک بوونەوەری سێکسی بناسن، وەک بوونەوەرگەلێکی بۆ پیاوان دروستکراو ، بەتایبەتیش بۆ بەکارهێنانی کرداری سێکی پیاوانە. (Mac Kinnon 1989b:110)

بەو جۆرە فێمێنیستە ڕادیکالەکان دێن و دەپرسن بۆ دروست دەبێت لە ژیانی سێکسدا بەرابەریی هەبێت، هاوکات کە پێوەندی بەرابەریی لە نێوان جنسەکاندا لە هیچ بەشێکی دیکەی ژیاندا بوونی نییە. نیزامی دەستەڵاتی جنسیی تا بەردەرگای هۆدەی نووستن نایەت و لەوێدا بوەستێت، بەڵکو بە پێچەوانەوە دەشێت سەرکانیی ئەو نیزامە لە ناو خودی پێخەفدا بێت. پیادەکردنی دەستەڵات شتێکی تایبەتیی (شەخسیی) نییە. پیادەکردنی دەستەڵات پیادەکردنی سیاسەتە. بەو شێوەیەیە کە سێکس دەبێت بە ڕەفتارێکی سیاسی و پۆرنۆگرافییش دەبێت بە مەشقێکی سیاسیی. فێمێنیست و نووسەری ئەمەریکایی بەناوبانگ، ئەندریا دۆرکین لەم بارەیەوە دەڵێت:

"هەر شێوەیەک لە تەجاوەز بە لەشی ئافرەت دەتوانێت تامی کردنی سێکس بدات بۆ پیاو؛ ئەوەیە کرۆکی ڕاستەقینەی پۆرنۆگرافیی". (Dworkin 1987: 138)

توێژینەوەی فێمێنیستی هەیە ئەو بیرە دەخاتە ژێر پرسیار کە پێی وایە هەر بە تەنیا فشاری سێکسی و زەبروزەنگ پێوەندی نێوان پیاوان و ئافرەتان مۆرکدار دەکەن. ئەمان دەڵێن کە زەبروزەنگی سێکسی هەمیشە وەک هەڕەشەیەک دژ بە ئافرەتان هەر هەیە و لە ئارادایە، تەنانەت لەو کۆمەڵگایانەشدا کە بە ڕەسمیی یەکسان و بەرابەرن، بەڵام ئەوە خودی زەبروزەنگەکە نییە کە ئەو پێوەندیانە خەسڵەتدار دەکات. پرۆفیسۆری زانستی جێندەر، ئانا یوناسدۆتیر (Anna Jonasdottir 1992) لەبری ئەوە پێی وایە کە خاڵە ناوەندیەکە ئەوەیە کە ژن لە ژیانی ڕۆژانەی خۆیدا ئەڤین و میهری خۆی دەبەخشێت و کە پیاوان سوودی بەرئاوەژووی لێ وەردەگرن.

ئەو شێوە پێوەندیە سێکسوالە کۆمەڵایەتییەی ئەمڕۆ هەیە و بەربلاّوە ئەوەیە کە هێز و وزەی خۆشەویستیی ئافرەتان، کە ئازادانە دەیدەن و دەیبەخشن، پیاوان بە تەواوی ئاوەژوو کەڵکی لێ وەردەگرن. (222 : 1992) Jonasdottir

بەو شێوەیە هەندێک بیریار ئەو جۆرە سێکسبینیە وەک ڕوویەکی ناوەند لە نیزامی دەستەڵاتی جنسییدا دەبینن و تیایدا قووڵ دەبنەوە. تەنانەت لەو تیئۆریەشدا کە بە "تیئۆری سێکسی نابەجێ queer theory "[17]ٴ ناو دەبرێت سێکس هەر لە ناوەندا دانراوە. لەم تیئۆریەشدا پیاو بە بێدەربەست دادەنرێت و کرۆکی تیئۆریەکە دژایەتی ئەو پێداگرتنەی هێتەرۆسێکسوالیتی (سێکسی جنسی پێچەوانە) دەکات کە "خۆی بە بەردی بناخەی کۆمەڵگا و کولتور دادەنێت" (Kulick 1996:10).

[17]"تیئۆری سێکسی نابەجێ queer theory" بێنەوبەرەیەکی زۆر لەسەر مانای ئەم ناوە هەیە. وشەکە کە ئینگلیزیە لە هەمان دۆخی خۆیدا هەم کرداره، هەم ئاوەڵناوە و هەم ناویشە و بە کۆمەڵێک مانای جیاواز دێت، وەک: سەیر، ناتەواو، گومانلێکراو، جێی گومان، بەڕەمز، بێنرخ، ساختە، حیز، قوندەر، دوودەکی و شتی دیکە. بەلآم تیئۆریەکە مەبەستێتی کە هەموو شێوەیەکی سێکسی ئاسایی، وەک هێترۆسێکسوالی، کە لەلایەن کۆمەڵگاوە مۆری پەسەندی لێ دراوە، و شێوەکانی دیکەی سێکسی سەقامگیر و وابەستەی وەفاداری لە بەینی ژن و پیاودا بخاتە ژێر پرسیارەوە. من پێموایە کە "تیئۆری سێکسی نابەجێ" وەرگێڕانێکی دروستە لەو ڕووەوە کە تیئۆریەکە جەخت لەسەر ئەو جۆرە پێوەندیە سێکسانە، لە پێوەندی دەستەلآتی کۆمەلآیەتی، سیاسی و هتد. دا، دەکات کە هێترۆسێکسوالیتی بە نەریت بە "نابەجێ" یان بە "سەیر، خراپ، بەد" لە قەڵەمیان دەدات. تیئۆریەکە لە زۆر لاوە ڕۆشنایی دەخاتە سەر تابوی سێکس لە نێوان جۆرەکانی ژنانی هاوجنسباز، دوودەکی و قوندەراندا.

"تیئۆری سێكسی نابەجێ queer theory" ڕەخنە لەو پێداگرتن و بۆچوونە دەگرێت كە پایەی هێترۆسێكسوالیتی (سێكسی جنسی پێچەوانە) بەوەوە دەبەستێتەوە كە گوایە هێترۆسێكسوالیتی پێداویستیەک و بڕیارێكی سرووشتیە و كە ناسنامەی مرۆڤ مێژووییانە و كۆمەڵایەتیانە شێوەی پێدراوە. بەو شێوەیە تیئۆری سێكسی نابەجێ لەبری ئەوەی سەرنج بخاتە سەر ئەوەی كە چۆن جنس و دەستەڵات پێكەوە گرێدراون، سەرنج دەخاتە سەر ئەوە كە چۆن سێكسبینی وەک نیزامێكی كۆمەڵایەتی هەم شێوە بە جنس دەدات و هەم بە ناسنامەش.

فێمێنیستی جودا بە شێوەی جیاواز وەڵامی ئەو پرسیارانە دەداتەوە كە دەپرسن چی چارەنووسسازە بۆ نیزامی دەستەڵاتی سێكسیی، چۆن وەبەرهەم دەهێندرێتەوە و چۆن دەگۆڕدرێت. بەڵام فێمێنیستان هەموو لەسەر ئەوە كۆكن كە ئەوە نیزامێكە ـ سیستەمێكە ـ كە دەستەڵات بەو شێوە ناڕەوایە دابەش دەكات. خاڵێكی دیكەی بنچینەیی هاوبەش ئەوەیە كە دەڵێت ئەم نیزامە (سیستەمە) بڕیار لەسەر پێوەندیەكانی نێوان پیاوان و ئافرەتان وەک گرووپی كۆمەڵایەتیی دەدات. ئەمە ئەوە دەگرێتەوە كە پلە و پێناسەی ئافرەتبوون كەسیی (شەخسیی) نییە و شتێكیش نییە كە ئافرەتان بتوانن هەروا بە هاسانی هەڵیبژێرن یان ڕەتی بكەنەوە.

> هیچ ئافرەتێک ناتوانێت لە واتای بە ئافرەتیبوون لە سیستەمێكی بە جنسكراوی كۆمەڵایەتییدا دەرباز ببێت [...] (MacKinnon 1989b:104f).

تیئۆری فێمێنیستی لەو خاڵەوە پێ هەڵ دەگرێت كە جنس لە بناخەدا پۆلێنێكە كە كۆمەڵایەتی و سیاسیانە دروست كراوە. واتای جنس لە پێكەوەپێوەستبوونێكی كۆمەڵایەتی و سیاسی بگۆڕدا بە بەردەوامیی دروست دەكردرێت و دەهێڵدرێتەوە. هاوكات كە ئەو جنسبەندیە بووە/دەبێت بە بناخەیەكی سەرەكیی بۆ ناسنامەكانمان. جنسی مرۆڤ، پیاوبوون و ئافرەتبوونمان، كاریگەرییەكی زیاتری هەیە، كاریگەرییەك كە هەم تایبەتیە و هەم سیاسییش، وەک بۆ نموونە لە ڕەنگی قژ یان شوێنی نیشتەجێبوونمان. كاتێک كە منداڵێک لە دایک دەبێت یەكەم پرسیار كە لە بارەیەوە دەكردرێت لەمەڕ جنسە. "[ئەو] دەمەی كە كۆرپەیەک تیایدا بە مرۆڤ دەكردرێت ئەو ساتەیەكە پرسیاری 'ئایا كچە یان كوڕە؟ ' ـ ی تێدا وەڵام دەدرێتەوە" (Bulter 1990:111).

تێبینی

١. گفتوگۆی لەمەڕ پێگەی ئۆنتۆلۆژیای جیاوازی جنسدا هەندیك جار لە تێرمی دژبەیەكدا لە نێوان ئیسینسیالیزم بەرانبەر كۆنستروكتیڤیزمدا دەكردرێت. بە ئیسینسیالیزم مەبەست لەو پێوابوونەیە كە پێی وایە مومكینە هەم لەسەر جنس وەك خۆی بئاخێورێت و هەم بشتوانرێت ئەو واتایە دیاری بكرێت كە جنس لە ڕاستییدا هەیەتی. كۆنستروكتیڤیزستەكان دەڵێن ئەمە مومكین نییە. واتای جنس و تەنانەت جنس وەک ڕاستەقینەیەكی فیسیۆلۆژی ساختماندراوێكی كۆمەڵایەتیە. لەم سالآنەی دواییدا بیریارانی زیاتر و زیاتر ئەو هەڵوێستە دەخەنە بەردەست كە دەڵێن دانانی جیاوازیەكی تیژ لە نێوان ئیسینسیالیزم و كۆنستروكتیڤیزمدا بێهودەیە و لە ڕاستییدا تیئۆری فێمێنیستیی لە پرسیارگەلی نەشیاودا قوفڵ دەدات. بۆ نموونە بڕوانە سارا دانیوس (١٩٩٥) و تۆریل مۆی (١٩٩٧، ١٩٩٤). Sara Danius (1995) & Toril Moi (1994, 1997).

٢. ئێمە بە باشمان زانی كە ڕاستەوڕاست چەمكی جنس بەكار ببەین لەبەرئەوەی كە لە ڕووی زمانەوانییەوە هاسانتر كاری لەگەڵدا دەكرێت وەک لە چەمكی جێندەر. لە تیئۆری سیاسییدا چمكی جنس بە كار دەبردرێت بۆ ئەوەی كە ناچاریانە بەشكردنێک لە لێكدانەوەی كۆمەڵایەتی و ڕاستەقینەی بایۆلۆژیبیدا بكرێت. بۆ زانیاری زیاتر بڕوانە Hirdman (١٩٩٤) كە بە ئینگلیزی دەست دەكەوێت.

٣. ئالیسۆن ئێم یاگەر (١٩٨٣) Alison M Jaggar فێمێنیزم بە سەر چوار ڕێبازی لیبرال، ماركسیست، ڕادیكال و سۆشیالیستیدا دابەش دەكات. ئەگەرچی ئەم دابەشكردنە بەربڵاوانە ئاساییە و ئەو ناولێنانانەش ڕۆشناییكارن ئێمە لەبری ئەوەی كە بە پلەی یەكەم بێین و فێمێنست بە پێی ئەو دابەشكردنە دابەش بكەین، هەندێك گیروگرفتی ناوەندییمان خستووەتە بەردەست.

٤. تێڕوانینێک لەسەر گەشەی بیری "queer theory تیئۆری سێكسی نابەجێ" لە جاگۆس Jagose (١٩٩٦) دا هەیە. هەروەها بشڕوانە:

.4, 1996Jmbada nordicastemanummer om queer teori, nr 3

٣

تاكەكەس، چین و جنس

تاكەكەس و چین

تیئۆریی سیاسیی نەریتیی لە تاكەكەسێكی گشتیی و جنسنادیارەوە پێ هەڵدەگرێت. بەڵام لە لێتوێژنەوەیەكی وردتردا كە تیایدا قووڵ دەبیتەوە دەردەكەوێت كە ئەو تاكەكەسە گشتییە پیاوە. تیئۆریگەلێكیش كە تەنیا پیاوان تیایدا نیشتەجێن هەندێك دژواریی لەگەڵ خۆیاندا دێنن كاتێك كە لە پێوەندی نێوان جنس و دەستەڵات دەتوێژرێتەوە. بەو شێوەیە بۆ تیئۆریی فێمێنیستیی خاڵێكی ناوەندیی ئەوەیە ڕوونی بكاتەوە كە بە چ شێوەیەك چەمكی گرینگی وەك تاكەكەس و هاووڵاتیی نۆرمەكەیان پیاوە.

لەو ڕەخنانەدا كە لە تیئۆری ڕەوایەتی كاریگەری لیبراڵ، جۆن ڕاوڵس John Rawls (١٩٧١)، دەگیرێت نیشان دەدرێت كە چۆن لەپشت بێجنسبوونیەكی پێ لەسەرداگیراوەوە بەڵگەهێنانەوە و بۆچوونی ئەندرۆسێنتریكیی (پیاوگەریی) شاردراوەتەوە. هەڵوێستە لیبرالییەكە ئەوەیە كە مرۆڤ لە بنچینەدا تاكەكەسێكی ئۆتۆنۆم و ئاوەزدارە (ئەقڵمەندە) و كە ئەم پایەیەش لە كۆنتێكستە (دۆخگەلە) كۆمەڵایەتیەكەیان و تایبەتمەندییە كەسییەكان گرینگترە. لە تیئۆری ڕاوڵسدا چەمكی تاكەكەس ناوەندە. دیدی ڕاوڵس لەسەر تاكەكەس لەپێش هەرشتێكدا لەو بیرەوە دەردەبڕدرێت كە پێی دەگوترێت دۆخی سەرەتایی ”original position”. "دۆخی سەرەتایی" پێوەرێكی لێكدانەوەیە بۆ مەزەنە و ئاشكراكردنی ئەو پرنسیپە ڕەواییەی كە تاكەكەس لەو دۆخەدا هەڵی دەبژێرێت كە خۆی تێدا دەبینێتەوە. ئەوجا بە ئاماژە بە هەڵبژاردەی تاكەكەس ڕاوڵس ئەو پرنسیپانە دەكات بە دەلیل كە پێی وایە جێی خۆیەتی كۆمەڵگایەكی ڕەوا بەڕێوە ببەن.١ لە دۆخی سەرەتاییدا تاكەكەسەكان لە پشت "پەچەیەكی نەزانییەوە"[18] خۆدەبیننەوە. تاكەكەس پێویستە هەموو تایبەتمەندیەكی كەسێتی خۆی بخاتە ئەو لاوە و هەموو شتێك پشتگوێ بخات كە لە تاكەكەسی دیكە جودای دەكاتەوە. تاكەكەسەكان بەو شێوەیە لە دۆخە سەرەتاییەكەدا نازانن كە خۆیان كێن. بەڵام، ڕاولس پێی وایە كە ئەو تاكەكەسانە سەبارەت بە نەوەی داهاتوو هەست بە بەرپرسیاریی دەكەن و جێی خۆیەتی سەرەڕای هەموو شتێك وەک سەروەری خێزانەكان ببینرێن (128: 1971).

---

[18] ”veil of ignorance”

ئەو ڕەخنە فێمێنیستیەی کە لە تیئۆریەکەی ڕاوڵس دەگیرێت بە زۆریی لەسەر ئەوەیە کە ڕاوڵس سەروەری خێزان دەئاخنێتە ناو دەلیلهێنانەکەیەوە (Okin: 1991). هەڵبەت سەروەری خێزانیش بە نەریت پیاوە. دەلیلهێنانەوەکەی ئەوەشی تێ دەکەوێت کە پێوەندیەکانی ناو خێزان دەکەونە ئەو دیو مەودای پرنسیپە ڕەواییەکەوە. لە تیئۆری ڕاوڵسدا خێزان لە خودی خۆیدا ڕەوایە. ئەو پێوەندیانەی ناو دەستەڵات کە لە خێزاندا دروست دەکرێنەوە، دابەشکردنی دەستەڵات لە ناو خێزاندا و پرسی جۆراوجۆری وەکو چۆن منداڵآن کۆمەڵایەتییانە دەکردرێن بە ئافرەت و بە پیاوی گەورەساڵ بە هیچ شێوەیەک ناخرێنە ژێر باسی جیدی و هێنان و بردنەوە. ئەو ئەو پرسیارە گرینگانە وەک تایبەت (کەسی) و ناسیاسی دەبینێت.

فێمێنیستانی دیکە ڕەخنەیان لە خودی ئەو چەمکە تاکەکەسییە بەگشتکردراوە و لە بیری ڕاوڵس لەسەر هاومافیی هەیە. ڕاوڵس مەبەستێتی کە لە دۆخی سەرەتاییدا هاومافیی لە نێوان تاکەکەسەکاندا بەرقەرارە. ئەو هاومافییە لەو ڕێگایەوە پەیدابووە کە هیچ کەسێک سەبارەت بە خودی خۆی نازانێت. هەموو تاکەکەسەکان یەکسانن، ئەوان هەر وەک یەک ئاوەزدارن و بە تەواوی هەر وەک یەک بیردەکەنەوە. بەڵام پرسیارەکە ئەوەیە ئایا چەمکی هاومافییەکە ناوەڕۆکی خۆی لە دەست نادات کاتێک کە هاومافییەکە لەسەر بناخەی هاوشێوەیی دامەزراوە، کە مرۆڤەکان دەبێت هاوشێوە بن تا هاوماف بن (Åse 1993). پرسیارەکە هەروەها ئەمەشە ئەگەر چەمکێکی هاومافیی کە لەسەر پرنسیپی هاوشێوەیی دامەزرابێت، ڕزگارکەری ئافرەتان دەبێت یاخود لە جیاتی ئەوە دێت و زیاتریش جیاوازیەکانی دەستەڵات لە نێوان جنسەکاندا دەشارێتەوە (هەروەها بڕوانە لاپەڕە ٤٥).

بیریارانی دیکەی لیبرال هەر بەو شێوەیە وەک جۆن ڕاوڵس ڕەخنەیان لێگیراوە لەبەرئەوەی کە وەک پرسێکی دەستەڵات و دادوەریی ناڕوانە خێزان و پێوەندی نێوان ئافرەتان و پیاوان. هەروەها فێمینستگەل ڕەخنەیان لە مارکسیزم گرتووە لەبەرئەوەی بەو شێوەیەی وەک ئەو باسی دەکات خێزان کەشێکە (سفارێکە) کە بە هیچ هەلومەرجێک نەدەستەڵاتی تێدایە و نە ناهاوسەنگیی.

تیئۆری مارکسیستی پێ دادەگرێت کە مرۆڤ لە پێکهاتەی کۆمەڵایەتی خۆیدا پێناسە دەکرێت و کە کۆمەڵگا خەسڵەتگرتووی ململانێی بەرژەوەندیی نێوان چینە جوداکانە. دانانی سرووشتی مرۆڤ بە کردەی کۆمەڵ بێگومان هەروەها خاڵێکی دەرکەوتووی فێمێنیستیشە، بەڵام تیئۆری مارکسیستی وای دادەنێت کە مرۆڤ بە پلەی یەکەم لە ڕێگای کارەکەیەوە، لە ڕێگای پێگەی لە ناو بەرهەمهێناندا دیاری کراوە. کار کتومت وەک کار لە ناو بەرهەمهێنانی کۆمەڵگایی و گشتییدا پێناسە دەکرێت. کاری نەوەخستنەوەی (زاووزێکردنی) ئافرەتان لەماڵەوەدا دەکەوێتە ئەودیو ئەوەی کە لە تیئۆری نەریتی مارکسیستیدا بە کار دادەنرێت. لەبەرئەوەی کە ئافرەتان نەکەوتوونەتە ناو پێوەندیەکی تایبەتی جۆرەکانی بەرهەمهێنانەوە

ئەوا خۆیان ناتوانن چینێک پێک بهێنن. بەو شێوەیە تەنانەت لە ناو ماركسیزمیشدا چەمكی بناخەیی لە خاڵی ڕیئالیتەی پیابوونەوە پێناسە دەكردرێت. لە ماركسیزمیشدا دووبارە هەر پیاو نۆرمە.

فێمینیستگەل بە شێوەی جودا هەوڵیان داوە ئەو چەوتییە لە تێگەیشتنی ماركسیزم لە جنس و لە ڕۆڵی جنس ڕاست بكەنەوە. لەبەرئەوە لێرەدا ئەم جۆرە گۆتوبێژە لە چوارچێوەی مەوداكانی جنس و چیندا دەخولێتەوە. پرسیارەكان لەلایەكەوە دەربارەی ئەوەن كە لە بندەستەیی ئافرەتان تێبگەین لە خاڵی پێهەڵگرتن لەو كاری جنسبەندیەوە كە هەیانە و كە پێیان دەدرێت، بەر لە هەر شتێک كاری نەوەخستنەوەی ماڵەوەی بێ مووچەیان، لەلایەكی دیكەوە تێبگەین كە چۆن سیستەمی سەرمایەداریی و نیزامی دەستەڵاتی جنسیی پێكەوە گرێدراون. ئەو فێمێنیستانە پێیان وایە كە بە زۆری بە هۆی كاردابەشكردنی جنسییەوەیە كە بندەستیی ئافرەتان دەهێڵرێتەوە، (بەراووردی پەڕەی ٣٧ بكە). ئەوە پێوەندیە ئابووری ماددیەكانە كە فۆرم بە خێزان دەدات و نموونەی نەریتی (ستیریۆتایپ) پیاو و ئافرەت بەرهەم دەهێنێت.

> دابەشكردنی بێئەملاولای كار بەپێی جنس، داهێنانێكی كۆمەڵایەتییە كە هەموو كۆمەڵگا ناسراوەكان تیایدا هاوبەشن، و كە هەم دوو شێوەی جنسی تەواو جودا وەبەرهەم دەهێنێت و هەم ناچاریشیان دەكات كە لەبەر هۆی ئابووریی لێک نێزیك ببنەوە. ئەمەش دەبێتە مایەی بردنی پێداویستی ژیانی سێكسیان بەرەو هێترۆسێكسوالیی‌بوون كە كۆمەک بە زامنكردنی وەبەرهەمهێنانەوەی بایۆلۆژی دەكات. لە كۆمەڵگا زیاتر نموونەییەكاندا، ڕەنگە زاووزێی بایۆلۆژیانە بە شێوەی دیكەی تەكنیكیی دڵنیا بكرێت، بەڵام وا پێدەچێت كە دابەشكردنی كار بەپێی جنس تا ئەمڕۆش چارەسەرێكی گەردوونیی بێت. (Hartmann 1981:16)

بەهەرحاڵ، هەوڵ لە تێگەیشتنی ژێردەستیی ئافرەتان وا كە پێوەستە بە دابەشكردنی جنسیانەی كارەوە بەرەو لایەنی دیكە دەمانبات كە لەژێر چەقی سەرنجدا دەخلیسكێن. ئایا دەتوانرێت كۆنتڕۆڵی پیاوان كە لەسەر لەش و سێكسی ئافرەتان هەیانە وەک دابەشكردنێكی جنسیانەی كار ڕوون بكرێتەوە؟ گرفتی دیكە ئەوەن كە چۆن سیستەمی بەرهەمهێنانی سەرمایەداریی و نیزامی دەستەڵاتی جنسی پێكەوە بەندن. ئایا ئەو دووانە سیستەمێكی پێكەوەگرێدراون و نیزامێكی دەستەڵات دروست دەكەن، یاخود ئەوان دوو سیستەمی جودان كە هاوكاری یەک دەكەن و یەكتری بەهێز دەكەن؟٢

ئەو زەحمەتانە كە دێنە پێش كاتێك هەوڵ دەدرێت فێمێنیزم و ماركسیسزم پێكەوە گرێ بدرێت (سینتێس بكرێن) لە بنەڕەتدا سەبارەت بەوەن كە مرۆڤ چۆن

دەتوانێت لە پێوەندیی نێوان جنس و چیین تێ بگات. ئەزموونی چەمکی چینایەتیی مارکسیستی بەتەواوی لەسەر جنس ڕوون نییە و گیروگرفتی تێدایە. ئەگەر ئافرەتان وەک چینێکی بە پێی جنس پێناسەکراو دەبینرێن کە بە هۆی کاری ناو ماڵەوە بندەستن، ئەوا دەبێت دیتنە خەڕەکیە (نەریتیە) مارکسیستییەکە سەبارەت بە کار دووبارە پێناسە بکرێتەوە. بێجگە لەوەش جیاوازی چینایەتی کە لە نێوان ئافرەتان خۆیاندا هەیە پەنهان دەکرێت. گیروگرفتێکی دیکە هەروەها ئەوەیە کە ئەو بندەستیەی بە هۆی ئەو بازاڕی کارەوە دروست بووە کە بەپێی جنس دابەش کراوە و کە ئافرەتان تیایدا کاری نزمموچەیان پێ دەدرێت، دەشاردرێتەوە. (Armstrong & Armstrong 1986)

یەکسانیی و جیاوازیی

فێمێنستی جودا کۆکن لەسەر ئەوەی کە هەردوو پنتی مارکسیستی و لیبراڵی، کە چین لە ڕامانی یەکەمیاندا و تاکەکەس لە ڕامانی دووهەمیاندا ناوەندە، گرفتدار و ناڕۆشنن. بەو شێوەیە فێمێنیستان بە شێوەی جودا هەوڵیان داوە دیتنێک سەبارەت بە یەکسانی بهێننە بەرهەم کە نە پیاو وەک پێوەر دەبینێت و نە پێوەندی دەستەڵات لە نێوان جنسەکاندا دەشارێتەوە . هێڵی جوداکردنەوە لە گۆتوبێژەکەدا لە لایەکەوە لە نێوان ئەوانەدا تێپەڕ دەبێت کە دەڵێن چەمکی یەکسانیی ناوەندییە لە لایەکی دیکەوە لەگەڵ ئەوانەدا کە لەبریتیی ئەوە سەرنج دەخەنە سەر جیاوازیی. ئێمە پێمان باشە ئەو دوو جۆرە ڕەوتە بە بیریارانی یەکسانیخوازی equality theorists و بیریارانی جیاوازیخوازی difference theorists ناو بنێین.

خاڵی ڕامان بۆ بیریارە یەکسانیخوازەکان لە بناخەدا لیبراڵە. ئەمان دەڵێن کە کۆمەڵگایەکی ئازادکراو لە نایەکسانیی جنس دەبێت پێداویستیانە بێ هیچ ئەملاولایەك *جنسبێلایەن* بێت. لە کۆمەڵگایەکی یەکساندا نابێت جنس هیچ واتایەک بدات.

> ئاییندەیەکی ڕەوا ئاییندەیەکە کە بێ جێندەر بێت. لە ستروکتوریی کۆمەڵایەتی و پیادەکردنەکانی ئەو ئاییندە ڕەوایەدا جنسی کەسێک، هەر هێندەی ڕەنگی چاو و درێژیی پەنجەی پێی، بایەخی دەبێت. (Okin 1989:171)

ئەو ڕاستییەی کە بێلایەنیی جنس بەزۆریی بووە بە ماسکی پیاوبوون، وا ناگەیەنێت کە چەمکێکی تاکەکەسی گشتیی، کە لەڕاستییدا بتوانێت پیاوان و ئافرەتانییش بگرێتەخۆ، مەحاڵێکی تیئۆریی بێت. بەپێچەوانەوە، زانستی تیئۆری

دەبێت چەمکگەلێک پێش بخات کە متمانەدارانە جنسبێلایەن بن و پڕ نەبن لە واتا و بارگەی جێندەری. لەم ڕووانگەیەوە ئەو لاسەنگییە ئەندرۆسێنتریستیەی (پیاوەتیگەریەی) کە بۆ نموونە لە تیئۆری ڕەوای ڕاوڵسدا هەیە بەئاشکرا گیروگرفتدار دەبێت. بەڵام ئەم ئەندرۆسێنتریسمە نابێت ببێتە هۆی پەسەندنەکردنی بیری چەمکێکی تاکەکەسیی جنسبێلایەنی گشتیی یان پەسەندنەکردنی جۆرێک لە تیئۆری ڕەوا، وەک ئەوی ڕاوڵس (Okin 1991). ڕەخنە لە هەبوون و لە برەوی نۆرمی پیاو نابێت ببێتە هۆی ئەوەی کە چەمکی تاکەکەسیی گشتیی تور بدرێت.

لەم بۆچوونانەدا یەکسانیی بەو واتایە دێت کە جیاوازیی وەک جنس، چیین یان تەمەن لە نێوان مرۆڤەکاندا نابێت بایەخیان هەبێت. بیریارانی یەکسانیخواز جەخت لەسەر ئەوە دەکەن کە تواندراوە چەمکی تاکەکسیی گشتیی سەرکەوتووانە لەلایەن گرووپی جودای بندەستەوە بۆ وەدەستهێنانی داوای ددانپیادانانی سیاسی بەکاربهێنرێت. ئافرەتان *سەرەڕای* ئەوەی کە جنسی ئافرەتیان هەیە داوای دەستڕۆیی دەکەن ـ چونکە مرۆڤن. ئەوان لەو ڕێگایەوە توانیویانە ئەو کارە بکەن کە بێن و پێدابگرن کە جیاوازیی جنسیی، بەتەواوی هەروەک جۆرەکانی تری جیاوازیی، دەکرێت تور بدرێت.

لەملاوە خاڵی ڕامان بۆ بیریارانی جیاوازیخوازی ئەوەیە کە هەر خودی بیرە یەکسانییەکە گرفتی تێدایە و ناڕۆشنە، چونکە لەسەر بناخەی بیرێکی پێشینە سەبارەت بە یەکسانیی، لەسەر چەمکێکی تاکەکەسگری ئەبستراکت، دامەزراوە. ئاریس ماریۆن یۆنگ (١٩٩٠) دەڵێت هەر هەوڵێک کە مرۆڤی کۆنکرێت بخاتە ناو چەمکێکی تاکەکەسیی گشتییەوە مەحکومە بە دۆڕان. خڕکردنەوە و بەشداریی لەسەر بناخەی گشتێتی ـ واتە دامەزراندنی شێوەیەک لە بچووکترین کۆلکەی هاوبەشی مرۆڤایەتی ـ بێ مەجاز لە ئایندەدا دەبێت بە مایەی دەرهاویشتنی ئەوی تایبەت و کەسییە لە شیکردنەوەکاندا. گرفتەکە ئەوەیە کە ئەو چەمکە تاکەکەسییە گشتییە حیساب بۆ ئەو جیاوازیە لەشیی و کۆنکرێتییانە کە لە جنس، ڕەگەز و تەمەندا هەن، ناکات. گرووپە بندەستەکان، وەکو ئافرەتان، کەمینەی ئەتنیکی و ئایینزایی، هەم هەلی بەرەوپێشبردنی داوای سیاسیی خۆیان لە دەست دەردەهێنرێت و هەم هەلی داوای ددانپیادانانی سیاسییش کە بە هۆی جودایی خۆیانەوە داوای بکەن. ٣

لە ڕووانگەی دیدە جیاوازیخوازیەکەوە هەموو ئاماژەپێکردنەکان بە مرۆڤایەتیەکی یەک دانە جنسی (هاوجنسی) گەردوونیی ئەو واتایەی تێدا پەنهانە کە تەنیا یەک دانە جنسی تایبەتی لە ڕستییدا نۆرمە (پێوەرە) (Cavarero 1992). ئافرەتان و پیاوان نابێت بکردرێن بە تاکەکس یان بە هاووڵاتی جنسبێلایەن. ئەسڵەن هیچ تاکەکەسێکی بێجنس *بوونی* نییە؛ لە ڕاستەقینەدا ئەوی هەیە تەنیا ئافرەتان و پیاوانن. هەر هەوڵێک کە بدرێت بۆ هێنانەئارای چەمکی جنسبێلایەنیی

لەو دەرئەنجامگیریە (پریمیسە) چەوتەوە پێ هەڵدەگرێت کە دەکرێت پۆلی جنس لە پۆلی مرۆڤ جیا بکرێتەوە. یەکسانیی لەنێوان ئافرەتان و پیاواندا بەو مانایە نایەت کە ئافرەتان بترنجێنرێنە ناو چەمکێکی تاکەکەسی گوایە جنسبێلایەنەوە. یەکسانێتی دەبێت ڕەچاوی ئەو ڕاستەقینەیە بکات کە مرۆڤایەتی لە دوو جنس، پیاو و ئافرەت، پێک هاتووە.

> جێی نکۆڵی نییە کە مرۆڤگەل لە دوو جنس پێک دێن. ئەگەر ئێمە بەدەربەست ڕاستییەوە دێین، ئەوا ڕاستیی دەبێت حیسابێک بۆ ئەو فاکتە بکات و واتایەکی پێ ببەخشێت کە ئەوە پیاوان و ئافرەتانن کە لە ڕستییدا هەن، نەک مرۆڤی تاکەکسی یەکجنس یان بێجنس. دەبێت ددان بەم ڕاستییەدا وەک شتێک کە پێوەستە بە هەبوونی مرۆڤەوە بنرێت،: تا هەتایە، لە ئێستا دا و هەر ئان و ساتێک کە مرۆڤێک دێتە ئەم جیهانەوە. (Cavarero1992:38)

پێداگرتن لەسەر ئەوەی کە پۆلی جنس ڕاستەقینەیەکە بەو واتایە نایەت کە ئافرەت بوونەوەرێکی تایبەتییە و دەبێت ناوەڕۆک و پێناسەیەکی تایبەتی بدرێتێ. خۆ بیریارانی جیاوازیخوازی بە تێرمی خەسڵەتجودایی ئافرەتیی نادوێن. لە جیاتی ئەوە دێن و باسەکان ڕۆشن دەکەنەوە کە چۆن جیاوازیی جنسیی پێوەندیە دەستەڵاتیەکان بنیات دەنێت و کە ماف بە ئافرەتان بدرێت لە جیاوازیی خۆیانەوە سیاسیانە ڕەفتار بکەن. یەکسانیی ڕەسەن دەبێت لەسەر ئەوە بنیات بنرێت کە ددان بە جیاوازیی نێوان خەڵکاندا بنرێت، نەک لەسەر سەرکوتکردن یان پشتگوێخستنیان.

بیریارانی جیاوازیخوازی دەڵێن ئەو بیرەی کە پێی وایە جیاوازیی نابێت هیچ واتایەکی سیاسی هەبێت لە ڕاستیدا ئەو بایەخە دەشارێتەوە کە هەیەتی. گرووپگەلی بندەست دەبێت بتوانن داواخوازی مافگەلی سیاسی و نفوز (دەسترۆیی) بن لە دەرخاڵی دۆخی تایبەتی خۆیانەوە. بە پێچەوانەوە، تیئۆریسانە یەکسانیخوازەکان وەڵام دەدەنەوە و دەڵێن ئێمە دەبێت بەسەرجیاوازیەکاندا زاڵ بین. فێمێنیزم دەبێت نە بیری یەکسانێتی وەلابنێت و نە بیرگەلی لەمەڕ مرۆڤایەتیەکی هاوبەش کە هێزی بزوێنەری سیاسی بە بیری یەکسانێتی دەدات.

ئافرەتان "وەک ئافرەتان"

خاڵی هاوبەشی هەردوو بیریارانی جیاوازیخوازی و بیریارانی یەکسانیخوازیش ئەوەیە کە ئافرەتان وەک ئافرەت بندەستن، ئەگەرچی هەردووکیان خاوەن بیروڕای جودان سەبارەت بەوەی کە چی پێویستە بۆ دیاری کردن و گۆڕینی ئەو دۆخە ژێردەستییە. هاوکات فێمێنیستی دیکە هەن کە پرسیار لەو فێمێنیزمە دەکەن کە لە چەمکی ئافرەتبوونەوە پێ هەڵدەگرێت و کە پێی وایە ئافرەتان وەک ئافرەتان چەوساوەن. ڕەخنەگران دەڵێن کە بەکارهێنانی چەمکی ئافرەت/ ئافرەتان هەروا بە درشتی و بێ دەستنیشانکردن و ئەوجا قسەکردنیش لەسەر ئەوەی کە ئافرەتان "وەک ئافرەت" بندەستن، گرفتەکەی لەوێدایە کە ئەو جۆرە چەمکانە خۆیان لە خۆیاندا ئەبستراکتن. ئەو چەمکە ئەبستراکتانە نە هەر واقیعە جوداکانی ئافرەتان ڕوون ناکەنەوە، بەڵکو بەپێچەوانەوە، دەشیشێوێنن.

> بیرکردنەوە لە ئافرەت "وەک ئافرەت" چییە؟ ئایا لە ڕاستیدا ئێمە دەتوانین بیر لە "ئافرەتێتی" ئافرەتان بکەینەوە دەر لەو دۆخە کۆنکرێتەی کە ئەو لە ڕاستیدا ئافرەتێکی تایبەتە، جا ئافرەتێکی ڕەشپێستی چینی مامناوەندی بێت و لە ئەمەریکای باکووری بژی لە سەدەی بیستهەمدا یاخود ئافرەتە سپیپێستێکی هەژار بێت و لە فەرەنسا لە سەدەی هەڤدەهەمدا ژیابێت؟ (Spelman 1988:13)

بە پلەی یەکەم فێمێنیستانی ڕەشپێست، لێسبیان (ژنانی هاوجنسباز) و فێمێنیستانی جیهانی سێهەمن کە ئەم جۆرە ڕەخنەیە لە فێمێنیستگەلی خۆرئاوایی هێترۆسێکسیوال دەگرن. کاتێک کە ئافرەتانی هێترۆسێکسوالی سپیپێست لەو خاڵەوە پێ هەڵ دەگرن کە ئافرەتان بندەستن، ئەوا لە ڕاستییدا دۆخی خۆیان دەکەن بە نۆرم. ئاودرە لۆرد Audre Lorde (١٩٩٤) ئاماژە بەوە دەکات کە ئافرەتانی سپیپێست و ڕەشپێست، لەو چوارچێوەیەدا کە ژیانکردن لە کۆمەڵگایەکی سێکسیست و ڕەگەزپەرستدا چ مانایەکی هەیە، بە تەواوی خاوەن ئەزموونی جودان. کاتێک مرۆڤ پێ دابگرێت کە ئافرەت وەک ئافرەت چەوساوەیە ئەوا ئەو جیاوازیانە پشتگوێ دەخردرێن. ئافرەتێکی ڕەشپێست شێوەیەکی پۆلی ئافرەتی سپیپێست نییە: "ئافرەتی ڕەشپێست ئافرەتێکی سپیپێستی ڕەنگکراو نییە" (Omolade, cit i Spelman 1988:13).

کاتێک کە زەوتکردنی سێکسی ئافرەت خەسڵەتی نواندنی دەستەڵاتی پیاوینەی لەسەر ئافرەت پێدەدرێت، ئەوە فەرامۆش دەکردرێت کە دەستدرێژییەکە هەروەها دەتوانێت مانای ڕەگەزپەرستیش بگەیەنێت. بۆ ئەوەی لە دۆخی ئافرەت لە ناو گرووپی جودای ئەتنیکییدا تێ بگەین تیئۆری فێمێنیستی دەبێت لە خاڵی ڕامانی

ئەزموونی تایبەتمەندیانەی خودی ئەو ئافرەتانەوە دەربچێت و سەرنج بدات كە چۆن ستروكتوری ڕەگەزپەرستانە و ئافرەتچەوسێنەرەوە پێكەوە بەندن (Hill Collins 1993).

فێمێنیستە پۆستمۆدێرنیەكانیش ڕەخنەی لەو شێوەیە دەگرن. ئەمانیش مەبەستیان ئەوەیە كە هەر خودی دابەشكردنی مرۆڤ بەسەر ئافرەتان و پیاواندا شێوەیەكی دەستەڵات سەپێنیە. پرۆژەی پۆستمۆدێرنیی سەبارەت بە هەڵوەشاندنەوە، لێككردنەوە و خستنەژێرپرسیاری شێوەسازیەكانی ناسنامەی ئێستایین بۆ ئەوەی لەوێندەرێوە هەلومەرج و توانا بۆ دروستبوونی ناسنامەی نوێتر و ئازادكارانەتر سازبێن. ناسنامەی ئێمە – ئەگەر پیاو بین یان ئافرەت، ڕەشپێست بین یان سپیپێست، پاسكیلسوار بین یان ئوتومبێلسوار ـ هەرگیز پێشوەخت نەكەوتووەتە چنگمان. ناسنامە و گرینگیی ناسنامە هەردووكیان بە بەردەوامیی لە گۆڕاندان.

فێمێنیستە پۆستمۆدێرنیستەكان دەڵێن كە ناسنامەی مرۆڤ هەر بە سرووشت ناگوتاریە (discoursive)، واتە زمانیانە و كۆمەڵایەتیانە بڕیاری بۆ دراوە و ئەو چارەنووسەی پێدراوە كە ئێستا هەیەتی. گرفتی ستروكتورە گوتاریەكان ئەوەیە كە ئافرەتان وەك ئافرەت پێناسە دەكەن. هیچ ناسنامەیەكی ئافرەتیی "دروست" و "ڕاست" نییە كە لە "پشت" یان لە "ژێر" ئەوەوە بێت كە نیزامی دەستەڵات دروستی كردووە. دەربڕینی زمانیی و كۆمەڵایەتی ئافرەتیانە ئافرەت دەكەن بەخودی ئافرەت. ناسنامە شتێك نییە كە زمانیانە و كۆمەڵایەتیانە *دەر ببڕدرێت*. ناسنامە لە خودی دەربڕینەكانی *خۆی* پێك دێت، نە هیچی ترە و نە هیچی زیاتر.

> هیچ ناسنامەیەكی جێندەری نییە كە لە پشت دەربڕینە جێندەریەكانەوە بێت؛ ئەو ناسنامەیە هەر خۆی لە خودی ئەو "دەربڕینانە" سازبووە كە پێ دادەگیرێت كە گوایە سەرەنجامی ئەون. (Butler 1990:25)

بە پێی ئەم ڕووانگەیە، كە ڕێگا بدرێت ئافرەتان ئاوا وەك ئافرەتان پێناسە بكرێن، تەنیا گوێڕایەڵییە بە چەوساندنەوەكەیان. لەم چوارچێوەیەدا جودیت بەتلەر (Judith Butler (1991:148 لەسەر ناكۆكیەكی فێمێنیزمیی دەئاخفێت كە پێی وایە هەیە. ئەم دەڵێت ڕامان لە خاڵی بە گرووپدانانی ئافرەتەوە بەستنەوە و دەستبەسەرداگرتنی خودی ئافرەتانە كە دەویسترێت ئازاد بكرێن. تیئۆری فێمێنیستیی، پۆستمۆدێرنە فێمێنیستەكان پێدادەگرن، دەبێت لەبریتی ئەوە بێت و ئەو ستروكتورانە بخاتە ژێرپرسیار و ڕەخنەوە كە ئافرەت دەكەن بە ئافرەت و بەوە كەمتر ڕازی نەبێت كە خودی پۆلێنە جنسیەكە وەك ئەوی هەیە هەڵبووەشێنێتەوە.

> فێمێنیزم [...] خەباتی بەرابەرییە بۆ ئافرەتان. بەڵام نابێت ئەمە بە خەباتێک بۆ ناسینی بەرابەریی گرووپێکی ئیمپیریکی (ئەزموونیی) لێی تێبگەیرێت وەکو ئەوەی هاوکرۆک و هاوپێناسە بێت، واتە ئافرەتان، بەڵکو بە پێچەوانەوە، فێمێنیزم خەباتێکە بۆ دژایەتی هەموو ئەو فرەشێوانەی کە تیایاندا پۆلی "ئافرەت" لە ژێردەستەییدا جێی پێ دراوە. (Mouffe 1992:382)

کەواتە قسەکردن لەسەر ئافرەت وەک گرووپێکی بندەست بە مانای برەودان بە ناسنامەیەک دێت کە خۆی لە خۆیدا چەوسێنەرە. بێلەوەش بەو شێوەیە ڕووانگەیەکی ئێسێنسیالیش لەسەر ئافرەتان پیادە دەکردرێت، بەو واتەیەی کە ئافرەتان بوونێکی تایبەتیان هەبێت. ئەگەر ئێمە لەسەر ئافرەتان وەک گرووپ بئاخفێین وا پێ هەڵدەگرین کە سرووشتێک، ڕەووشتێک یان جۆرجودایییەکی تایبەتیی ئافرەتیانە هەبێت. پۆستمۆدێرنە فێمێنیستەکان مەبەستیانە کە بە بینینی ئافرەت "وەک ئافرەت" تەنیا برەو بە بیری نموونەی نەریتییانە (ستیریۆتایپ) دەدات سەبارەت بەوەی کە ئافرەتان دەبێت چۆن بن، و بەو شێوەیە ستروکتوری دەستەڵاتی هەنووکەیی بەهێز دەکات.

بەڵام ئایا فێمێنیزم، کە ئامانجی تێگەیشتن و گۆڕینی هەلومەرجەکانی ئافرەتانە، دەتوانێت بێ چەمکێک کە وەک گرووپ ئاماژە بە ئافرەتان بکات خۆی بەڕێوە ببات؟ ئایا ئەو جۆرە بۆچوونە کە ئافرەتان وەک ئافرەتان بە چەوساوە دادەنێت، پێداویستیانە بەو واتایە دێت کە بە تێرمگەلێک دەلیل بهێنێتەوە کە ئافرەتان بوونێکی تایبەتیان هەیە؟ کاترین ماککینۆن Cathrine MacKinnon بە نەخێر وەڵامی ئەم جۆرە پرسیارانە ددەداتەوە و مەبەستێتی کە تێگەیشتن لە ئافرەتان وەک ئافرەتان هیچ پێوەندیەکی بە بوون یان سرووشتی ئافرەتانەوە نییە. ئەو تێگەیشتنە کورت و هاسان بۆ وەسفکردنی ڕاستەقینەی ئافرەتانە و بەس. ئەو ڕاستەقینەیەی کە ئافرەتان تیایدا بە ڕاستیی دەچەوسێنرێنەوە و زەبریان دەخرێتە سەر و دەستدرێژییان دەکردرێتە سەر وەک ئافرەت، نەک بە پلەی یەک وەکو ڕەشپێست، سپیپێست، هەژار یان زەنگین.

> کاتێک کە ئافرەتانی ئەفەریکیـ ئەمەریکی دوو جار زیاتر لە ئافرەتانی سپیپێست زەوتکردنی سێکسییان پێ دەکرێت، ئایا ئەوان وەک ئافرەت زەوتکردنی سێکسییان پێ نەکردراوە؟ ئەمە نە بەو مانایە دێت کە ڕەگەزی ئەوان بێبایەخە (ئیریلیڤانتە) و نە بەو مانایەش دێت کە زیانەکانی ئەوان دەکرێت لە دەرەوەی چوارچێوەی (کۆنتێکستێکی) ڕەگەزییدا ببینرێت. بە پێچەوانەوە، ئەوە بەو مانایە دێت کە "سێکس" لە ڕاستەقینەی ئەزموونگەلەکانی هەموو ئافرەتان *پێکهاتووە*، بە هی ئەوانیشەوە. (MacKinnon 1991:20)

بەرئەنجامێكی بەدەستهاتوو لەو تواناكارییەی كە قسە لەسەر ئافرەت وەك ئافرەت بكرێت هەروەها دەتوانێت ئەوە لەگەڵ خۆیدا بهێنێت كە پێوەندی دەستەڵات لە نێوان پیاوان و ئافرەتاندا لە ژێر سەرنجدا نامێنێت. ئەوە بێگومان نەشیاوە كە قسە لەسەر بندەستێتی *ئافرەتان* بكرێت بێ هەبوونی تێگەیشتنێك لەمەڕ ئافرەتان وەك گرووپ. خودی چەمكی ئافرەتان مەرجێكە بۆ ڕەفتاری سیاسەتێكی ئافرەتیانە.

> ئێمە چۆن دەتوانین وا شێلگیرانە دژ بە سێكسیزم لە بەرژەوەندی ئافرەتاندا بدوێین ئەگەر پۆلێنەكە وەهمێك (دڕدۆنگیەک) بێت؟ ئایا بێ پەنابردن بۆ چەمكی "ئافرەت"، ئێمە چۆن دەتوانین داوای منداڵ لەباربردنی یاسایی، چاودێریی منداڵان بە دروستیی، یان مووچە لەسەر بناخەی گرینگیی بەراووردكراو بكەین؟ (Alcoff 1988:420)

ڕەخنەی دژ بە ڕووانگە پۆستمۆدێرنێكە هەروەها ئەوەیە كە جنس هەمیشە هەر دەبێت و ڕەنگیشە هەمیشەش هەر مانایەک بدات، ئەگەرچی ئەم مانادانە دەشگۆڕێت (Gatens1992). ئێمە یان ئافرەتین یان پیاو. ئێمە نە دەتوانین جنس لەبەر خۆمان دابكەنین و نە دەتوانین لەبیر خۆمانی ببەینەوە، با چەندیش بە ئارەزووەوە خوازیاری بین.

تێبینی

١ ڕاوڵس Rawls پێ دادەگرێت کە مرۆڤەکان لە دۆخی سەرەتاییدا دەتوانن لەسەر دوو پرنسیپی ڕەواییەتی بنچینەیی یەک بگرن. یەکەمیان پرنسیپی گەورەترین ئازادی شیاو و بۆ هەموولایەک یەکسانە. دووهەم پرنسیپیان دوو لکی تێدایە: کە نایەکسانیی کۆمەڵایەتی و ئابووریی دەبێت وا دابەش بکرێت کە (ئا) بە قازانجی ئەو مرۆڤانە بێتەوە کە خراپترین دۆخیان هەیە و (بێ) کە قازانجی کۆمەڵایەتی و ئابووریی ببەسترێنەوە بە هاوەرجیی و هەلی یەکسانەوە بۆ هەموو لایەک. یەکەم پرینسیپیان لەسەر دووهەمیان دەوەستێت. بەو شێوەیە نابێت هیچ لایەنێکی ئازادیی تاکەکەس وەلاوەبنرێت بۆ ئەوەی بۆ نموونە گەشەی ئابووری وەدەست بهێنرێت. ڕاوڵس پێی وایە کۆمەڵگایەک کە ئەو پرنسیپی ڕەواییانە تیایدا دابەشکردنی ماف و کەڵکە جۆراوجۆرەکان و بەڕێوە دەبات، دەبێت وەک کۆمەڵگایەکی ڕەوا ببینرێت، لەسەر ئەو بناخەیەش بە کۆمەڵگایەکی باش. (Rawls 1971)

٢ گفتوگۆی سەبارەت بە پێوەندی نێوان سەرمایەداری و بندەستێتیی ئافرەت، ئەگەر ئەوان یەک سیستەم یان دووان بن کە پێکەوە دەبەسترێنەوە، لەو دەمەدا کەوتە ڕەوت کە هایدی هارتمان Heidi Hartman (١٩٨١) ئەوەی خستە بەردەست کە ناودەبرا بە "تیئۆری دوو سیستەمیی". هارتمان لەوێدا پێ دادەگرێت کە نیزامی دەستەڵاتی جنسیی (پاتریارکات) بوونیادێکی دەستەڵاتی خۆیەتی بە بنکەیەکی دەستەڵات و وزەیەکی خۆیەوە. نیزامی دەستەڵاتی جنسیی بەو شێوەیە بەشێکی دروستکراو نییە لە ناو سیستەمی بەرهەمهێنانی سەرمایەدارییدا.

کورتەیەکی گۆتوبێژەکە لە ئافرەتان و شۆڕش: زەماوەندی ناشادی مارکسیزم و فێمێنیزم The Women and Revolution: Unhappy Marriage of Marxism and feminism دا دەست دەکەوێت.

هەندێک جار ڕووانگەجیاوازیەکە وەک فۆرمێکی نوێی پلورالیزمی ڕادیکال دەر دەبڕدرێت، لەوێدا گەلێک جیاوازیی بەئەژمارد، نە هەر تەنیا جیاوازیی جنسیی، دەکەونە ژێر سەرنج. بۆ نموونە بڕوانە ئەیسینستاین Eienstein (١٩٨٨).

٤

کەسیی (تایبەتیی) و گشتیی

دیاردەی کەسیی (تایبەتی) دیاردەیەکی سیاسییە

"ئەوەی دیاردەی کەسییە، سیاسییشە!" بەم فۆرمولەیە فێمێنیستەکان لە ١٩٦٠ ـ کاندا مەشخەڵێکیان فڕێدایە ناو گۆتوبێژی سیاسیەوە. دەربڕینەکە هێزێکی کاریگەری مەزنی دروستکرد و ڕەنگە زۆرترین لەو دەربڕینانە بێت کە کاتێک باسی فێمێنیزم دەکرێت دەهێندرێتەوە.

فۆرمولەکە ئەو دەم، هەر وەک ئێستا، شۆڕشێک بوو دژ بە نیزامی هیرارشیە (پیرامیدە) سیاسیەکە. لەو ڕێگایەوە کە پێ دابگیرێت کە ئەوەی کەسییە سیاسییشە ئەو نەریتە خرایە ژێر پرسیارەوە کە دێت و بە شێوەیەک کە بە لای خۆیەوە گومانهەڵنەگرە جیهان لە ناوەڕاستدا شەق دەکات و دوو لای پیاوانە/گشتیی/سیاسیی و ئافرەتانە/کەسیی/ناسیاسی دروست دەکات. ئەو دەربڕینە بەرەنگاربوونەوەیەکە دژ بە خودی ناوکی ئەو نەریتەی کە هەر لە سەردەمی ئەنتیکەوە پرسگەلی سەبارەت لەش، جنس و پێوەندەجنسیەکان لە گۆڕەپانی سیاسی هاویشتووەتە دەر.

لەسەرەتادا "ئەوەی کەسییە سیاسییشە" بانگێکی ناڕەزایی بوو لە ناو ئافرەتانی بزووتنەوەی چەپدا. ئەزموونە کەسییەکانی ئافرەتەکان و هەروەها ئەزموونە هاوبەشیەکانیشیان لە گۆڕەپانی "نا ـ سیاسیی" دا لەلایەن هاوڕێ پیاوەکانەوە پشتگوێ دەخرا. پیاوەکان دەیانگوت کە لەبری خەسارکردنی کات بە وردەگلەیی لە ژیانی کەسێتییان، جێی خۆیەتی ئافرەتان خۆ بە شتی "گەورەوە" خەریک بکەن، وەک بۆ نموونە ڕیفۆرمەکردنی سەرمایەداریی یان دەزگای دەوڵەت (Grant 1993). ئافرەتەکانیش بە پێچەوانەوە پێیان دادەگرت کە بێگومان ئافرەتان بە پرسی گرینگەوە خەریکن. پیاوان پێیانەوە دیارە کە دەسەڵاتیان لە ئافرەتان زێدەترە و لەبەرئەوەش پێوەندیەکان لە نێوان جنسەکاندا، واتە پیاو و ئافرەتدا، لەماڵەوە و لە بازاڕییشدا، سیاسیانەیە. کەیت میللێت Kate Millett (١٩٦٩) نووسیویەتی کە سیاسەت هەموو پێوەندیگەلەکان دەگرێتەوە، و ئەویش ئەو واتایە دەدات کە "یەک گرووپی مرۆڤ لەلایەن گرووپێکی دیکەوە کۆنترۆڵ دەکرێن" (1969:23).

بە هۆی وێنە نموونەییەکانی "خێزانی باش – Bra Familjen " ـ ی خۆشبەختەوە کە وردەوردە لە کەنارەوە زیاتر سووان، ئەوا دەرکی فێمێنیزم سەبارەت بە خەسڵەتی سیاسیانەی کەسیی (تایبەتی) بەهێزتر بوو. ئەو بۆچوونانەی کە سەبارەت بە بینینی کەشی خێزان وەک مێرگێکی ئاسوودەگی بە قووڵیی ڕەگیان داکوتا بوو، هێدی هێدی وردبوون و ڕزان. کاتێک کە زانیاری دەربارەی لێدانی

ئافرەت و دەستدرێژیی سێکسیانە لە ناو ماڵدا لە ۱۹۷۰ ـ کاندا خرایە ژێر تیشکەوە، بە ڕوونی دیار بوو کە خۆشبەختیی کەسیی بە پلەی هەرە یەکەمین بۆ جنسی نێر پارێزرا بوو. کاتێک کە زۆری نەخایاند ڕوون بووەوە کە ترسناکترین شوێن بۆ ئافرەتێک ناو ماڵەکەی خۆی بوو ـ ئەگەر پیاوەکەی لە ماڵ بووایە ـ ئەوان ژیانی خێزان بەو شێوەیەی کە وا پیرۆز کرابوو زیاتر و زیاتر دروەشانەوەی پێشووی خۆی لەکیس دا.

فێمێنیزم بندەستەیی "کەسیی" ئافرەتان لە خانەوادەدا بە دۆخی گیرۆدەبوویی ئەوان لە ناو فەزا گشتییەکەدا دەبەستێەوە. پێوەندی نێوان لە لایەکەوە کۆنتڕۆڵ کردن و بندەستکردنی ئافرەتان لە ڕووی سێکسیەوە لە کەسێتیەکەی کەشی ماڵەوەدا و لە لایەکی ترەوە ئەوە کە لە سیاسەتدا کەمتر دیارن و کە لە نزمموچەیی و کاری پلەنزمدا زۆرتر دیارن، نیشان دەدرێت. ئافرەتان چۆن بتوانن لە ژیانی سیاسەتدا بەشداربن بە هەمان هەلومەرج کە پیاوان هەیانە لەکاتێکدا کە ئافرەتان نە خاوەنی لەشی خۆیانن و نە ژیانی خۆیشیان؟ یەکەمین هەنگاو بەرەوڕووی گەیشتن بە کۆمەڵگایەکی دیموکراتی و دادوەر، دەبێت دەرککردنی ئەوە بێت کە ئەوەی لە ژووری نووستندا ڕوو دەدات، کێ پارەکەی لە ژێر دەستدایە و کێ منداڵآن لە باخچەی ساوایان دەهێنێتەوە، لە ڕاستیدا فاکتەری دەستەڵاتن. ئەوانە پرسیارگەلێکن کە دەبێت بهێنرێنە ناو ڕۆژەڤی سیاسەتەوە. (Philips 1991)

بیریارانی کلاسیکی سیاسیی بیرێکی گەورەیان بەوەوە ماندوو کردوە کە هیچ کام لە خێزان و لە پێوەندیەخێزانیەکان سرووشتێکی سیاسیان نییە. جۆن لۆک John Locke سیاسەتی بەو شتە پێناسە دەکرد کە هیچ پێوەندیەکی بە کەشی خێزانەوە نییە (Okin 1991). ژان ژاک ڕۆسیۆ بە جەسووریەوە هەموو جۆرە ناوەندێتیەکی دەستەڵاتی لە ناو کەشی گشتییدا ڕەت دەکردەوە، و بەڵام هاوکاتیش ڕوونی دەکردەوە کە نابێت دەستەڵاتداریی لە ناو خێزاندا بەش بکرێت. ئەو دەستەڵآدارییە هەر بە سرووشت هی پیاوان بووە. بیریارە مۆدێرنەکان لەلای خۆیانەوە دەڵێن کە سنووری نێوان کەسیی و گشتیی هێندە ڕوونە کە هەندێک جار خێزان ناهێندرێتە ناو تیئۆریەکانەوە. بە هیچ شێوەیەک خێزان پێویستی بەوە نییە ڕۆشنیایی بخرێتە سەر، لەبەرئەوەی ژیانی خێزان بە سیاسەتەوە پەیوەندار نییە. دەستەڵات سەرئێشەی جیهانی مەزنە، ئەڤین سەرئێشەی جیهانی بچووکە.

کە خێزان و ژیانی ڕۆژانە تێکرا لە تیئۆری سیاسی هاوچەرخ دەردەهاوێژرێن ئەو نیشاندانە ڕادەگرێت کە خێزان دیاردەیەکی سرووشتیی و ناسیاسییە کە پڕبەپڕی پێستی خۆی باشە. لە ڕێگای دەرهاویشتنی پێوەندییە کەسییەکانی ناو ئافرەتان و پیاوان لە کەشی سیاسییدا پیاوان دەتوانن دەستەڵاتی خۆیان بهێڵنەوە. هەروەها لە ڕێگای پشتگوێخستنی کەسییەکە لە ناو توێژنەوەکانی خۆیدا تیئۆری سیاسی خۆی لە هەمان بازییدا دەبینێتەوە. بەو شێوەیە پێ هەڵگرتن لەو بیرەوە کە ئەوی کەسییە

سیاسییە فێمێنیزم ڕەخنەگرە لە هەردوو بۆچوون، لەوەی کە چۆن ئەوی بە کەسیی وەسف دەکرێت و لەو تێگەیشتنەش کە گوایە سنوورێکی سرووشتی و دیار لە نێوان ئەوی کەسیی و ئەوی سیاسییدا هەیە. فێمێنیستەکان دەڵێن هەر کێشانی سنوورێکی لەو شێوەیە خۆی لە خۆیدا ڕەفتارنواندنێکی سیاسییە.

لێکچوون و ئەقڵ

پێداگرتن کە "ئەوی کەسییە سیاسییە" دەتوانرێت بە گەلێک شێوە لێی تێ بگەیرێت. ئەو پێداگرتنە پەسنی پێوەندیی دوولایەنە و ناکۆکیانەی ئافرەت بۆ سیاسەت دەکات: هاوکات کە ئافرەتان لە کەشی کەسییدا کۆنترۆڵ دەکرێن و دەچەوسێنرێنەوە، ئەوا چۆنیەتی ژیانکردن و ئەزموونی ئەوان وەک سیاسیی نابینرێت. بە پێچەوانەی تیئۆری نەریتییەوە، فێمێنیزم هەموو ئەو شتانەی کە ڕۆژانە دەیکەین دەخاتە ژێرپرسیار و ڕۆشناییان دەخاتە سەر. ئەمەش لەگەڵ ئەو تێگەیشتنەدا دێتەوە کە نیزامی دەستەڵاتی جنسیی، یان سیستەمی جنسیی، لە هەموو ئاستەکاندا لە کۆمەڵگادا دروست دەکرێت و دەهێڵدرێتەوە. ئێمە چۆن خۆمان فێر دەکەین کە وەک کچان و کوڕان و وەک ئافرەت و پیاو بین، ئەوە بەشێکە لە نیزامی دەستەڵاتەکە. کە کچان لە کوڕان کەمتر قسان دەکەن، کە کچان بە هەستێکی بەخۆباوەڕیی کەمترەوە گەورە دەبن، کە ئارەزوومەندیی کچان بە کەمتر دادەنرێت وەک لە هی کوڕان بەشێکە لە نیزامی دەستەڵاتەکە. (Mansbridge1993)

بەو شێوەیە واتا سیاسیەکە وا لێک دەدرێتەوە کە کولتوری ئێمە تایبەتمەندیی تەواو پێچەوانە بە پیاوان و ئافرەتان دەدات. کە ئافرەتان بە مێژوو ناچاربوون کە نوێنەریی لەش، هاوسۆزیی (ئیمپاتیی) و نائەقڵیی بن، هاوکات کە پیاوان پەتێنتی (تاپۆی) ڕووناکبیریی، ڕەفتارنوێنی و ئاقڵێتیان پێدراوە، بێگومان ئەمە چوونەژوورەوەی ئافرەتانی بۆ ناو کەشی سیاسیی و بۆ ناو دامەزراوە سیاسیەکان زەحمەتتر کردووە. لە سیاسەتدا تا ئێستاش ئەو خەسڵەتانە بەرز دەنرخێنرێن کە بە سەدان ساڵآن وا بینراون کە ئافرەتان نەیان بێت.

ئەو گیروگرفتانەی کە فێمێنیزم ئاماژەیان بۆ دەکات تەنیا ئەوانە نیین کە ئافرەتان بە شێوەی جودا ڕێگایان لێ دەگیرێت کە لە ژیانی گشتییدا بەشداریی بکەن. فێمێنیزم تەنانەت هەر خودی ناوەڕۆکی چەمکی سیاسەتیش کە چی دەگرێتە خۆی و چی دەردەهاوێژێت دەخاتە ژێرپرسیار و شی دەکاتەوە. تێگەیشتنە نەریتیەکە لە سیاسەت ئەوە فەرامۆش دەکات کە پێوەستە بە جنس، لەش، هەست و سێکسەوە. لەش و جنسی ئێمە وەک کەسیی تێی دەڕوانرێت و لەبەرئەوەش لە ڕووی سیاسیەوە بێبایەخ دەبینرێت. گۆڕەپانە سیاسیەکە بە گۆڕەپانی ئەقڵ دادەنرێت.

لەوێدا جنس پۆلێكی (كەتەگۆریەكی) ڕەوای سیاسیی نییە. لەوێدا جنس شتێكە كە ئێمە دەبێت لە كاتی ئازاددا خەریكی بین.

دیتنی سیاسەت وەك شتێكی لە ڕەگەوەجودا لە لەش و لە هەست و لەو زێدەباوەڕەی كولتوری سیاسیدا بە ئەقڵی مرۆڤ، ڕەگی داكوتاوە. هەموو مرۆڤێك چاوەڕوانیی لێ دەكرێت كە بە هەمان شێوە و بە لۆژیكێكی لێكچوو بتوانێت ئەنجامگیریی دەربارەی باشێتیی گشتیی بكات. ئەم دیتنە بە مانای ئەوە دێت كە هەموو جیاوازیەكانی نێوان مرۆڤەكان دەبێت جێ بهێڵدرێنە لای ئەوی كە كەسییە. بەو شێوەیە وەك ئەكتێورگەلێكی سیاسی چاوەڕوانیمان لێ دەكرێت كە ڕووانگەیەكی باشێتیی گشتییمان هەبێت، لەوێدا خودی كەسییمان دەردەهاوێژرێت. ئەزموونی سەربەجنسێكی تایبەتیی، هۆمۆسێكسیوالیی، یان هەبوونی ڕەنگێكی تایبەتی پێست یان كەنەفتێتی هیچیان بایی ئەوەندە نیین كە بلیتی چوونەژوورەوەیان بۆ ناو سیاسەت پێ بدرێت. (Young 1987)

بەو شێوەیە فێمێنیستەكان هەردوو دەخەنە ژێرپرسیارەوە، هەم ئەوەی كە كام پرسیارانە بۆیان هەیە لە ئاجێندای (ڕۆژەڤی) سیاسییدا بەرز بكرێنەوە و كێ بۆی هەیە لە گەمەكەدا بێت، و هەم ئەوەش كە *بە چ شێوەیەك* ئێمە دەتوانین لە پرۆسێسە سیاسیەكەدا بەشدار ببین. ئەو بیرەی كە گوایە سیاسەت دەبێت لەسەر بناخەی لێكچوون و ئەقڵ بناخە دابنێت وا دەكات كە ئێمە دەبێت بە تایبەتمەندێتیی هاووڵاتیی ئەبستراكتەوە لە سیاسەتدا بەشدار بین، نەك لە تایبەتمەندیی مرۆڤییدا بە جیاوازیی لەشیی و جنسییەوە.

مۆد ئێدواردس (Maud Edwards 1992) ئاماژە بەوە دەكات كە چ گۆڕەپانێكی سیاسی لە گۆڕێدا نییە كە مامەڵە لەگەڵ ململانێی جنسییدا بكات. نیزامەسیاسیەكە لەسەر ئەوە بنیات نراوە كە ئافرەتان و پیاوان پێكەوە خۆیان ڕێك بخەن، بێ ڕەچاوكردنی جنس. ئەمەش لەسەر ئەو پێوابوونە بناخەی داكوتاوە كە گوایە پێوەندی نێوان جنسەكان بێ ململانێیە. سیاسەتی ڕەوا لەبریتی ئەوە لەسەر ڕەهەندی چەپ ـ ڕاست دەهۆندرێتەوە. ئافرەتان ڕێگایان پێ نادرێت كە *وەك ئافرەت*، وەك یەك گرووپ بە بەرژەوەندی خۆیەوە، بەشداریی لە سیاسەتدا بكەن. ئافرەتان لەژێر ئەو مەرجەدا بۆیان هەیە بەشدار بن كە وەك تاكەكەس بەشدار بن، نەك وەك كۆمەڵێكی سیاسیی.

بەو شێوەیە ئافرەتانێك كە لە دەرەوەی سیستەمە سیاسیە داكووتراوەكەدا بە یەك دەگەن و خۆیان ڕێك دەخەن، بەرەنگاری نیزامە لە ئارادابووەكە دەبنەوە. كاتێك كە ئافرەتان پێ دادەگرن كە ئەوان بەرژەوەندی سیاسیان هەیە لەبەرئەوەی كە ئافرەتن، ململانێ جنسیەكە دەردەكەوێت ـ و بەو شێوەیەش پەیوەندگریی جنسیی پیاوانیش دەكەوێتە بەر چاو. كاتێك كە ئافرەتان وەك گرووپێكی سیاسی خۆیان دەپێناسێنن پیاوانیش دەبن بە گرووپێك. تاكەكەسە ئەبستراكتەكە و ویستە

گشتییەکەی ئیعتیبارییان (برەویان) نامێنێت ـ هاوکات کە سنووری نێوان لەشە کەسییەکە و ئەقڵە گشتییەکە دووچاری دژبەیەکبوون و ڕووبەڕووبوونەوە دەبێت. (Eduards 1993)

> گرووپەگەل دروست دەکردرێن لەبەرئەوەی کە ئافرەتان داوای تایبەتییان هەیە، *بەڵام هێزە سیاسیە تەقێنەرەوەکەیان لەو ڕاستیەدایە کە خودی ئەو جۆرە دامەزراندنەیان ڕەهەندەجنسییەکە دەخاتە بەرچاو.* ئافرەتان وەک ئافرەت دێنە پێش و لەگەڵ بەرانبەرەکەیاندا داوای ئاخافتنێک دەکەن. پەسەندکردنی ئەم داوایە بۆ پیاوان وەک ئەوە وایە کە ددان بەوەدا بنرێت کە پەیوەندگریی جنسیی ئافرەتان واتایەکی سیاسیی هەیە. ئەو لەشەی کە لە مێژە نکۆڵی لێ دەکردرێت، کە هێمای جودایی و هەستیی لەکۆنترۆڵنەهاتە، بەو شێوەیە خۆی دەکات بە ناو شانۆی سیاسەتدا. ئاخافتنە سیاسییە ئەقڵانییەکە بەو شێوەیە لەق دەبێت و دەکەوێتە لەرزە. (Eduards 1993:106f)

سێکسیوالێتی، دەستەڵات و دایکایەتیی

کە سنوورکێشیی نێوان ئەوی کەسییە و ئەوی گشتییە نیزامی دەستەڵاتیی جنسیی دەهێڵێتەوە شتێکە کە زۆربەی فێمێنیستەکان لەسەری ڕێکن. گەلێک کەس ئاماژە بەوە دەکەن کە سنوورەکان بۆ هەر جنسێک دیاری دەکرێن و کە فەزا پیاوانەکە هەر ڕاستەوڕاست بڵندتر وەک لەوی ئافرەتان هەڵ دەسەنگێندرێت. هەروەها یەکڕاییەکی (هاوڕاییەکی) گەورەش لەسەر ئەوە هەیە کە ئەوی لە دۆخە کەسییەکەدا بە شێوەی جودا ڕوو دەدات دەشاردرێتەوە و کە دەبێت سنووری نێوان ئەوی کەسییە و ئەو سیاسییە خاو بکرێتەوە. بەڵام کە بیریارانی جودا چۆن دەخوازن گرفتەکە چارە بکەن شێوەی جودای هەیە. لە بناخەدا ئەو شێوە جوداییە دەربارەی شێوازی جودایە بۆ شیکردنەوەی ئەوی کەسییە.

فێمێنیستەڕادیکالەکان دەڵێن کە کەشە کەسییە خێزانییەکە مۆرکی زەبروزەنگ و دەستدرێژیی دژ بە ئافرەتانی هەڵگرتووە. چەوساندنەوەکە لە پێوەندیە کەسییە سێکسیەکەدا ڕەگی داکووتاوە (بەراووردی لاپەڕەی ٣٧ بکە). لە پێوەندی سێکسیی نێوان پیاوان و ئافرەتاندا زەبروزەنگە سێکسیەکە ناوەندە. ئەو زەبروزەنگە لێدان و زەوتکردنی سێکسی و پۆرنۆگرافیی و لەشفرۆشیی و دەستبۆبردنی سێکسیش دەگرێتەوە. بیرەبنچینەییەکەی فێمێنیستەڕادیکالەکان ئەوەیە کە دەڵێن ناکرێت زەبروزەنگە سێکسیەکە وەک "جودا" و "نائاسایی" ببینرێت. ئەوان جیاوازی لە نێوان پێوەندیەکی زەبروزەنگدار و پێوەندییەک کە زەبری فیزیکی تیایدا نەبێت وەک

پلەجودایی دەبینن نەک وەک شێوەجودایی. سێکسە پیاوانەکە لە میانەی جودادا لە دەوری زەبروزەنگ، هەر لە نیشاندانی پیاوەتیەوە بە ڕەقێتی و توندوتیژیی تا دەستدرێژیی خووگرتوانە، دەهۆندرێتەوە. ئەوان پێیان وایە کە ماسولکەداریی، زەبروزەنگ و سێکسوالیتیتی زۆر نێزیکانە پێکەوە گرێدراون.

> واتای پیادەکردنی زەبروزەنگی سێکسی نابێت نە وەک زەبروزەنگ و نە وەک سێکس، پۆلێن بکرێت. ڕۆڵی سێکسی پیاوانە [...] لە تێترانجاندنێکی زەبرئامێزانە لە کەمتر دەستەڵاتدارانی خۆی خولاسە دەکات. ئەم ئاکارە باڵزاڵییە وەک هەوەسهەستێنەرێکی سێکسیی، وەک خودی سێکس خۆی، بە ئەزموون کراوە. (MacKinnon 1989a:316)

ئێڤا لوندگرێن دەنووسێت کە کاتێک پیاوێک لە ئافرەتێک دەدات ئەوا ئەو لە ناوەوەی سنوورەجنسیەکەی کولتوری خۆیدا ڕەفتار دەکات. "پیاوان زۆر زێدەتر دەبنە نێر کاتێک کە ئافرەتان توند دەگرن" (1990:13). هاوکات کە سێکسیوالێتی پیاوان بە باڵادەستی و کۆنتڕۆڵەوە بەستراوە، ئەوا سێکسوالێتی ئافرەتان لە تێرمی بندەستیی، بێدەستەڵاتی و لەبەردەستبووندا بۆ پیاوان دەفۆرمێندرێت. کاتلین بارری Kathleen Berry (١٩٩٥) لەسەر چەوساندنەوەیەکی گەردوونیانەی ئافرەتان دەدوێت. ئەم چەوساندنەوەیە لە بازرگانییکردن بە لەشی ئافرەتان و لە لەشفرۆشیی و پۆرنۆگرافییدا بە ڕوونترین شێوە دەردەکەوێت، بەڵام ئەم چەوساندنەوەیە لە بناخەدا ڕەنگی هەموو شێوەکانی پێوەندیە سێکسیەکانی نێوان پیاوان و ئافرەتان دەداتەوە. ئافرەتان دەهێندرێنە خوارێ بۆ تەنیا لەش، ئافرەتان دەکرێن بە شت، تەنیا بۆ ئیرزاکردنی (ڕاحەتکردنی) پیاوان.

لەگەڵ ئەوەشدا ئەم جۆرە باسکردنانەی هێترۆسێکسوالیی وەک دەربڕینێک بۆ چەوساندنەوەی ئافرەت، بەوەی کە نامێژوویی و ناڕۆشنن، ڕەخنەیان لێگیراوە. ڕەخنەگران لەم جۆرە بیرە دەڵێن ناتوانرێت سێکس هەر ئاوا یەکلایەنیانە پەسن بکرێت. ئافرەتان ئەزموونی جودایان لەسەر سێکس هەیە و سێکسیش لە کات و کولتوریی جیاوازدا بە شێوەی جودا پیادە دەکرێت.

هەروەها توڕدانی بێهەلومەرجی پۆرنۆگرافیی کە ڕادیکالفێمێنیستەکان پێی لەسەر دادەگرن خراوەتە ژێر پرسیارەوە. ڕەخنەگران لە بیری ڕادیکالفێمێنیزم دەڵێن پۆرنۆگرافیی دەتوانێت، ئەگەر بە پێی هەلومەرجەکانی ئافرەتان بکرێت، ڕێگایەک بێت بەرەو سەرفرازیی. پۆرنۆگرافیی دەتوانێت یارمەتی ئافرەتان بدات کە لە سێکسیوالیی خۆیاندا قووڵتر ببنەوە و وای لێ بکەن کە ڕێگاپێدراو و بینراو بێت لە جیاتی ئەوەی کە جێی شەرم و تابو لەسەردانراو بێت (Eisenstein 1988). هەندێک بیریار وای بۆ دەچن کە کاتێک زێی ئافرەت لە پۆرنۆگرافییدا نیشان دەدرێت، لە

ڕێگای ئەوەی کە پێی دەگوترێت "زمانی وێنەیی زێ vaginal imagery، دەتوانێت دەورێکی فێرکردنانە و زانیاریبەخشانەی هەبێت. هەروەها ئەم وێنانە وا دەکەن کە جنسی ئافرەت سەیر نەنوێنێت، تاوەکو "ئەو بۆسارده کە بە سەیر دادەنرێت لە لووت دەرچێت کە لە حەشاردانی سەدانساڵەی کوزدا لە ئەدەبی بەربڵاوی خۆرئاواییدا هەیە" (Ellis 1992:165).

گەلێک فێمێنیستی لێسبیست (هاوجنسباز) دەڵێن کە ئەگەرچیش زەبروزەنگ ڕاستەوخۆ بەشێکی هێترۆسێکسوالیتی نییە، بەڵام لەوێدا سێکسوالیتی هەر لە ڕووانگەی مەرجگەلیی پیاوانەوە پێناسە کراوە و هەر دەستەڵاتی پیاوان لەسەر ئافرەتان دادەکوتێت. فێمێنیستە لێسبیستەکان بەو جۆرە هێترۆسێکسوالیتی وەک دامەزراوەیەکی سیاسیی دەخەنە ڕوو، کە هەم لەلای پیاوانەوە و هەم بۆ ئەوان بنیاتنراوە. بەو شێوەیە هێترۆسێکسوالیتی لەسەر نیشاندانی جیاوازیی "سرووشتییانەی" نێوان جنسەکان دامەزرێندراوە. ئەم جیاوازییە سرووشتییانە لە ڕاستییدا پەردە بەسەر جیاوازیەکانی دەستەڵاتدا دەدەن. پیاوان دەتوانن لە هەموو ڕوویەکەوە بەسەر ئافرەتاندا زاڵ بن. پیاوان دەبێت زیاتر پارەیان دەست بکەوێت، درێژتر و بەتەمەنتر بن، خوێندنێکی باشتریان هەبێت و پلەیەکی باڵاتری کۆمەڵایەتییان هەبێت. خۆشویستنی هێتروسێکسوالیتی خۆی لە خۆیدا لەبەر ئەم جیاوازیانەیە. لەبەرئەوە پێوەندیە هێترۆسێکسوالیتیەکان هەرگیز ناتوانن یەکسان بن. (Jeffreys 1994)

> بە دڵنیاییەوە هەندێک جێگەی سەرسوڕمان دەبێت، ئەگەر، لەم دۆخی نایەکسانییەدا کە زۆر بە وردیی بنیات نراوە، هەوەسی (وروژاندنی) سێکسی پیاوان بۆ ئافرەتان بە بەرابەرییخوازی ساخ بێتەوە. بێگومان وا نییە. پیاوان پێویستیانە ئارەزوویان بچێتە سەر ئەو ئادەمیزادە بێدەستەڵاتانە کە دەیانهێنن (مارەیان دەکەن). بەو شێوەیە ئارەزووی هێترۆسێکسوالیی پیاوان لەسەر بە خۆش و لووسکردنی جوداداناني ئافرەتان دامەزراوە، جوداداناني‌ێک کە لەسەر جودایی دەستەڵات دامەزراوە. (Jefferys 1994:63)

هێترۆسێکسوالیی بە شێوەیەکی وا هۆنراوەتەوە کە ژێردەستەیی ئافرەتان دەهێڵدرێتەوە. چەوساندنەوەی ئافرەتان بە سێکس (یی) ناو دەبردرێت و بەو شێوەیە جۆرێک لە پلەی بایۆلۆژیی، سرووشتیی و ئاسایی وەردەگرێت. پێوەندیە دەستەڵاتگەریەکان ئاوا لە نێوان پیاوان و ئافرەتاندا چالاکانە دەشاردرێتەوە. بەو جۆرە بندەستێتی ئافرەتان وەک نیزامێکی سرووشتیی دەخرێتە بەر دەست، نەک وەک نیزامێک کە لەلایەن دەستەڵاتی سیاسییەوە دروستکراوە.

ئادریانا ڕیچ Adrienne Rich (١٩٨٠) دەڵێت کە دامەزراوە هێترۆسێکسوالیتیەکە بەو مانایە دێت کە نکۆڵی لە هاوبەشێیتەکانی ئافرەتان دەکردرێت و ڕێگایان لێ

دەگیرێت. ئادریانا لەسەر پێکەوەبەندیەکی لیسبیستیی دەدوێت، کە هەر بە تەنیا پێوەندیی سێکسیی ناگرێتە خۆی. ئەزموونە جوداکانی ئافرەتان و ئەو چڕی و هێزەی کە لە نێوان ئافرەتاندا هەیە، لە ژێر قورسیی هێترۆسێکسیوالییدا لە ناو دەچێت. پێوەندییە لیسبیسیەکە وەک ڕێگایەکی شیاو باس دەکرێت کە ڕۆشنایی بخاتە سەر هێترۆسێکسیوالیتی وەک نۆرم و بەو شێوەیە بناخەی سەرەکی نیزامی دەستەڵاتی جنسیی بخاتە ژێر پرسیارەوە. لە ڕێگای لادان لە نۆرمەکە، ئەوا ئەڤینە لیسبیستیەکە دەتوانێت زیاتر نۆرمە هیترۆسێکسیوالیەکە بخاتە بەر چاو. ئەڤینی هۆمۆسێکسیوالیی (هاوجنسبازیی پیاوان) بەرەنگاری پایەی هێترۆسێکسیوالی دەبێتەوە کە وەک ناچار و ئاسایی دادەنرێت، و لە درێژخایەندا دەتوانێت ئەو چەوساندنەوە ئاساییە ببەزێنێت. ڕەهەندە سیاسیەکە دەبێت بە بەشێکی گرینگ لەو شتەی کە بە مانای لێسبیسبوون دێت.

بە پێی فێمێنیستە لێسبیستەکان، ئەو ڕاستییەی کە ئافرەتان پێوەندی سێکسیی لەگەڵ پیاواندا بەرز دەنرخێنن، بەو مانایە نایەت کە هێترۆسێکسیوالیتیی بێ گیروگرفتە و سەمای ناو گوڵوگوڵزارە. ئێڤا کریستۆنسۆن Eva Christenson (١٩٩٤) دەڵێت کە هێترۆسێکسیوالیتی لەسەر دوو ئاست هەیە. ئەوە گرینگە کە جیاوازیی لە نێوان هێترۆسێکسیوالیتی وەک ئەزموون و هێترۆسێکسیوالیتی وەک دامەزراوە بکرێت. کە ئافرەتان ئەزموونی پۆزەتیڤی سێکسیان لەگەڵ پیاواندا هەیە ئەو بەرەنجامە نابەخشێت کە ڕەخنە لە هێترۆسێکسیوالیتیی کە وەک زۆرەملێ و وەک دامەزراوەیەکی نۆرمدەر دەبینرێت، بێ ڕەواج بێت.

فێمێنیستە ڕادیکالەکان و لیسبیستەکان تێکڕا پێیان وایە کە مەرجگەلی بەرابەریی ڕاستەقینە ئەوەیە کە پێوەندی نێوان سێکس، زەبروزەنگ و چەوساندنەوەی ئافرەت بخرێتە بەر چاو. هەرە ئەو شتەی کە کەسی و تایبەتە دەبێت بەو شێوەیە بە سیاسیی بکردرێت و ددان بە بوونی زەبروزەنگ لە ناو پێوەندییە نێزیکیەکانی مرۆڤەکاندا بنرێت، و بخرێتە ژێرپرسیار و وتووێژی لەسەر بکرێت.

بیریارانی دیکە، کە ئێمە پێمان خۆشە ناویان بنێین بیریارانی دایکایەتی motherhood theorists، ئەوانیش هەر دەڵێن کە ئافرەتان ڕێگایان پێ نادرێت لە بەشی گشتییدا بەکار بن، بەڵام ئەوان ئەو وەسفکردنە قبووڵ ناکەن کە ئافرەتان هەر ئەوە بن کە قوربانیی دەستەڵاتگەریی پیاوان بن. بەپێچەوانەوە ئافرەتان توانیویانە لە کەسێتیەکەدا دەسەڵاتگەریی بکەن و کولتورێکی خۆیان بە بەهاگەلی خۆیانەوە دابڕێژن (Elshtain 1981). ئەم کولتووره ـ ئافرەتییە لەو پەڕییدا لەسەر ئەو بناخەیە دامەزراوە کە ژنان منداڵیان دەبێت. کاتێک ژنێک دەبێت بە دایک خۆپەرستییەکە خۆی دەدات بە دەست دڵنەوازییەوە. بەو شێوەیە لە جیهانی ئافرەتدا تایبەتمەندێتیی بۆ هاوهەستی و بەخێوکاریی دەچێندرێت. ئافرەتان لە

ڕێگای ڕۆڵی نەریتیی خۆیانەوە وەک دایکایەتیکردن، باوەشنەوازیی و نێزیکایەتیی ڕەووشتێکی تایبەت بە خۆیانیان دروست کردووە، کە کەشە گشتییەکە دەبووایە کەڵکی لێوەربگرێت وەک لەوەی لە دەرەوە بیانهێڵێتەوە. (Ruddick 1989)[1]

بیریارانی دایکایەتی دەڵێن ئیدی کەواتە لە ڕاستییدا دیاردە کەسییەکە (تایبەتییەکە) گرفتەکە نییە، بەڵکو دیاردە گشتییەکەیە کە گرفتە. ئەو سنووربەندیە کە بەرانبەر ژیانی خێزان کراوە سیاسەت و سفارە گشتییەکەی لاواز و بێسۆز کردووە. لە کەشە سیاسیەکەدا ڕێگا بە بەرژەوەندی کەسیی دەدرێت و شتپەروەرییەکی (کالاَپەروەری) ڕەق بێ هیچ سنووربەندییەک لە ئارادایە. ستراتیژییە فێمێنیستیەکە کە خوازیاری دانانی نیشانەی یەکسانییە لە نێوان کەسیی و گشتییەکەدا ئەوا بەم شێوەیە لەم ڕووانگەیەوە تێکدەرە (Elshtain 1981). ئەگەر هەموو شتێک ببێت بە سیاسەت، هەموو شتێک دەبێت بە کێبڕکێیەکی خۆپەرست کە هەمووان بەرەوڕووی یەک دەبنەوە. لەبری ئەوە، لە بۆچوونە دایکایەتیەکەدا، پێشنیاری ستراتیژیەکی پێچەوانە دەکردرێت. لە ڕێگای ئەوەوە کە ڕێگا بدرێت ئەوی کەسییە کار بکاتە سەر ئەوی گشتییە ئەوا ڕەووشتە سیاسیەکە ڕادیکالانە نوێ دەکردرێتەوە. *بیری منداڵنەوازی* (دایکێتیکردن) Maternal thinking، کە جۆرە بیرێکی مۆدێرنە، جێی خۆیەتی ڕێگای بدرێت سنووری نێوان کەسیی و گشتیی بەزێنێت. ئەمە دوو جۆرە قازانجی دەبێت: کەشە سیاسیەکە بە مرۆڤیی دەکرێت و ئافرەتانیش ڕێگایان پێ دەدرێت کە بە تەواوی لە کاروباریی دەوڵەتییدا بەکار بن (Ruddick 1989)١.

بەڵام فێمێنیستانی دیکە ڕەخنە لە بیریارانی دایکایەتی دەگرن و دەڵێن ئەوە خۆگر نییە کە قسان لەسەر ئەزموونێکی هاوبەش یان ڕەووشتێکی هاوبەش بۆ هەموو ئافرەتان بکرێت. هەموو ئافرەتێک نابێت بە دایک و هەروەهاش بوون بە دایک لە دەمی جودای کولتوریی و مێژووییدا بە مانای جیاواز دێت. بەرپەچدانەوەیەکی دیکەی ئەو فێمێنیستانە ئەوەیە کە بیریارانی دایکایەتی بەو شێوەیە هەر ئەو وێنە نەریتیانەی (ستێریۆتایپانە) ئافرەتانی سەرپەرشتیار و خۆڕەتێنەر بەهێز دەکەن کە نیزامی دەستەڵاتی جنسیی خۆی دروستی کردووە. ئینجا دەڵێن هەر دروستیش وەک کاردانەوەیەک دژ بەم ڕۆڵە سنووردراکراوەی ئافرەتان بوو کە فێمێنیزم سەری هەڵدا (Grant 1993:71).

دەوڵەت و جنس

ئەو فێمینیستانەی کە ئەو بیرە دەخەنە ژێرپرسیار کە ئازادیی لەلایەن خێزان و دایکایەتیەوە فەراهەم دەکرێت بەگشتیی زۆرتر ڕووی خۆیان دەکەنە دەوڵەت. ئەوان بەڵگە دەهێننەوە و دەڵێن لای دەوڵەت ئەو یارمەتییە دەست دەکەوێت کە ئافرەت بتوانێت لە وابەستەیی و شکاندنی ناو فەزا تایبەتیەکە دوور بکەوێتەوە. دەوڵەت، بەتایبەت دەوڵەتە خۆشگوزەرەکانی (ڕەفاهیەکانی) سکەندناڤیا، سەربەخۆیی ئافرەتانیان بەهێزتر کردووە. لە ڕێگای گەشەی کەرتی دەوڵەتییەوە ئافرەتان کاریان چنگ کەوتووە. لەو ڕێگایەوە ئەوان، لانی کەم لە ڕووی ئابوورییەوە، دەستیان کردووە بەوەی کە خۆیان لە وابەستەبوون بە پیاو ڕزگار بکەن. دەوڵەتیش هەوروەها لە ڕێگای سیستەمی چاودێریی منداڵان و دەرماڵە و سیگورتەی دایکوباوکایەتییەوە هەلی بۆ ئافرەتان ڕەخساندووە کە بتوانن کاری خۆبژێوی بکەن. هەروەها ڕیفۆرمی یاسایی جوداش خراوەتە کار تا ئافرەتان لە زەبری پیاوان بپارێزرێن.

ئەم ڕیفۆرمانە وا دەکەن کە دەوڵەت بە زۆریی وەک لایەنگرێکی گرینگ لە خەباتی بەرابەرییدا دەبینرێت. بەو شێوەیە قسە لەسەر دەوڵەتی ئافرەتپەروەر دەکرێت و پێوەندی نێوان دەوڵەت و ئافرەتان لەلایەن هەندێک فێمێنیستەوە وەک هاوپەیمانیەک لە قەڵەم دەدرێت. ئافرەتان و دەوڵەت بە دانووستاندن گەیشتوونەتە کۆنتراکتێک کە هەردوولایان لێی ڕازیین. بەو شێوەیە کەرتی دەوڵەتی و ئافرەتان سوودیان لەیەک وەرگرتووە. کەرتی دەوڵەتیی بۆ پتر گەشەکردنی خۆی پێویستی بە هێزی کاری ئافرەتان بوو و ئافرەتانیش بۆ ئەوەی کارێکیان چنگ بکەوێت کەرتی دەوڵەتییان پێویست بوو (Hernes 1987).

ئەو لێکۆڵەرانەی کە وڵاتانی باکوورییان لەگەڵ بەشی دیکەی جیهاندا بەراوورد کردووە بەزۆریی دەگەنە ئەو سەرئەنجامەی کە مۆدێلی دەوڵەتی خۆشگوزەرانی ناوەندیی سوێدیی دەستکەوتی سەرسوڕهێنەری بۆ ئافرەتان وەدەست هێناوە.٢ لە دەوڵەتی خۆشگوزەرانییدا بەلانی کەم هەندێک پرس؛ وەکو پرسی منداڵپەروەریی و زەبروزەنگ و دەستدرێژیی سێکسیی دژ بە ئافرەت، کە لەوەبەر وەک کاروباریی کەسیی خێزانیی دادەنران، ئێستا سیاسەتێندراون؛ لە ڕێگای چەندین ڕیفۆرمەوە هەلی ئافرەتان بۆ پێکەوەگرێدانی کار و دایکایەتی کردن شایانباسانە باشتر بووە، و پارێزەی دژ بە هەڵاواردنی جنسییش بەهێزتر کراوە (Borchorst & Siim 1987).

هاوکات گەلێک فێمێنیست بەگومانەوە لە دەوڵەت دەڕوانن. ئایا بەڕاستی دەوڵەت دەرفەتێک بەرەو قووتاربوون لە بندەستیەکە فەراهەم دەکات یان لەڕاستیدا خودی دەوڵەت هەر خۆی هەڕەشەیەکە لە خەباتی ئافرەتان ڕووەو بەرابەریی؟ گەشەی دەوڵەتی خۆشگوزەرانیی بە بەرچاوەوە وابەستەیی ئافرەتانی بە پیاوانی

تاكەوە كەم كردووەتەوە، بەڵام لەبری ئەوە ئافرەتان بوون و كراون بە وابەستەی دەوڵەت. ئافرەتان دووجار وابەستەی كەرتی دەوڵەتیین. ئەویش ئەوەیە كە لە پیاوان زیاتر تامی لێ دەیچێژن، چ وەک خزمەتكراو و چ وەک كارمەندیش. سەرەڕای ئەوەش هێشتا تا ڕادەیەكی باڵا هەر پیاوانن بڕیار دەدەن، هەم وەک سەرۆک و هەم وەک سیاسەتمەداریش (Hernes 1987). ئافرەتپەروەریی دەوڵەتی خۆشگوزەرانیی سنوورێكی ڕوونی هەیە. ئافرەتان زیاتر و زیاتر هەلیان بۆ نفوزی (دەستڕۆیووی) سیاسیی جیددی لێ دەستێندرێتەوە. ئافرەتان ڕێگا نادرێن كە سەربەخۆییانە لە سیاسەتدا بەشدار ببن و بە پێی خۆیان گوزارە لە خۆیان بكەن (Borchorst & Siim 1987).

بەڵام فێمینیستانی بیریارانی دەوڵەتیی Feminist thorists of the state بەزۆریی خۆدەپارێزن لەوەی كە دەوڵەت تەنیا بە باش یان بە بەد، بە دۆست یان دوژمنی ئافرەتان بخەسڵەتێنن.

پرسیار سەبارەت بەوەی كە دەوڵەت ئازادكارە یان جڵەوگر ناتواندرێت بە بەڵێیەک یان بە نەخێرێكی ڕوون وەڵام بدرێتەوە (Watson 1990). درود داهلۆروپ Drude Dahlerup پێی وایە كە لەبری ئەوەی پێ دابگیرێت كە دەوڵەت لە ڕاستییدا چۆنە یان چییە، جێی خۆیەتی پێوەندیی نێوان ئافرەتان و دەوڵەت لە دۆخی جودای كۆنكرێتدا بخوێندرێت (Drude Dahlerup 1994). ئەو ئاماژە دەكات كە هەروەها تەنانەت لە توێژینەوەی ڕیفۆرمیی تاكیشدا زەحمەتە بگوترێت كە چی لە ڕاستییدا ئازادكار یان چەوسێنەرەوەیە بۆ ئافرەتان. بە پێی ڕووانگەی پێهەڵگرتنی جودا فێمێنیستەكان دۆخەكە بە شێوەی جودا شی دەكەنەوە، و ئەوەش هەروەها جێی تێگەیشتنە كە هەنگاوی دەوڵەتیی بە شێوەی جودا كار دەكاتە سەر گرووپی جودای ئافرەتان.

لە لێكۆڵینەوەی ئەوەی كە پێی دەگوترێت فێمۆكراتەكان، واتە بیرۆكراتی فێمێنیستیی، سەرنجی توێژەرەوە لە دەرئەنجامی ڕیفۆرمی دەوڵەتیی لادەچێت و دەخرێتە سەر كاری مرۆڤیی ناو ستروكتوورە دەوڵەتییەكان. لێرەدا ئەو تواناكارییانە دەخوێندرێت كە ئافرەتان بۆ وەدەستهێنانی شوێنی خۆهەڵسوڕان لە ناو نیزامە بیرۆكراتییەكاندا هەیانە. بیرێكی خۆگر ئەوەیە كە ئافرەتانی ڕادیكال، كە ستراتیژیانە لە ناو پێگەی دەوڵەتییدا دانراون، دەتوانن شوێن بۆ گۆڕانكاریی پڕمانا لە هەلومەرجی ئافرەتاندا بدۆزنەوە. لەڕێگای هاوپەیمانێتیەوە، هەم لە ناو و هەم لە دەرەوەش، چ لەگەڵ فێمێنیستیی گەلیی و چ لەگەڵ سیاسەتمەداری شوێنگرتوو و بیرۆكراتاندا، ئافرەتان بەزۆیی لە بەكارهێنانی دەوڵەتدا بۆ گەیشتن بە مەرامگەلی خۆیان سەركەوتوو دەبن (Eisenstein 1995).

بەڵام تێگەیشتنێكی وا لە تواناكاریی ئافرەتان كە بێن و بتوانن ستروكتوورەكانی دەوڵەتی و بیرۆكراتیی بەكاربهێنن لە تیئۆریی فێمێنیستی

ڕادیکالدا بەرپەچ دەدرێتەوە. فێمێنیستە ڕادیکالەکان دەوڵەت زیاتر لە هەر شتێک وەک ئامێرێکی ناو دەستی پیاوان دەبینن.

> دەوڵەت لە مانای فێمێنیستیدا نێرە: یاسا بە هەمان دیدەوە ئافرەتان دەبینێت و مامەڵەیان لەگەڵدا دەکات کە پیاوان دەیان بینێت و مامەڵەیان لەگەڵدا دەکات. (MacKinnon 1989b:161 f)

بیرەکە ئەوەیە کە دەوڵەت شێوە بە نۆرمی پیابوون دەدات. دەوڵەت لەو میکانیزمگەلە چەوسێنەرەوەی کە کەرتی کەسییەکە بەڕێوە دەبات بێگوناهـ نییە. بە پێچەوانەوە، خەسڵەت و دامەزراوەی دەوڵەت ڕەنگی نیزامی دەستەڵاتە جنسییەکە دەداتەوە. هەموو هەنگاوەچارە دەوڵەتیەکان و هەموو ڕیفۆرمە سیاسیەکان دەبنە مایەی بندەستخستنی ئافرەتان، تەنانەت ئەگەرچیش هەمیشە ڕوون نیین.

جوان ئاکەر Joan Acker پێ دادەگرێت کە ئەو ڕێکخراوە فێمێنیستیانەی کە ڕێگا بەخۆیان دەدەن هاوکاریی نێزیکیان لەگەڵ دەوڵەتدا هەبێت خۆدەخەنە ئەو مەترسیەوە کە هێزی ڕاتەکێنەری سیاسی خۆیان لەدەست بدەن (Joan Acker 1995). ئەگەر گرووپەکان لە ڕوویی ئابووریەوە وابەستە بن، ئەوا دەوڵەت دەتوانێت لەسەریان داواخواز بێت کە کاروبارەکان چۆن ڕێک بخرێن و کە کام گرفتانەش سەرنجیان بدرێتێ. ئەمە ڕێکخراوگەلی فێمێنیستیی دەخاتە دۆخێکی سەرلێدەرنەکراوەوە. کۆمەکە دەوڵەتیەکە هەڕەشە لە لەگۆڕانی ڕادیکالیێتی ناو کاروبارەکان دەکات، هاوکات کە گرووپەکان خۆیشیان بۆ بەردەوامبوون لەسەر ژیان وابەستەی پارەکان دەبن. "سەرئەنجام، لە درێژخایەندا، ڕێسا بێدەنگەکە بۆ ئەوان ئەمەیە: 'خۆ بگونجێنە یان بمرە'" (Acker 1995:140).

دەوڵەت داوای سیاسیی ئافرەتان، لە ڕێگای تێپەستانیان لەناو خودی نیزامە سیاسیەکە، لەپەلوپۆ دەخات. پاتریشیا مۆرگان (Patricia Morgan 1982) مەبەستێتی کە ئەم هەڕەشەیە هەمیشە لەبەردەم بزووتنەوەی ئافرەتانە، تەنانەت ئەو بەشەش لە بزووتنەوەی ئافرەتاندا کە جەخت لەسەر ڕێکخستنێکی جودا دەکات. نموونەیەک بۆ ئەمە بزووتنەوەی ئافرەتانی ئەمەریکایە، بزووتنەوەیەک کە لە سەرەتادا پێکهاتبوو لە گرووپی بێلایەنی سیاسی و فێمێنیستیی ڕوون. بەڵام هێدی هێدی بزووتنەوەکە لە لایەن دەوڵەتەوە دەستی بەسەردا گیرا. بنکە ئێشکگرەکان کە ئافرەتان خۆیان دەیانبرد بەڕێوە لە بەرانبەر ئەوەدا کە ڕێگایان بە چاودێریی دەوڵەت داو و ڕێکخراوەکانیان بەو شێوەیەی دەوڵەت دەیخواست دووبارە ڕێکخستنەوە دەستیان کرد بە پارە وەرگرتن. بەڵام کاتێک دەوڵەت دەستی خۆی خستە کارەکانەوە نە هەر بە تەنیا ڕێکخراوەکە هێدی هێدی گۆڕدرا، بەڵکو تەنانەت

پێناسەکردنە ڕەسەنەکەی گرفتەکەش گۆڕدرا، واتە زەبری پیاوان دژ بە ئافرەتان، دووبارە شێوەی درایەوە. ئەوی گرووپە فێمێنیستیەکان ناویان نابوو "زەبروزەنگی ئافرەتان" گۆڕدرا بۆ تێرمی "زەبروزەنگی خێزان". بەو شێوەیە ئەو ڕاستییە شێوێندرا کە قوربانییەکە لە ڕاستییدا سەر بە جنسێکە و تاوانبارەکەش سەر بە جنسێکی دیکەیە. بەو شێوەیە ئەو هەڕەشە خۆماتدەرە سیاسیەی کە فێمێنیستەکان لە پشت چالاکی خۆیانەوە هەیان بوو - کە ئافرەتان وەک گرووپێک داوای دەستەڵاتیان دەکرد - پووچ کرایەوە.

سەرئەنجامگیریی ئەم لێکدانەوەیە ئەوەیە کە هەموو ناڕەزاییەکی سیاسیی کە هەڕەشە لە دەوڵەت دەکات لە مەترسیی لەپەلوپۆخستندایە. دەوڵەت لە تواناییدا نییە ئافرەتان لە باڵادەستیی پیاوان ڕزگار بکات. ئافرەتان دەبێت خۆیان، لە ژیانی ڕۆژانەی خۆیاندا، لە بندەستیەکە خودئاگا ببن (MacKinnon 1989b). لەبریتیی ئەوەی هەوڵ بدرێت لە ڕێگای کەناڵی سیاسیی جێگرتووەوە گۆڕانکاریی وەدەست بهێندرێت، دەبێت ئافرەتان بەجیا، لە دەرەوەی سیستەمەکەدا، خۆیان ڕێک بخەن. ئەو کاتەی کە ئافرەتان لە ناو ڕێکخراوگەلی خۆیاندا ئافرەتانی دیکە دەبینن، بە هەلومەرجی خۆیان، دەتوانن ئەزموونی هاوبەشی بندەستیی و داوای هاوبەش بۆ گۆڕینی نیزامی دەستەڵات، فۆرمولە بکەن.

سنوورگەلی کەسێتیی و سیاسیی

فێمێنیزم لەگەڵ ئەو گیروگرفتە زۆرانبازی دەکات کە سیاسەتی کەسێتیی لە ڕاستییدا دەبێت چۆن بێت و دەوڵەت دەتوانێت و دەبێت چ ڕۆڵێکی لە خەباتی ڕزگارییدا هەبێت. ئاننا فیلیپس Anne Phillips پێی وایە کە ئەو فێمێنیستانەی لە خاڵی "دیاردە کەسێتیەکە دیاردەیەکی سیاسیشە" دەردەچن، دەکەونە ناو ناکۆکیەکەوە (پارادۆکسێکەوە) کاتێک کە پارێزگاریی لە مافی منداڵ لەباربردن دەکەن (Anne Phillips 1991). ئەوە بێگومانییەکە کە ئافرەتان ئەو مافە ڕەهایەیان هەیە کە بڕیار لەسەر لەشی خۆیان بدەن. ئەم دەلیلهێنانەوەیە لەوپەڕیدا دەڵێت شتێک هەیە کە ئافرەت دەبێت نەیخاتە ناو دەستی کەرتە دەوڵەتییەکە (گشتیەکە) ـ ـەوە. ئێمە هەرگیز نابێت بهێڵین کە دەوڵەت بڕیار لەسەر چارەنووسیی لەشمان بدات. نەشیاوە کە کەسێتیەکە و سیاسییەکە بخرێنە یەک تای تەرازووەوە. هەندێک بەشی ژیان دەبێت بە تایبەتێتی بمێنێتەوە و دەبێت سنوورێک لە نێوان کەسێتیی و سیاسییدا هەبێت. بەڵام ئایا ئەو سنوورە لە کوێدا ڕابکێشرێت؟

گەلێک کەس پێیان وایە کە بڕیاری ژنان لەمەڕ ویستن یان نەویستنی منداڵ پێویستە بڕیارێکی کەسیی و بێ بێنەوبەرە بێت. ئافرەتان دەبێت منداڵدروستکردن (زاووزێ) و سێکسیوالیتی لە دەستی خۆیاندا بهێڵنەوە. کەس نابێت بۆی هەبێت دەست بخاتە ناو ئەوەوە کە ئێمەی ئافرەت چ جۆرە سێکسکردنێکمان دەوێت (Phillips 1991). بەڵام بۆ ڕادیکالفێمێنیستەکان، کە سێکسیوالیتی وەک بناخەی بنچینەیی نیزامی دەستەڵات دەبینن، بێگومان ئەمە سنووڕاکێشانێکی ماقوڵ نییە.

کەواتە ڕیزێک تێگەیشتنی جودا هەیە سەبارەت بەوەی کە مرۆڤ چۆن لە تایبەتییەکە حاڵی ببێت. لەلایەکەوە مەسەلەکە ئەوەیە کە فێمێنستەکان مەبەستیان لە شتی جودایە کاتێك کە قسە لەسەر "ئەوی کەسیە سیاسیشە"، دەکەن. هەڵبەت پێویست ناکات ئەمە وا لێک بدرێتەوە کە هەر شتێک ئێمە لەگەڵ لەشی خۆماندا دەیکەین پێداویستانە لەلایەن گشتییەوە بەڕێوەببرێت و بڕیاری لەسەر بدرێت. بەڵکو زیاتر مەسەلەکە سەبارەت بە هەبوونی ئازادییە کە ئافرەت بتوانێت ئەزموونی کەسێتیی خۆی بگۆڕێت بۆ سیاسەت ئەگەر و کاتێک کە بخوازێت. دەربڕینەکە هەروەها بەو مەبەستەش نایەت کە ئیتر نابێت هەر هیچ سنوورێک لە نێوان ئەوەدا کە سیاسەتە و ئەوەی کە سیاسەت نییە هەبێت. ئەگەر هەر هەموو شتێک ببێت بە سیاسەت چەمکەکە واتای خۆی ون دەکات. ئەگەر سنوورەکانیش نەمێنن، ئەوا سیاسەتیش لە ئارادا نامێنێت.

ب. هۆنیگ دەڵێت (B. Honig 1992:225) "ئەگەر سیاسەت لە هەموو شوێنێک بێت کەواتە لە هیچ شوێنێکیش نییە". ئەوەش هەروەها شیاوە کە "کەسێتیەکە سیاسییشە" وەک ددانپیادانانێک لێکبدرێتەوە کە پێوەندییە دەستەڵاتیەکان لە کەشە کەسێتی و گشتییەکەدا بێمەجاز و پێوەبووانە پێکەوەگرێدراون. ئەوەش جۆرێک لە تێگەیشتنە بەو مانایە دێت کە هیچ ئاستێکی ژیانمان نییە مانای سیاسیی نەدات.

> جووتبوونی سێکسیی لە ڕەسەندا کارێکی کەسێتییە (تایبەتیە). لەگەڵ ئەوەشدا شێوازی جووتبوونی سێکسی کۆددارە و شێوازی دەستەڵاتی نابەرابەر دەگرێتە خۆی و کاریگەریی خۆی دوورتریش لە سنووره تایبەتیەکە داوێژێت [...] ئامانجی فێمێنیستگەلێک کە سەرنج دەخەنە سەر باڵادەستێتی ئەوەیە کە ڕوونی بکەنەوە چۆن دەستەڵاتی جۆراوجۆری کەسێتیی و گشتیی توند و نێزیک پێکەوە گرێدراون (Mansbridge 1993:364).

تێبینی

١ گفتوگۆی سەبارەت بە ڕەووشتێکی ئافرەتیی تایبەت لە پێوەندی لەگەڵ دەرکردنی کتێبی "بە دەنگێکی دیکە" (1982) In a Different Voice و وەرگێڕانی سوێدیی (1985). ـ ـی کارۆل گیلیگان (Carol Gilligan) دا بوو ، کارۆل مەبەستی ئەوەیە کە ئافرەتان شێوەیەکی تایبەتی تێگەیشتنی ڕەووشتییان هەیە کە لەسەر پێوەندی مرۆڤیانە و پەرستیاریی لەنگەر دەگرێت، نە بە پلەی یەکەم لەسەر پرنسیپیی ئەبستراکت وەک بۆ نموونە دادوەریی. کاریی ووارنێس (Kari Waerness 1984) لە خاڵی دەرچوونی لێکچووەوە گفتوگۆ لەسەر چەمکی ئەقلآنێتی پەرستیاریی rationality of caring دەکات. بەو چەمکە کاریی دەیەوێت جۆری ئەو ئەقلآنێتیە تایبەتیە بخاتە بەردەست کە ئەو پێی وایە، ڕەفتاری ئافرەتان کاتێک کە کاری پەرستیاریی جودا دەکەن، جڵەو دەکات.

٢ بۆ زیاتر پێداچوونەوەیەکی توێژینەوە فێمێنیستیەکەی سەبارەت بە دەوڵەتی خۆشگوزەرانیی بڕوانە بۆ نموونە داهلڕوپ (Dahlerup 1994)، ئێلمان (Elman 1996) و سەینسبێری (Sainsbury 1994)

٥

دیموكراسیی و هاوولاتێتیی

دیموكراسیی پیاویانە

ئافرەتان هەر لە سەرەتاوە لەگەڵ دیموكراسیی كەوتوونەتە پێوەندیەكی سەیرەوە. لە ئەسینای ئەنتیكدا، ئەو شوێنەی كە بە بێشكەی دیموكراسی دادەنرێت، ئافرەتان هەرگیز وەرنەگیران و قبووڵ نەكران. ڕۆڵی ئافرەتان لەو دیموكراسییەی ئەوێدا ئەوەبوو كە لە دەرەوەی بن. دیموكراسی، كە بە واتای فەرمانڕەوایی گەل دێت، بەو واتایە بوو كە تەنیا پیاوانی گەورەساڵ و ئازاد دەستەڵاتدار بوون. كۆیلە و ئافرەتان بە هیچ شێوەیەک بۆیان نەبوو هاوولاتیی بن. ئەوان هەر وا سووک و هاسان وەک خەڵک نەدەبینران.

لە دۆخێكی ناسكی دیكە لە مێژووی دیموكراسییدا، لە شۆڕشی فەڕەنسادا، ئافرەتان خۆیان لەو دۆخە سەیرەدا دەدیتەوە كە داوای مافەكانی پیاوانیان دەكرد،"less droits de l´ homme"، ئەو مافانەی كە پاشان دەركەوت كە ئارەزووكردنیان بۆ ژیان ترسناكە. كاتێک كە ئولیومپە دی كۆگێ Olympe de Couges پێی داگرت كە ئافرەتان بەو مافە "شاد" بوون كە بچنە سەر سەكۆی مەرگ، هەرواش دەبێت مافی خۆیان بێت بۆیان هەبێت بچنە سەر مێزی ئاخافتن، سەری پەڕێندرا (Scott 1996). بە هەرحاڵ، ئەو دەستتێوەردانەی ئەو لە كەرتی گشتی زۆری لەسەر كەوت. بە گشتیی سەدان ساڵە گۆتوبێژی لەمەڕ دیموكراسیی دەستی پێكراوە، بێ ئەوەی ئافرەتان بەشداری تێدا بكەن (Phillips 1991).

ئەمەش بێگومان لە دۆخی ڕاستەقینەی سیاسەتدا ڕەنگ دەداتەوە. هەتا ناو قوڵایی سەدەی بیستهەمی خایاند تا ئافرەتان لەو بەشەی جیهانی ئێمەدا مافیان چنگكەوت دەنگ بدەن.١

بەو پاشەڵە (ڕابردووە) سێكسیستیەوە كە سیستەمی دیموكراسیی هەیەتی، هەتاوەكو ئەمڕۆش هەم لەلای پیاوانەوە شێوەی دراوەتێ و هەم لای ئەوانیشەوە بەڕێوە بردراوە، ئەمە زۆر سەیر نییە. یاسادانان و یاسا پێڕەوكردن لە دەمێكی درێژدا، لەو ڕێگایەوە كە ئافرەتان لە هاوولاتێتیەكی تەواومانا دەر دەهاوێژران، هەر لە بەرژەوەندی پیاواندا بوو. ئەمڕۆ یاساكان بەشێوەیەكی دیكە شێوەدار كراون. لە خودی شێوەكەیدا جنس، بۆ ئەوەی گەرانتی هاوماملەیی كردن بە هەمووان بدات، بێلایەنە. بەڵام كە ئەمە یارمەتی ئافرەتانی نەداوە بگەنە بەرابەریی و هێشتا باڵادەستیی پیاوان لە ئۆرگانە بڕیاردەرەكاندا، لە ناو مووچەخۆرانی دەوڵەتی و دادگاكاندا، هەیە، دەر دەكەوێت. سەرەڕای ئەوەش ئەگەرچی یاسا و ڕێسا دەوڵەتییەكان ئیتر بەڕەسمیی ئافرەتان هەڵناوێردێ، هێشتا هەر كۆمەڵگا

بەرابەر نییە. ئافرەتان لە هێلانە و مەمەڕەكانی دەستەلاتدا بە توندی كەم نوێنەرن. ژیانە ڕەسمییەكە و گۆتوبێژە تیئۆریەسیاسیەكان سەبارەت بە دەستەڵات، نەیانتوانیوە لەم ڕەنگدانەوەیە دەرباز ببن.

لە تیئۆری سیاسیی نەریتییدا ئەوە بە گیروگرفت و ئاستەنگ نابینرێت كە سیستەمی دیموكراسیی ئاساییانە ئافرەتان دەردەهاوێژێت، و بەزۆرییش ئەمڕۆكەش هەر وایە. نووسەری ئەو كتێبی خوێندنە كە تازە دەرچووە و كە لەسەر دەستووری سوێدییە، دەپرسێت: "لەبەرچی پیاوان ناتوانن تەنانەت لەبەردەوامیشدا هەر نوێنەرایەتی ئافرەتان بكەن وەک كە سەدان ساڵ كردویانە؟" (Larsson 1994:115). پاش چەند پەڕەیەک دەلیلهێنانەوە لەسەر ئەم پرسە بەچێژە، نووسەرەكە خۆی دەگاتە ئەم سەرئەنجامە:

> دەی، وەڵامی ئەو پرسیارە چیە كە ئەگەر بوونی چەند ئافرەتێک لە دامەزراوە بڕیاردەرەكانماندا پێویست بن یان نا؟ بەو پێناساندن و ئامادەكارییەشەوە وەڵامەكە هەر نەخێرە. سیستەمە سیاسیە نوێنەرایەتیەكەی سوێد لەسەر بناخەی *نوێنەرایەتی ڕاوبۆچوون* دامەزراوە، نەک لەسەر نوێنەرایەتی كۆمەڵایەتی. بۆ پێڕەوكردنی نوێنەرایەتی كۆمەڵایەتیش مرۆڤ پێویستە، نەک جنسەكەی.[٢] (Larsson1994:117)

ناوەڕۆكی تیئۆری دیموكراسی فێمێنیستیی ئەوەیە كە سیستەمێك بە دیموكراسیی دانانێت كە لەسەر بناخەی دەرهاویشتن و بندەستهێشتنەوەی سیستەماتیكانەی ئافرەتان شكڵی پێ بدرێت و شكڵ وەربگرێت. سیستەمە دیموكراسیەكانی ئێستا لەسەر نیشاندانی ئەو ناكۆكیە بناخەیان داكوتاوە كە هەندێک كەس لەبەر جنسەكەیان، كتومت زیاتر دەستەڵاتدارن:

> ئێمە ئێستەكانێ دەبێت "ناكۆكی دیموكراسیی" چارە بكەین كە بەهۆیەوە دەستەڵاتی كۆمەڵایەتی پلەی هەندێک هاووڵاتیی زیاتر دەكات وەک لە هاووڵاتیی دیكە، و یەكسانێتی هاووڵاتێتیش هەندێک هاووڵاتیی دەكات بە هاووڵاتیی بەهێزتر (Young 1989:259).

فێمێنیستەكان لەسەر ئەوە كۆكن كە دیموكراسیی دەبێت بیراز بكرێت، بەڵام لە ناو خۆیاندا تێگەیشتنی جودایان هەیە كە چ جۆرە گۆڕانكارییەكی كاریگەر بۆ كردنی ئەو كارە پێویستن. كەمێک گەورەكردراو دەتوانرێت بگوترێت كە گفتوگۆكە سەبارەت ئەوەیە كە چۆن دەتوانرێت گۆڕان لە ناو سیستەمە ئێستاییەكەدا بكرێت، یان ڕەنگە خودی سیستەمەكە بێمەجاز بە نیزامی دەستەڵاتی جنسیەوە ئاڵۆزكاو بێت.

هەندێک پێیان وایە کە دیموکراسیی لیبراڵیی لە ڕزگارکردن دێت، بەو مەرجەی کە بندەستتێتی ئافرەتان چارە بکرێت. فێمێنیستانی دیکە مەبەستیان ئەوەیە کە نیزامی جنسیی لە ناو خودی سیستەمە دیموکراسیەکەدا، لە ناو هاووڵاتیبوونەکە و لە تیئۆریە سیاسیەکەدا هەیە. تەنانەت ئەگەرچی هەندێک تیئۆریگەل و پراکتیکگەلیش بە ئاشکرا ئافرەتان هەڵنەوێردن، هێشتا ئەوانە هەر بە قاڵبی پیاوان فۆرمێندراون.

جنس و دیموکراسیی

سەرنجی ڕەخنەی فێمێنیستیی لەسەر ئەوەیە کە چۆن تیئۆریگەلی دیموکراسیی لە "یەک مرۆڤ ـ یەک دەنگ"ـەوە سەرچاوەی گرتووە و بەو شێوەیە پێ دادەگرێت کە ئەو شێوە جنسەی هاووڵاتی هەیەتی ناوەڕۆکێکی سیاسی نابەخشێت و بێبایەخە. ئەم هاووڵاتێتیە بێجنسە کە دروستکراوە، پێشمەرجە ڕاستەقینەکانی دیموکراسیی دەشارێتەوە ـ کە لە ڕاستیدا سەربەجنسبوون، کاتێک کە دێتە سەر ئەوەی کێ دەستەڵات و نفوز هەیە، تەواو گرینگە و خاڵێکی ناوەندییە. لە سیاسەتی پیادەکراودا بەرژەوەندی گشتیی هەم لەلایەن ئەو گرووپەوە و هەم لە پێناوی ئەو گرووپە خۆیدا، کە خۆی مافی بە خۆی داوە نوێنەرایەتی هەمووان بکات، دەخەملێنرێت. ویستەی گشتیی لەلایەن پیاوانی سپیپێستی تەمەن مامناوەندەوە شێوە و ناوەڕۆکی دەدرێتێ. مۆد ئێدواردس (Maud Edwards 1993) ئاماژە بەوە دەکات کە ئەم ڕاستەقینەیە، دژی وێناکردنە داسەپاو و ڕەگ داکووتاوەکانە کە گوایە جنس نە مانای سیاسیی هەیە و نە دەبێت هەیشی بێت.

> نۆرمی پیاوانە ئەوەیە کە پیاوان، وەک پیاو ـ هەبوونیان نییە. ئەوان وەک پۆلێکی جنس پناسە ناکرێن. ئەفسانە گشتییەکە ئەوەیە کە فەرمانڕەوایان و دەستەڵاتدارن متمانەیان پێ دراوە چونکە ئاقڵمەندن و ڕەچاوی بەرژەوەندیی گشتیی دەکەن، نەک لەبەر ئەوەی کە پیاون. (Eduards 1993:104)

تیئۆری دیموکراسیی فێمێنیستیی هەنووکەیی لەسەر "دیموکراسیی هاوئاستیی Parity democracy" (هاوئاست = Parity) قسان دەکات. ئەوەش وەک هەوڵدانێک بۆ چارەکردنی ئەو گیروگرفتانەی کە لە هاووڵاتێتیەکی لایەنگری جنسدا هەن. ئەو بیرەی لە پشت "دیموکراسیی هاوئاستیی Parity democracy" ـەوەیە ئەوەیە کە دابەشبوونی ڕاستەقینەی مرۆڤایەتی بۆ دوو جنس، ئافرەت و پیاو، دەبێت لە

دامەزراوە ڕەسمییەكاندا ڕەنگ بداتەوە. دۆخی نابەرابەریتی نێوان جنسەكان دەبێت، لەبری ئەوەی كە تەنیا وەک دۆخێک كە بە جێی داخ دابنرێت و وەک وردە زیخێکی ناو مەكینە دیموكراسییەكە ببینرێت كە دەنا وەكتر زۆر باش چەوركراوە و كە گوایە بێ لەو گرفتە خەوشێکی دیكەی نییە، دەبێت لە فۆرماندنی سیاسەتدا خاڵی *سەرەكی و دەستپێک* بێت.

> جۆری مرۆڤایەتی یەک دانەیە، بەڵام هاوبەرگ نییە. مرۆڤایەتی ناتوانێت بە دروستییەوە هەبێت یاخود زەنگینی تەواوی خۆی بنوێنێت هەتا پیاوان و ئافرەتان وەک خۆیان شوێنی خۆیان چنگ نەكەوێت و هەتا دامەزراوەكان باسێکی جیاوازیی نێوان جنسەكان نەگرنە خۆیان (Sledziewski 1992:24).

لێكدانەوەكان بەزۆریی ئەو ئەنجامگیریەیان هەیە كە ئافرەتان دەبێت نیوەی جێگاكانی ناو ئۆرگانە ڕەسمییە گرینگەكانی كۆمەڵگایان دەست بكەوێت. ڕەنگە یەكێک لە هەرە هۆیە گرینگەكان ئەوە بێت كە بەو شێوەیە بتوانرێت بیرۆچكەی دەستەڵات بگۆڕدرێت. كاتێك ئافرەتان لەو شوێنانەدا نیین كە دەستەڵاتیان لێیە ئەو وێنەیە بەهێز دەكات كە ئافرەتان نرخ و توانا و لیاقەتیان لە پیاوان كەمترە.

> دەرهاویشتنی سێكسیی لە خانەی سیاسەتدا وێنەیەكی ئافرەت دەخەملێنێت كە لە پیاو كەمتواناتر، كەملایەقتر و ناتەواوترە. (Hawkesworth 1990:185).

دیاردە كەسێتییەكە بێگومان سیاسییە ـ بەڵام كرۆكی ئەم دەلیلهێنانەوەیە ئەوەیە كە دیاردە سیاسیەكەش هەروەها دەتوانێت ببێت بە كەسیی (تایبەتی). ئیدیالی (نموونەباڵای) سیاسیی وێناكردنی كەسیی دروست دەكات. ئەگەر ئافرەتان دەستەڵات و فەرماندەیی authority ـ یان بدرێتێ ئەوا ئارەزوومەندیی سیاسیی و پرسەكانیان بۆ یەكەم جار بە گرینگ دەبیسترێن. جێبەجێكردنی بنیاتنانەوەی ڕادیاكالآنەی ئەم دەستەڵاتە گشتییە هەر بە تەنیا نرخی سیمبولیكی نابێت. هەروەها ئەو مانایەش دەدات كە ئافرەتان خۆیان دڵنییا دەكەن لە بەرانبەر ئەو هەنگاوە سیاسییانەدا كە دەشێت زیانیان پێ بگەیەنێت یاخود دەتوانێت جێپێیان (پلەوپایەیان) بەرەو دواوە بباتەوە.

ئەگەر ئافرەتان لەسەداپەنجای جێگاكانی ناو ئۆرگانە ڕەسمیەكان (دەوڵەتیەكان) وەربگرن، ئەوا ئەمە دەتوانێت وەک چەشنێک بێت لە خۆپارێزیی بۆ ئافرەتان (Hawkesworth 1990). ستراتیژیەكی لەو شێوەیە ئەوەیە كە ئافرەتان، كاتێک باس لەسەر هەندێک پرس بێت كە بەتایبەتی پێوەندی بەوانەوەیە، جێی خۆیەتی لە ڕێكخراوە سیاسییەكاندا مافی ڤێتۆیان هەبێت.

کۆمەڵە پرسێک هەن کە تایبەتن بە ئافرەتانەوە. شتێکی ناماقوڵە کە پیاوان بڕیار لەسەر پرسیارگەلێک بدەن کە گرێدراوی ئافرەتانن، وەکو پرسی لەباربردن، زەوتکردنی سێکسی یان لێدانوکوتانی ئافرەتان (Young 1991) .
ڕەخنەی دژ بە بنیاتنانی سیستەمی سیاسیی وا کە ڕەنگی دووجنسیی مرۆڤایەتی بداتەوە بەزۆریی سەرنج دەخاتە سەر ئەوەی کە بەو شێوەیە ڕێگا دەدرێت تەنیا قسە لەسەر تاکە یەک جیاوازیی بکرێت و ئەو جیاوازییە هەموو جیاوازیەکانی دیکە و نایەکسانێتیی دەستەڵات لە کۆمەڵگادا بخاتە پشت خۆیەوە. (Outshoorn 1994). ئەو بیرانە لەلایەن ئەم جۆرە ڕەخنەگرانەوە لەبەرئەوە سەرکۆنە دەکرێن، چونکە ڕەخنەگران پێیان وایە کە ئەم جۆرە بیرانە قووڵترین ناوەڕۆکی سیاسەت سەرەوبن دەکەن. لێکدانەوەکەی ئەمان دەڵێت ئەگەر ئافرەتان لەبەرئەوە نوێنەرایەتیان دەکرێت کە ئافرەتن ئەوا سیاسەت واتای خۆی ون دەکات. مرۆڤێک ئیتر هەڵنابژێردرێت لەبەرئەوەی دەتوانێت هەڵبژێرەر ڕازی بکات، بەڵکو لەبەرئەوە هەڵدەبژێردرێت چونکە "ئەو" سەر بەم یان ئەو جنسەی دیکەیە.

> کە داوا بکرێت ئافرەتان هەمیشە لە ناو حوکمەتکردندا بەشدار بن، ئەوە دەگەیەنێت کە هەر هەموو واتای سیاسەت ون بووە. (Voet 1992:394)

ناڕەزاییەکی دیکە ئەوەیە کە ناکرێت بگوترێت ئافرەتان بەرژەوەندی تایبەتیی هاوبەشییان هەیە کە ڕاستەوخۆ دەتوانن لە سیاسەتدا بیپارێزن. بۆچی سیاسەت، هەر تەنیا لەبەر ئەوەی نیوەی سیاسەتمەداران ئافرەت بن، جیاواز دەبێت؟ (Outshoorn 1994) ئافرەتان هەر تەنیا ئافرەت نیین. ئەوان هەروەها دەتوانن وەک هەر مرۆڤێکیی دیکە بەرهەڵستکاری هێزی ئەتۆمیی بن، ڕەشپێست بن، کاتۆلیک یان مرۆڤێکی خاوەن سەگ بن. ئەوانەی دژی یەکسانیی نوێنەرایەتی سیاسی ئافرەتانن بەو شێوەیە گەرەکیانە ئەو ڕاستییە بگەیەنن کە ئافرەتان ناسنامە و وەفادارییی دیکەشیان هەیە، بۆ ئەوەی هەر بە تەنیا لەبەر ئافرەتبوونیان نوێنەرایەتیان نەکرێت.
شێوەیەکی دیکە بۆ مامەڵەکردنی پرسەکە ئەوەیە کە دەبێت جیاوازیی لە نێوان شێوەی سیاسەت و ناوەڕۆکدا بکرێت (J□nasd□ttir 1998). ئەسڵەن نەشیاوە بزانرێت ناوەڕۆکی سیاسەت چۆن دەگۆڕێت ئەگەر ژمارەیەکی زیاتر لە ئافرەت بەشداری تێدا بکەن. تەنانەت ئەگەر ئافرەتان خاوەنی چەند بەرژەوەندیەکی بابەتی (ئۆبجێکتیڤیی) ئافرەتیانەش نەبن، ئەوا هەر یەک دانە بەرژەوەندی هاوبەشیان هەیە، ئەویش ئەوەیە کە لە کەشە گشتییەکەدا بەشداربن و لە بڕیاردا بن، واتە لە پرۆسە سیاسیەکەدا بەشدار بن.٣

ئامارژەش دەکرێت کە کە گۆتوبێژی لەمەڕ بەرژەوەندی جودای ئافرەتان هەر نەدەبووایە بکردرایە. بۆ بەشداربوون لە سیاسەتدا ئافرەتان بە هیچ شێوەیەک نەدەبا هەرگیز پێویستیان بەوە بێت بیسەلمێنن کە شتێکی زێدەتر دەخەنە سەر سیاسەت وەک لەوەی پیاوان دەیکەن (Jansson 1994). ئافرەتان هەر چییەک بکەن یان بە تەمابن بیکەن، مافی خۆیانە کە بەشدار بن. لە دیموکراسیەکی دروستدا، لە دیموکراسیی ئاییندەدا، ئافرەتان دەبێت تیایدا و لەگەڵدا بن:

> دیموکراسیی بێ ئافرەتان چی دی وەک دیموکراسیەکی ناتەواو نابینرێت، بەڵکو تەواو وەک نادیموکراسیی دەبینرێت. (Sledziewkski 1992:27)

جنس و هاووڵاتێتی

چەمکی هاووڵاتیی لە گۆتوبێژی تیئۆری دیموکراسییدا ناوەندە. بۆ ئەوەی دووبارە باسەکە بە بەشی پێشووەوە ببەستینەوە، دەتوانین بڵێین هاوکات کە گۆتوبێژەکە لەسەر "ئەوەی کەسییە سیاسییشە" سەرنجی دابووە کەشە نێزیکیەکە (ئینتیم) و پێداویستیی بەسیاسەتکردنی ئەو کەشە، فێمێنیستانی گۆتوبێژی هاووڵاتێتی هێرش دەبەنە سەر پرسە سیاسییە کلاسیەکیەکان کە لەسەر نوێنەرایەتی سیاسی و کارتێکردنی سیاسیی دەدوێن. باسەکە لێرەدا دووبارە سەبارەت بە مافداریی و ئەرکداریی سیاسیی هاووڵاتییان و سەبارەت بە هەلداریانە لە بەشداربوون و لە کارتێکردن لە سیاسەتدا (Siim 1994) .

جارێ پێش هەر شتێک مەحاڵە بزانرێت کە "هاووڵاتیی" کێیە، بێ ئەوەی لەو پێکهات و ناوەڕۆکە سیاسییە بڕوانین کە ئەو هاووڵاتییەی تێدایە. کۆمەڵگایەک کە ئافرەتان بەتایبەتی تیایدا خاوەنی دەستەڵاتێکی کەمترن وەک لە پیاوان، بێگومان ئەو هاووڵاتێتیەی تێدا فەراهەم دەبێت کە شایستەیەتی ـ ئەویش هاووڵاتێتیەکە کە لەسەر پرنسیپی هەڵاواردن بنیات نراوە. تەنانەت ئەگەرچی ئافرەتان هەنووکە بەڕەسمیی وەک پیاوان خاوەنی هەمان مافگەلی هاووڵاتیین، بەو واتایە نایەت کە لە پراکتیکدا بەرابەرن. ئایا بەڕاستیی ماقووڵە ئافرەتان وەک هاووڵاتی ئازاد و سەربەخۆ لە قەڵەم بدرێن کاتێک کە ئەو کۆمەڵگایەی تێیدا دەژین نە سەربەخۆیی ئابوورییان وەچنگ دەخات و نە سەروەریی فیزیکیان گەرانتی دەکات؟ ئایا ماقووڵە تیئۆریی نەریتیی (ترادیسیونالی) دیموکراسیی چاو لەو هەلومەرجە جودایانە دەپۆشێت کە ئافرەتان و پیاوان هەیانە کاتێک کە ئەوان مافگەلی دیموکراسیی خۆیان پیادە دەکەن؟

بوونیاتی ژیانی ڕۆژانە، بە هاوسەرداریتیشەوە، بە باوەڕ و کردارگەلێکەوە دامەزرێندراوە کە وادادەنێت ئافرەتان سرووشتیانە بندەستەی پیاوانن - هاوکات کە نووسەرانی دیموکراسیی بەردەوام پێیان وایە کە ئافرەتان و پیاوان دەتوانن و هەرواش ئازادانە لە هەلومەرجدا بەرابەر، پێکەوە وەک هاووڵاتیی دیموکراسیی سەرفراز، هەڵدەسوڕێن. (Pateman 1989:220)

ڕەخنەکە لەو پنتەوە سەرچاوە دەگرێت کە هاووڵاتێتی، سەرەڕای فۆرمی بێجنسی خۆی، لە بناخەدا جنسگرە. کاتێک لەسەر هاووڵاتیی قسان دەکرێت لە ڕاستییدا مەبەست لە هاووڵاتیی نێرە. لە بەشە تیئۆرییە ئابستراکتە گەردوونیەکاندا (فرە گشتییەکاندا) پیاو بە پێدزکێ خۆی وەژوور دەنێ:

یەکێک لە هەرە فێڵە ئاساییەکان [...] بە دزی بردنی پیاوانی بەرجەستەیە بۆ ناو چەمکە نابەرجەستە و گەردوونیە گشتییەکان کە دەبێت بە خۆراکی بیرە سیاسیەکە. "تاکەکەس" یان "هاووڵاتیی" لێرەدا بەربژاری بێگومانن و پێویست ناکات هەڵبهێنرێت کە کێن. (Phillips1993:77)

لە ناو فێمێنیزمدا بۆچوونی جیاواز هەیە لەسەر ئەوەی کە چۆن چارەسەری ئەو گیروگرفتە بکرێت کە ئایدیالە هاووڵاتییە بێجنسە درۆزنەکە لەسەر ئافرەت دەی سەپێنێت. هەندێک بۆ ئەوە تێ دەکۆشن کە ڕووانینە ساختە هاولآتییەکە ببێت بە ڕووانینێکی "دروست" - کە سەربەجنس بوون لە ڕاستیدا هیچ ڕۆڵێکی لە ژیانی سیاسەتدا نەبێت. کۆڵەکەی بیری ئەم بیریارە یەکسانیخوازانە equality theorists (بڕوانە لاپەڕی ٤٥) ئەوەیە کە تاکەکەس و هاووڵاتیی وەک پۆل (کەتەگۆریی) بێ گرفتن و گیروگرفتێك دروست ناکەن، *بەو مەرجەی* کە ئافرەتان لە ڕاستەقینەدا تێیدا بن. لە جیهانی ئاییندەدا نابێت جنس هیچ مانایەکی هەبێت، ڕەنگە هەر خۆیشی نەمێنێت.

بەڵام بیریارانی جیاوازیخواز ئەمە ڕەت دەکەنەوە و ئاماژە بەوە دەکەن کە مرۆڤایەتی بەڕاستیی لە دوو جنس، پیاو و ئافرەت، پێک دێت. وا باشترە مرۆڤ خۆی لەگەڵ ئەو ڕاستییە خەوشهەڵنەگرەدا ڕابهێنێت. هەموو هەوڵێک بۆ خستنە ناوی پیاوان و ئافرەتان بۆ ناو هەمان پۆل (کەتەگۆری) دەبێتە مایەی ڕیسکێکی پڕمەترسیی کە یەکێک لە جنسەکان (بە جێی بڕواوە جنسی پیاوان) دەبێت بە نۆرم (Phillips 1993:79).

باوەجودی ئەوەی ناوی دەنێن "تاکەکەس" یان "هاووڵاتیی" ئەو بێئەملاولا پیاو - ـە، و واش پێ دەچێت کە هەر وا بمێنێتەوە.

هاوولاتێتی و دایكایەتیی

گۆتوبێژیی هاوولاتیبوون هەروەها مامەڵە لەگەڵ ئەو پرسیارەش دەكات كە ئەگەر ناسنامەیەكی ئافرەتیی هەبێت كە بتوانێت ببێت بە خاڵێكی ڕامان بۆ جۆرێكی نوێ لە هاوولاتێتی. ئایا شتێك لە دۆخی ئافرەتاندا هەیە كە زێدەنرخی پێ بدرێت و ببێت بە پارسەنگێك بۆ ئەو هاوولاتێتییە پیاوانە قەڵخانداره كە ئێستا هەیە؟ یاخود هەموو ئەم جۆرە هەولآنە بۆ دۆزینەوەی ناسنامەیەكی ئافرەتیی هەر تەنیا كۆنەپەرستانە و سنووردارن؟

خاڵی پێ هەڵگرتنی كارۆل پەیتمان (1989، Carole Pateman (1988 ئەوەیە كە ئافرەتان لە ناو دەوڵەتی مۆدێرندا هاوولاتیی هاونرخ نین. ئەم ڕاستیە لە ناو ئەوەشدا دیارە كە چۆن ئەركداریە هاوولاتێكانی پیاوان و ئافرەتان جیاوازن. هەرە ئەركی پیاوان، پاراستنی دەوڵەتە بە ژیانی خۆی، بەڵام بۆ ئافرەت دەبێت بە ئەركداریەك بۆ دروستكردنی ژیان، بۆ خستنەوەی مندالآن. بەڵام منداڵخستنەوە ئەركێكی هاوولاتێتیی نییە، بەڵكو وەك سیمبوڵی سرووشتیبوون و دەر لە سیاسەت دەبینرێت. لەبەر ئەوە منداڵخستنەوە هەر لە كەشی كەسێتییدا (تایبەتیدا) دەهێڵرێتەوە. كارۆل پەیتمان بەو شێوەیە مەبەستی ئەوەیە كە بەروئاوەژووی (دایكاتەمیی) تایبەتیی/گشتیی دەبێت توڕ بدرێت و زایینی ئافرەتان وەك كردارێكی سیاسیی ببینرێت. پەیتمان هەوڵی ئەوە نادات كە پۆلی پیاو و ئافرەت لە ژیانی سیاسییدا هەڵوەشێنێتەوە.

بەزۆریی دروست هەر دۆخە دایكایەتێتیەكەیە كە دەكەوێتە ژێر چەقی سەرنجی گۆتوبێژەهاوولاتێتیە فێمێنیستیەكەوە. كارۆل پەیتمان لەسەر توانستی ئافرەتان دەدوێت كە دەتوانن ژیان دروست بكەن، نەك ئەوەی كە خودی منداڵبوونەكە خۆی دەبێتە مایەی جۆرێكی تایبەت لە ڕەووشتگەریی ئافرەتیی. بەڵام بیریارانی دیكە، بە پێچەوانەوە، وا دەبینن كە دایكایەتی دەتوانێت ببێت بە دانەری بناخەیەكی نۆرماتیف (پێوەرگەر) بۆ هاوولاتێتی (بەراووردی لاپەڕەی ٤٩ بكە).

ئەم جۆرە فێمێنیستانە لەوێدا ناوەستن كە دوو جیهانی پیاوان و ئافرەتان هاونرخن و جێی خۆیەتی وەك هاونرخ ببینرێن، بەڵكو ڕۆشنایی دەخاتە سەر پایەبڵندیی ڕەووشتیی و توانستی ئاشتییهێنەری ئافرەتان (Dietz 1992) .

ڕەخنەی توند، لەم هەولآنە بۆ خۆشكردنی زەمینەیەك بۆ ئافرەتان كە لە سیاسەتدا بە هەلومەرجی خۆیانەوە بەشداربن، گیراوە. ڕەخنەگرەكان ئاماژە دەكەن كە ئەگەرچی ئەوە دەربازەرێیەكی سەختە، هێشتا پێداگرتن لەسەر ئەوەی كە گرووپێك لە یەكێكی دیكە بەنرختره بەڕاستیی تایبەتیانە دیموكراسیی نییە. ئەو پێوەندیە نێزیكەی نێوان دایك و منداڵ ناتوانێت ببێت بە مۆدێل بۆ پێوەندی سیاسیی. لە پێوەندیی دایك ـ منداڵدا ڕەهەندێكی كەسێتیی هەیە كە لە سیاسەتدا

نییە. پێوەندی دایکوباوکایەتیی بێلەوە بە ڕوونیی هیرارشیە (هێرەمییە) و لەبەرئەوە سەختە بهێندرێتە ناو گۆڕەپانی سیاسەتەوە کە جێی خۆیەتی پێوەندیەکان تیایدا خەسڵەتی یەکتربینینی نێوان هاوشانان هەڵبگرێت. لە سیاسەتدا هەم دەتوانین و هەم جێی خۆیشیەتی سنوورگەلی پێوەندییە کەسێتیەکانمان ببەزێنین. کاتێک کە ئێمە بەشداریی لە کەشی سیاسەتدا دەکەین ئەوا دەبین بە شتێکی دیکەی زیاتر لەوەی کە بە تەنیا نوێنەرایەتیی جیهانیی تەسکی خۆمان بکەین. لەبەر ئەوە دایکایەتیی هەرگیز ناتوانێت ببێت بە ئایدیالێکی سیاسیی.

> ڕاستییەکەی، هێزی دیموکراسیی لەو توانایەی دیموکراسی دایە کە تاکەکەس وەک مامۆستا، بازرگان، هەروەزکار، بەڕێوەبەر، منداڵ، خوشکوبرا، کرێکار، هونەرپیشە، هاوڕێ یان دایک بکات *بە جۆرێک لە بوونەوەری سیاسیی تایبەت*، بکات بە هاوولاتیەک لە ناو هاوولاتیاندا. (Dietz 1992:75 خەتەلارەکان هی ئێمەن).

بەڵام ئایا لە ڕاستییدا دەشێت کە مرۆڤ لە خۆی تێپەڕێت و ببێت بە بوونەوەرێکی دروستیی سیاسیی، ببێت بە "جۆرێک لە بوونەوەری سیاسیی تایبەت"[19]؟ ئایا ئێمە هەمیشە خۆیشمان ناخەینە ناو سیاسەتەوە؟ ئایا ئێمە هەمیشە وەک مرۆڤ ئافرەت، پیاو، دایک، کرێکار، تەسکبین و گەشبین یان جۆری تر نیین؟ وەڵامی ئەم پرسیارانە، بیریارانی جیاوازیخوازی دەڵێن، چەمکێکی هاوولاتێتیە کە جیاوازیەکانیشمان دەگرێتەوە لە جیاتی ئەوەی دەریانهاوێژین. ئێمە دەبێت بۆمان هەبێت داوای سیاسیمان هەبێت لەبەر هەبوونی *جیاوازیەکانمان*، نەک سەرەڕای ئەوان. جیاوازیی نێوان مرۆڤەکان دەبێت بۆ ڕەفتاری سیاسی خاڵی پێ هەڵگرتن بێت. کە ئێمە تەنیا وەک هاوولاتیی بتوانیین بگەینە ڕووانگەیەکی گشتیی و بێلایەنی سیاسی جگە لە ئەفسانەیەک چی دیکە نییە (Young 1989).

بیریارانی جیاوازیخواز و فێمێنیستە ئاراستە پلورالیستیەکانی دیکە جەخت لەسەر بایەخی گرووپە جیاوازەکان دەکەن و پێ دادەگرن کە جنس تەنیا تاکە بەندیواریەک نییە بۆ گرووپ بوون. بۆ ئەوەی هەمووان هەمان هەلومەرجیان دەست بکەوێت بۆ بەشداربوون، هەر ئەوە بەس نییە کە هەمووان هەمان یاساگەل پێڕەو بکەن. یاساگەلی تایبەت پێویستە بۆ ئەو گرووپانەی کە سیاستەماتیکانە هەڵدەئاورێن، وەکو ئافرەتان، بێگانان، کەمئەندامان یان بەساڵاچووان. جیاوازیی مرۆڤەکان پێویستە بئاخنرێتە ناو سیستەمە دیموکراسیەکەوە.

---

[19] "a special sort of political being"

> لەبری هاوولاتێتیەكی گەردوونیی لە مانای بەگشتیبووندا، ئێمە پێویستمان بە هاوولاتێتیەكی گرووپ جیاواز و جەماوەرێكی لێكنەچوو هەیە. لە جەماوەرێكی لێكنەچوودا، جیاوازیەكان لەلایەن گشتەوە سەلمێندراون و وەک پرنسیپێک كە قابیلی هەڵ وەشانەوە نییە ددانپێدانراون. (Young 1989:258)

فێمێنیستە پۆستمۆدێرنرپێبازەكان رێگایەكی دیكە دەگرنە بەر كە بە هیچ شێوەیەک بە فۆرمگەلە ناسنامەییە ئێستاییەكان رازی نابن (بڕوانە لاپەڕە ٤٩). ئەوان دەڵێن ئێمە وەک ئافرەت و پیاو، وەک ڕەشپێست و سپیپێست لە قەڵەم دەدرێین. ئەمە خۆی لە خۆیدا دەرئەنجامێكی دەستەڵاتبازێتییە. كاتێک مرۆڤ داوای هاوولاتێتیەک دەكات كە لەسەر ئەم ناسنامە گیرخواردوانە دامەزرێندراون ئەوا بندەستەییەكە توندتر دەكات. واتە ئەو كەسە بەشداریی لە چەواسندنەوەی خۆیدا دەكات. كاتێک ئافرەتان داوا دەكەن كە وەک ئافرەت لە سیاسەتدا بەشدار بن بەو واتایە دێت كە ئەوان ئەو ناسنامە بەرسنووردارە پەسەندەكەن كە نیزامی دەستەڵات دای سەپاندووە. ئەم بیریارە فێمێنیستانە دەیانەوێت كە ناسنامە جنسیەكان هەڵبووەشێننەوە، نەك بهێڵنەوە. هاوولاتێتیەكی ڕزگاركار ڕێگا بە مرۆڤەكان دەدات خاوەنی فرەناسنامە بن، بەردەوام لە گۆڕاندا بن، و هەرگیز بەستراوە نەبن.

بەرپەچدانەوەیەكی ئەم تیئۆریانە ئەوەیە كە ئاڵۆز و پێچیدەن و كردنیان بە كردارێكی سیاسیی پراكتیک سەختە. تەنانەت ئەگەر ئێمە ئەو پەڕی پێشمان خۆش بێت كە جنس چیتر بایەخی لە ژیانی سیاسەتدا نەمێنێت و بڕواش بكەین ئەمە دەشێت بتوانێت لە ئاییندەیەكی دووردا ڕوو بدات، ئەوا ئەم پرسیارانە هەر دێنە گۆڕێ: ئێمە تا ئەو دەم چی بكەین؟ و چۆن مرۆڤ ناسنامەی خۆی هەڵبووەشێنێتەوە؟

تێبینیی

١. ساڵی ١٩٢١ ئافرەتان لە سوێد مافی دەنگدانیان وەرگرت، لە سویسرا ساڵی ١٩٧١.

٢. تێگەیشتنە گشتییەكە ئەوەیە كە سیستەمی سیاسیی سوێد تەنیا لەسەر نوێنەرایەتیی ڕا (بۆچوون) دامەزراوە. ئەمە لەگەڵ ئەوەدا كە نوێنەرایەتیی جوگرافیی لە سیستەمی ڕەسمیماندا بناخەییە. كاتێك كە چاوەڕوانی لە كەسێكی خەڵكی ناوچەی سكۆنە ناكرێت نوێنەرایەتیی كەسێكی نۆرلاندی بكات، چاوەڕوانیی لە پیاوێك دەكرێت ـ بەو دەلیلەی كە پیاوان هەمیشە كردوویانە ـ كە بتوانێت نوێنەرایەتی ئافرەتێك بكات.

٣. هێلگا هێرنێس Helga Hernes (1982) لێكدانەوەی خۆی سەبارەت بە زێدەكردنی نوێنەرایەتی ئافرەتان لە دەوری سێ جۆرە بیرۆكە arguments بنیات دەنێت. بە پێی بیرۆكەی دادوەریی justice ئەوا بەشداریی ئافرەتان تەواو پرسێكی دادوەرییە. لەبەرئەوەی ئافرەتان نیوەی كۆمەڵن ئەوا دەبێت نیوەی دەستەڵاتیان هەبێت. بیرۆكەی سەرچاوە resources ئاماژە دەكات كە ئافرەتان خاوەنی ئەزموون و زانیاریی دیكەن وەك لە پیاوان. كۆمەڵگا دەتوانێت سوود لە بەكارهێنانی توانستی ئافرەتان وەربگرێت. دوا دانە، بیرۆكەی بەرژەوەندیی interests لەو خاڵەوە پێ هەڵدەگرێت كە ئافرەتان بەرژەوەندیی تایبەتیان هەیە كە لەگەڵ بەرژەوەندی پیاوان دەكەوێتە ناكۆكییەوە. ئافرەتان پێویستە بەشداریی لە سیاسەتدا بكەن بۆ ئەوەی پرسگەلی لەمەڕ خۆیان بەرنە پێش و ئاگایان لە بەرژەوەندیی خۆیان بێت، چونكە پیاوان ئەو كارەیان بۆ ناكەن.

٦

زانیاریی و لەش

زانست و پیاوێتیی

> نوێنەرایەتیکردنی جیهان، هەروەک جیهان خۆی، کاری پیاوانە؛ ئەوان لە ڕووانگەی خۆیانەوە وەسفی دەکەن، کە بە بڕوای خۆیان ڕاستیەکی ڕەهایە.
> (de Beauvoir 1949; 1970:13)

بە پێی نەریتی زانستبینی نابێت کەسی لێکۆڵەر کار بکاتە سەر کارە زانستییەکەی خۆی. کاتێک ئێمە دەچینە ناو جیهانی زانستەوە وا چاوەڕوانیمان لێ دەکرێت خۆمان بگۆڕین بە یەک پارچە هۆشمەندیی. ڕزگاربوو لە دەست لەش و جنسمان، لە پێداویستیی و لە داخوازیی کەسییمان، چاوەڕوانیمان لێ دەکرێت زانیاریەکی گشتگری گەردوونیانە و ڕاستیی بابەتیی (ئۆبجێکتیڤیی) وەبەرهەم بهێنین.

بێگومان مەحاڵە ڕاستیەکی بابەتیی وەدەست بهێندرێت. جیهانی زانستیی سەرەڕای هەموو شتێک هێشتا هەر جیهانێکی دیکە نییە، خاکێک نییە لە شوێنێکی دیکە بێت. لە جیهانی زانستیشدا لەش و جنس، هەست و ئەزموونمان هەر حازرە:

> لێرە کوتاڵ و بۆن و بەرام هەن. باڵندە بێبایەخەکان لەبەردەم پەنجەرەکەوە دەدەنە شەقەی باڵ. لێرە ئەم هەڵامەتی هەیە. لێرە دەژێت. ئێرە ئەو شوێنەیە کە لێیشی دەمرێت. دەبێت وەک ڕووداوی مەتریاڵیی ڕاستەقینە بێتە ئەم شوێنەوە، جا وەک دەنگی وتارخوێندنەوە بێت، وەک خشەخشی سەر کاخەزێک بێت کە دۆکۆمێتێکی پێک هێناوە، یاخود ڕاستەوڕاست هەر شتێک کە لە بارەی ژیانەوە دەیزانێت. هەرچۆنێک بێت دەبێت هەر لێرە ڕوو بدات، بۆ ئەوەی بتوانێت وەک ئەزموون بیبینێت. (Smith 1987b:82)

نیشاندانی ئەوەی کە جنس شتێک نییە لە دەستی ڕزگار بین یان بیگۆڕیین، لەگەڵ تێگەیشتنی بناخەییدا سەبارەت بەوەی کە زانیاریی چییە و زانست چۆن مامەڵەی لەتەکدا بکرێت پێکدا دەدەن. واتای لەش و جنس ون نابێت تەنیا لەبەر ئەوەی ئێمە دەست بە خوێندن یان توژینەوە دەکەین، بەڵکو ئەوان کاریش دەکەنە سەر ئەوەی لێی دەتوێژینەوە، و سەرئەوەی کە چۆن لە گیروگرفت دەڕوانین و چۆن گوزارە لە بوون دەکەین.

بەو شێوەیە تیئۆری فێمێنیستی هەر بە تەنیا بەرەنگارەوەبوویەک نییە دژ بە تیئۆریی دامەزراوی داسەپاو سەبارەت بە دەسەڵات و سیاسەت. تیئۆری فێمێنیستی هەروەها ڕەخنەیەکە لە چۆنیەتی فۆرماندنی ئەو تیئۆریانە و لەو گریمانانەی کە تیئۆری زانین لەسەریان وێستاوە. دروست هەروەک چۆن چەمکی هاووڵاتیی و دیموکراسیی لە تیئۆری سیاسیی کلاسیکییدا بە ژێردەستەیی ئافرەتانەوە فۆرمێندراون، هەراواش بەرهەمهێنانی زانست ئاخنراوەتە ناو نیزامی دەستەڵاتی جنیسەوە.

نۆرمی پیاوانە و ئافرەتانە هەم لە ناو ئەو تێگەیشتنەدا پڕە کە سەبارەت بەوەیە زانست چیە و هەم لەوەشدا کە چۆن بە باشترین شێوە زانیاریی پەیدا دەکرێت.

تێگەیشتنەبناخەییەکە لە ڕووانگە زانستییە نەریتیەکەدا ئەوەیە کە دەکرێت ڕاستەقینە (واقیع) بکرێت بە دوو بەشی تەواو لەیەک جوداوە، ئەوی دەزانێت و ئەوی کە دەکرێت بزاندرێت. "بزان (هۆش) و لێزانراو/قابیل بە زانین (سرووشت[20])".

سنووری نێوان ئەوەی کە خاوەن زانیارییە، کارایە و ئەوەی کە بەرکارە، واتە بابەتەکە، دەبێت وەک دەمی گوێزان تیژ بێت. مەرجی زانستی باش بابەتییبوونیەتی، ئەوەیە سنووری دیار و ڕوون لە نێوان لێتژێوەر و لێتوێژراوەدا.

ئەم بەروئاوەژوویییە ـ کە بابەتەکە هەمیشە بندەستەی "خودە"کەیە ـ لە ڕاستییدا بە توندیی ڕەنگی جنس دەداتەوە. ئەمە هەر بەلانی کەمەوە لەو مێتافۆرانەدا ڕوون دیار نییە کە لە هەردوو شێوەی پەسنی سرووشتی زانست و لە شێوەکاری زانستدا بەکاردەبرێت. بەڵکو هەروەها لە دەلیلهێنانەوەی زانیاری تیئۆریی کۆنیشدا مێتافۆرە جنسیەکان بە زۆریی ڕوون دیارن. نموونەیەک مۆدێلی زانیاریی فرانسێس باکۆن Francis Bacon ـ ـە. باکۆن قۆرخکردنی زانیاریی لە لایەن پیاوانی زانستکارەوە بە زەوتکردنی سێکسیوالێتی ئافرەتەوە لەلای پیاوەوە دەچوێنێت؛ پیاو خودە، ئافرەت بابەتە. ڕۆیال سۆسایتیی Royal Society، یەکێک لە یەکەمین و گرینگترین ئەکادیمییە زانستیەکان، ساڵی ١٦٦٧ لە نووسراوەی پرۆگرامەکەی خۆیدا هەر جۆرێکی وا لە تێڕوانینی زانستیی دەردەبڕێت. هاوکات کە فرانسێس باکۆن سرووشت بە کۆیلەیەکی مێینە دەچووێنێت کە دەبێت ناچار بکرێت تەواو خۆی بەدەستەوە بدات، ڕۆیال سۆسایتیی زیاتر سرووشت وەک کچەدۆستێکی بێبار دەبینێت کە پێویستە تەواو جڵەو بکرێت:

---

[20] "nature ("the knower (mind) and the knowable) Keller 1985:79"

> هەرکەس لەگەڵ سرووشتدا بکەوێتە چاوچاوێنێکی دروست و چارەنووسسازەوە، ناتوانێت تەقەلآی زۆر بدات یان هەڵبژێرێت: چونکە سرووشتیش (هەروەک لەسەر کچەدۆستانی دیکەش دەگوترێت) هەر دولبەرێکە، کە هەر زوو خۆی بۆ پیاوی سنگکوتەر و سەرسەخت شل دەکات. (Sprat 1667; 1958:124)

کاتێک کە دەستی هەوڵ و تەقەلا و کاری پیاوانی زانستکار دەگاتە ترۆپک و ئامانجی خۆی دەپێکێت، ئەوا چێژەکەی درەنگ ناکەوێت:

> سینەوبەرۆکی زێدەجوانی سرووشت دێتە بەردەم بیناییمان: دەچینە ناو باخ و گوڵزارییەوە، تامی میوەکانی دەکەین، و خۆشاوی پیت و فەڕییەکەی دەنۆشین. (Sprat 1667; 1958:327)

لە ناو ئەم چوارچێوەی تێگەیشتنەدا زانیاری بریتی دەبێت لە گرتنی دەستەڵات بەسەر، و زەوتکردنی، ئەوی ئافرەتییە. براین ئیاسلیا Brian Easlea وای دەردەبڕێت کە فەیلەسوفەکانی ١٧٠٠ ـ کان "تەقەلآی زانستیی وەک تێپەستانێکی ماسوولکەبیانە دەبینن بۆ ناو سرووشتێکی مێینە" (1989:86).

ئەگەرچی مێتافۆرە جنسیەکان لەگەڵ بەسەرچوونی کاتدا شتێک هێزیان کەم بووەتەوە، هێشتا وێناکردنەکانی سەبارەت بە جنس هەر بە توندی بە ڕێساگەلێکەوە بەستراون کە چۆن زانستی دروست بخرێتە کار. کاتێک کە یەکەم بۆمبەئەتۆمیەکان دروست کران لێکۆڵەرەکان زۆر نیگەرانی هێزی تەقینەوەی بۆمبەکە بوون. کە ئەگەر بێت و بۆمبەکە تەقینەوەیەکی زەبرداری چاکی لێ بکەوێتەوە یاخود بە تەنیا بلآوبوونەوەی کەمێک تیشکی ڕادیۆئەکتیڤیی بداتەوە و بەس؟ پیاوانی زانست خۆیان لە ناو خۆیاندا ئەو کارەیان وەک ئەوە دەردەبڕی کە هەوڵی لەدایکبوونی کوڕێکیان دەدا، واتە "سەرکەوتنێک" و کچێک نا، "کوێرەبۆمبێک" (Easlea 1983:95). ئامانجەکە دیاری کرا بوو: "زرمەیەکی پیاوانە نەک جووکەیەکی مێیانە" (Nuke Collection 1993:43). مێتافۆرە جنسیەکان هەروەها ئەو کاتانەش کە لە ئاخافتنی ڕۆژانەدا پەسنی زانست دەکەین، دەردەکەون:

> کاتێک کە زانستە بابەتیەکان بە "ڕەق" ناودەنێین وەک پێچەوانەیەک بۆ لکی زانیاریی نەرمتر (واتە شتێکی زۆر خودیی)، ئێمە کتومت پەنا بۆ مێتافۆرێکی سێکسی دەبەین، کە تیایدا بێگومان "ڕەق" نێرینەیە و "نەرم" مێینە. تەواو بە گشتیی، فاکتەکان "ڕەق" ـن و هەستەکانیش "نەرم" ـ ن، [...] ئافرەتێک کە زانستیانە یان بابەتیانە بیر دەکاتەوە ئەوا "وەک پیاوێک" بیر دەکاتەوە: پیاوێکیش کە لێکدانەوەکەی نائاوەزمەندانە و نازانستییە ئەوا "وەک ئافرەتێک" شت لێک دەداتەوە. (Keller 1985:77)

تەواو هەر وەک فێمێنیستەکان مەبەستیانە کە سیاسەت و پیاوەتیی پێکەوەگرێدراون (بڕوانە لاپەڕە ٢٣) هەروەها زانست و پیاوەتیی یەکتر تەواو دەکەن. سەرەڕای ئەوە کە زانست ئاوا بە ئاشکرا یەکجنسییە، کەچی وەک هەمەلایی، بابەتیی، ئاوەزیی و ئەقڵیی لە قەڵەم دەدرێت. بۆ ئەوەی زانست بتوانێت زانست بێت، دەبێت ئێمە بتوانین بە سەر ئەزموونی تاکەکەسیی، لەش و هەستدا زاڵ ببین.

ڕەخنەی فێمێنیستیی بە تەنیا هەر لەسەر شێوە هێرشە زانستیەکان نییە. بە درێژایی مێژوو زانست لە دەوری گیروگرفتی پیاوان خولاوەتەوە. لە ناو زانستی پزیشکییدا پیاو هەتا ئێستایش هەر نۆرمە، کە بێگومان سەرئەنجامی کوشندەی بۆ ئافرەتان هەیە. ئافرەتان زۆر جاران فەحسی چەوت و تیمارسازیی خراپتر لە پیاوان دەکرێن. نموونەیەکی ئاشکرا ئەوەیە کە دامەزراوە دەرمانەوانییەکە تازە بە تازە لە ١٩٩١ دا "بۆی دەرکەوت" کە نێزیکەی هەموو خوێندنەکان لەمەڕ نەخۆشیەکانی دڵ و ڕەگی خوێن لە پیاوەوە پێیان هەڵگرتووە. (Puranen 1994)

زانست ڕەنگی ئەزموونی پیاوانی داوەتەوە و تێگەیشتنەکانی پیاوانی سەبارەت بە جیهان گەیاندووەتە شوێنی خۆی. دیدی پیاوان لەسەر بوون بووە بە دیدی هەمووان. ئەو دیدە بووە بە نۆرم، بە بابەتیەبوون، تەنانەت بووە بە واقیعیش. پاتریزیا ڤیۆلی Patrizia Violi پێی وایە کە ئەزموونە کەسیەکانی پیاوان، لە ڕێگای کولتورە پاتریارکالیەکەوە (پیاوسالاریەکەوە) دەگەیەندرێتە شوێنی خۆی و دەچێتە ناو بیرە "بێلایەنەکەی" مرۆڤەوە Patrizia Violi (١٩٩٢). "مرۆڤ" وەک پۆل بەگشتیکردنێکە کە لە خودێتیە پیاوانەکەوە هێنراوە. ئافرەتان، وەک پیاوان، نوێنەرایەتیەکی هاوبەشیی هاونرخیان نییە. ئەوی ئافرەتان دەیکەن و بیردەکەنەوە ناخردرێتە سەر هاوبەشێتیە مرۆڤێکە. ئەزموونەکانی ئافرەت، کە بە پلەی یەک لە کەشە کەسێیەکەوە لکی دەرداوە، هەر وا بە کەسێتیی (تایبەتی) ماوەتەوە. زانیاریەکانی ئافرەتان لە نەوەیەکەوە بۆ ئەوەی تر ون دەبن. بەسەرهاتگەلی ئافرەتان خۆیان نابردرێنە پێشێ. ئەو بەسەرهاتانە خەفە دەکردرێن و لە بیر دەچنەوە.

> پێوەندیەکانی نێوان ئافرەتان هەرگیز لە کولتوریی پیاواندا هێمایان نەدراوەتێ، وەک ئەوەی کە پێوەندی نێوان پیاوان وەری گرتووە، و لەبەر ئەوە ئافرەتان ناتوانن بیکەن بە بەشێک لە هی خۆیان. ئەو پێوەندیانە (تەنانەت کاتێکیش کە هەبوون) تراژیدیانە بەستراونەتەوە بە کەشە کەسێتیەکەوە، بە لایەنە لە گۆنەهاتوو و بەگۆنەهێنراوەکانی ئەزموونی ئافرەتانەوە. (Violi 1992:173)

گێڕانەوە زانستیەکان، دروست هەر وەک چیرۆکەکانی دیکە کە پیاوان دەیانگێڕنەوە و کە بە درێژایی کاتەکان بۆ یەکتریان گێڕاوەتەوە، تەنیا پەسنی ڕاستەقینەی (واقیعی) پیاوان دەکات. ئەزموونەکانی ئافرەتان لەبەرئەوە کەسێتیی، تایبەتیی و لە ڕێ لادەر دەمێننەوە. ئەو ئەزموونانە ناتوانن هەمووان بگرنەوە و بەو شێوەیەش زانستیانە نەچووا و (بێبرەو) دەبن.

ئەزموون و ڕزگاریی

تیئۆری زانستیی فێمێنیستی بە شێوەی جودا هەوڵ دەدات زانستێک وەدەست بهێنێت کە ڕاستەقینەی ئافرەتان بخاتە ڕوو و ئافرەتان بکات بە خودێکی زانست، نەک تەنیا هەر بە بابەتی خۆی. زانستێکی ئاوا دەبێت ڕەچەی ڕێساگەلە نەریتییە زانستییەکان بشکێنێت. هەروەها تیئۆری فێمێنیستیی هەوڵ دەدات بچێتە ئەو دیو تێگەیشتنە بەروئاوەژووکانەوە (دایکاتەمەکانەوە) کە لە زانستی نەریتییدا بناخەیین، وەک: بابەتیی/خودیی، ئاوەز/لەش، ئەقڵ/هەست، دووریی/نێزیکیی، گشتیی/کەسیی. خاڵی پێ هەڵگرتن ئەوەیە کە هەرەمە زانستیەکان دەبێت تێک بشکێندرێن و سەر لە نوێ دابمەزرێندرێنەوە بۆ ئەوەی زانیاری و ئەزموونی ئافرەتانیشیان تێ بئاخندرێت. هەندێک جار بەو شێوەیە دەردەبڕدرێت کە فێمینستان دەیانەوێت لە ئافرەت بکۆڵنەوە، نەک هەر بە تەنیا سەبارەت بە ئافرەت.

ئێڤا لوندگرێن پێی وایە کە هاوکات هەر ئەوە بەش ناکات کە بەروئاوەژووەکان هەڵبگێڕدرێنەوە. دانانی ئاوەز (ئەقڵ) لەبریتی هەست، دووریی بە نێزیکیی، هیچ چارەسەرێک نابەخشێت Eva Lundgren (١٩٩٣). لەو ڕێگایەوە کە نۆرمی جنسی پیاو ڕێی پێ دەدرێت نوێنەرایەتی چالاکی بیری بابەتیی (ئۆبجێکتیڤیی) بکات، هاوکات کە هی ئافرەتان دەبێت نوێنەرایەتی خودیی (سوبجێکتیڤیی) بکات، بوونیادی دەستەڵاتی پیاوان، لە جیاتی ئەوەی نەرمتر بکرێت، بەهێزتر دەکرێت. بەو جۆرە جیاوازی نێوان بابەت و خود تەواو دەبەستێندرێت و خودی بەروئاوەژووکردنەکانیش دادەسەپێندرێت. شێوەیەکی هێرشبردنی زانستیانەی ڕزگاریخواز دەبێت بۆ ئاوێتەکردنی ئەم دوو جیهانە لەگەڵ یەکتر کۆشش بکات، نەک ئەوەی کە جێی یەکێکیان بەوی دیکە بگرێتەوە.

لەم ئاراستەیەدایە کە ناوبراو بە بیریارانە هەڵوێستگرەکان Standpoint theorists کار دەکەن. ئەوان دابەشکردنی دووانیانە بەسەر زانیاری بابەتی و زانیاری خودیدا ڕەت دەکەنەوە. زانستێک بۆ ئافرەتان دەبێت ڕووانگەی خۆی لە ئەزموونی ڕۆژانەی

ئافرەتانەوە هەڵ بگرێت. تەنیا لە *ناوەوە* دەتواندرێت لە ڕیئالیتێتە کۆمەڵایەتیەکە بگەیرێت. ئایدیالە بابەتییە نەریتییەکە ـ کە بە پێی ئەو لێکۆڵەر دەبێت خۆی وەدووربگرێت و لە دەرەوەی بابەتی توێژینەوەکەیدا بمێنێتەوە ـ تورِ دەدرێت. بەڵام ئەمە بەو واتایە نایەت کە لێکۆڵەر "خودیی" دەبێت.:

> ئەوە بە واتای کارکردن دێت لەو ڕووانگەی زانینەوە کە لە پێش جوداکردنەوەی خودێتی و بابەتییەوەیە دێت. (Smith 1989:38)

ئەوەی کە دەبێت لێی بکۆڵرێتەوە ئەو گرفتە زانستییانە نیین کە پێشوەخت دیاریکراون، بەڵکو ئەزموونەکانی خەڵکانی تایبەتین. لێکۆڵەر وەکو بڵێن دەبێت هاوتەریبی بابەتە توێژراوەکە بووەستێت، پێوەندییەکە دەبێت بەرابەر بێت. ئەمە بەو مانایە دێت کە پلەی خودی لێکۆڵەوەر لە ڕیئالیتیە کۆمەڵایەتیەکەدا، واتە "زانینی ناوەکیی" ئەو، بۆ کارە زانستییەکە دەبێت بە خودی خاڵی دەستپێک. لەو پێوەندییەدا، لەگەڵ ئەوانەدا کە لێکۆڵەر وتووێژیان لەگەڵ دەکات، وەریان دەگێڕێت و لێیان دەکۆڵێتەوە، زانیاری چ لەسەر ئەو مرۆڤانە و چ لەسەر خۆیشی، دەست دەکەوێت. لێکۆڵەر ڕیئالیتێتی خۆیشی و ئەوانی دیکەش ڕوون دەکاتەوە. (Smith 1987a)

بیریارانی هەڵوێستگر پێیان وایە زانستێک کە لەسەر ئەم پرنسیپانە دابمەزرێت و ئەزموونگەلی ئافرەتان سەرچاوەی ڕامانی بێت، ئەوا هەروەها خەسڵەتێکی ڕزگاریخوازانەشی دەبێت. زانستی نەریتیی نرخی ئەزموونی مرۆڤەکان بە کەم دەگرێت. بێلەوەش دەبێتە مایەی دروستکردنی کۆمەڵە سیمبول و چەمکێک کە بونیات و بیری چەوسێنەوەر بە پێوە ڕادەگرێت. زانستی کۆمەڵگا لە شێوەدانەوەی ئەو ڕاستەقینەی (ڕیئالیتێتەی) مرۆڤەکان هەیانە و گۆڕینی بۆ "ئەو چەمکە هاوبەشەی کە هەیە و کە دەتوانرێت بەڕێوە ببرێت" دەوری خۆی دەبینێت (Smith1987a:86). خۆ ئەگەر زانست، بە پێچەوانەوە، بێت و لە ئەزموونی کۆنکرێتی مرۆڤەکانەوە سەرچاوە بگرێت و نەیەت خۆ بەدەست ئایدیالی بابەتەکەوە بدات، ئەوا دەتوانێت نیشانی بدات کە دەستەڵات چۆن پیادە دەکرێت و پێوەندیەدەستەڵاتیەکان چۆن دادەمەزرێن.

بیریارانی هەڵوێستگر مەبەستیان ئەوەیە کە پێوەندیەکانی دەسەلآت لە کۆمەڵگادا بە شێوەیەک ڕێکخراون کە ئافرەتان دەردەهاوێژن. ڕێک لەبەر ئەوەی کە ئافرەتان لە ڕاگرتنی پێوەندی دەستەڵاتدا بەشدار نیین، ئەوا لە ڕووی مەعریفییەوە (Epitimological) ئیمتیازدارن. لە ئەزموونەکانی ئافرەتاندا نیزامی دەستەڵات بە ڕوونیی دیارە ـ لەبەرئەوەی وەک بڵێین ئەوان لەدەرەوەی سیستەمەکەدان. ئافرەتان پێوەندییەکانی دەستەڵاتیان دروست نەکردووە، بەڵکو تووشیان بووە. بۆیە

زانیاریگەلێک کە لە ڕووانگە و ئەزموونگەلی ئافرەتانەوە سەرچاوە وەردەگرن پەردە لەسەر میکانیزمە چەوسێنەرەوەکان هەڵ دەدەنەوە.

نووسینەوەی بیرەوەری ("Memory work") شێوەهەوڵێکی دیکەیە بۆ دەربازبوون لەو وەلاخستنەی ئەزموونی ڕۆژانە و کەسیی کە زانستی نەریتیی لە پشتەوەیەتی. فریگگا هاوگ Frigga Haug و هاوکارەکەی شێوازێکیان داهێناوە پێی دەگوترێت "شێوازی بیرەوەری". ئەو شێوازە لە بیرەوەریی تاکەکەس، لە هەندێک ئەزموونی تایبەتی ئەوانەوە، سەرچاوە دەگرێت.١ لە ڕێگای ئەو بیرەوەریانەوە دەگەینە تێگەیشتنێک کە چۆن مرۆڤ دەئاخنرێنە ناو نیزامی دەستەڵاتی کۆمەڵایەتییەوە. تێگەیشتن لەوەی چۆن مرۆڤ نیزامەکە وەردەگرێت و چۆن دەیکات بە هی "خۆی"، ئەوپەڕی مەرجی ڕزگارییە: "هەموو ئازادییەک بە ئازادیی خودەوە بەندە" (Haug 1987:35).

نووسینەوەی بیرەوەریی پرۆسەیەکی هەرەوەزییە. میتۆدەکە بەو واتایە دێت کە بەشداران هەر یەکە و بیرەوەریەک لەسەر بابەتێکی دیاریکراو وەک لەش، خۆراک، ترس یان زانیاری یان هەر شتێکی دیکە دەنووسنەوە. پاشان بەشداران بە هەرەوەزیی خەریکی لێکدانەوەی ئەو بەسەرهاتەبیرەوەریە تاکانە دەبن. مەبەست لە نووسینەوەی بیرەوەریی بۆ ئەوەیە کە خۆ لە ڕووانگەیەکی دەرەکیی زانستیی نەریتیی ڕزگار بکرێت کە تیایدا پێوەندی دەرەکی و هۆکارەکان، بێ ڕەچاوکردنی ئەزموون، هەست و نەست، سەرنجیان دەخرێتە سەر. نیزامە کۆمەڵایەتیەکە لە ڕێگای بەسەرهاتە بیرەوەریەکانەوە دەخرێنە ژێرپرسیار و شی دەکرێنەوە و دەخرێنە تیئۆرییەوە. بەم شێوەیە ئیدی سنوورێک لە نێوان خود و بابەتی زانستدا نامێنێت.

یەکێک لە پرۆژەکانی نووسینەوەی بیرەوەریی کە گرووپەکەی فریگگا هاوگ جێبەجێی کرد سەبارەت بە لەشی ئافرەتە. بەسەرهاتە بیرەوەیەکان ڕەفتار لەگەڵ بیرەوەریی موو، لاق، بڵندیی، کێش و جلکوبەرگ دەکەن. ئەوان باس لە هەرە ڕووداوە ڕۆژانییەکان دەکەن: هەڵبژاردنی پۆشاک بۆ ئاهەنگێک، ڕۆیشتن بۆ لای ئارایشکار بۆ پرچبڕیین، بیستنی برایەک کە بە خوشکێکی خۆی دەڵێت مەمکەکانت وا گەورەبوون کە ئیتر لە ژێر بلووسەکەتەوە دیارن. سەرنجی بەسەرهاتەکان لەسەر ئەزموونە هەرە هەستونەستیەکانە و هەوڵ دەدەن نێزیک ببنەوە و تیشک بخەنە سەر ئەوەی کە لەو کات و ساتەدا کە شتەکە ڕووی داوە بەسەرهاتگێڕەوەکە چۆن هەستی کردووە و چۆن لە ڕووداوەکەدا ژیاوە.

لە ڕێگای لێکدانەوە و دووبارەلێکدانەوەی ئەم بەسەرهاتە لەشیانەوە دەگەینە تێگەیشتنێک کە چۆن ئافرەتان هەم بۆ لەشیان و هەم بۆ ئەو کارتێکردنەی کە لەشیان لەسەر مرۆڤی دیکەی دادەنێت بەرپرسیار دەکرێن. هەڵگرتنی بەرپرسیاریی بۆ لەشی خۆ بەو واتایە دێت کە لەش دەبێت بە شتێک، بە بابەتێک. ئافرەت لە

وێنەی ناو ڕۆژنامەکاندا "پێش" و "پاش" ئارایشێکی نوێ، ڕەنگی موو، چرچ لە دەموچاوگرتن یان دەستهێنانێک بە قوتووی سووراوسپیاودا، ئافرەتان دەخاتە ناو پێوەندیەکەوە لەگەڵ لەشی خۆیان وەک بابەت. لەشگەلێک کە هەرگیزاوهەرگیز بەس ناکەن، بەڵکو دەبێت بەردەوام بگۆڕدرێن و دەستیان پێدا بهێنرێت و چاک و باش بکرێنەوە و ڕەنگیان تێ هەڵبسێورێت. لەشگەلێک کە واتای خۆی لە پێوەندیەکدا بەرانبەر بە نیزامێک وەردەگرێت کە ناهێڵێت هیچ ئەندامێکی لەشی ئافرەت لە ژێر قەرزباریدا قووتاری بێت.

> قسەی وەك 'کەسانی ورگنی وەک تۆ ناشیرینن، و تۆ هەرگیز پیاوێکت دەست ناکەوێت تا ئا ئەمە سەروچاوت بێت'، یان قسەی دیکەی لەم جۆرە هەرگیز بە ڕوون و ئاشکرا نەگوتراون. لە بری ئەوە هەر هەبوونی خودی ورگێک دەکرێت بە بەشێک لە *چالاکی* و لە *کردارێکی* بە خراپ هەڵسەنگێندراو. ئاوا بەم جۆرەیە ئەوە مومکین دەبێت کە ئێمە وەک خودگەلێک بانگمان لێ بکرێت کە شێوەی ورگمان بگۆڕین، لەو ڕێگایەوە کە پەنا دەبردرێت و ڕوو دەکرێتە ئەو هەستی *بەرپرسیارێتیەی کە تیاماندایە* [...] کەواتە، خاڵی بڕیاردەر، بەرپریسیاربوونەکەیە: هەڵگرتنی ئەرکی بەرپرسیارێتی بۆ لەشمان. وا دادەنرێت کە ئێمە خۆمان بڕیار دەدەین و لەشمان لە ژێر کۆنترۆڵی خۆماندایە ـ هەرچەندە کە ئێمە بۆ نۆرمگەلێکی کۆمەڵایەتیانەی لەوەبەردانراو 'بەرپرسیار کراوین'. پرنسیپی بەرپرسیارێتیی لەوەش زیاتر نەک هەر بۆ ورگێک دەگەڕێتەوە، بەڵکو هەروەها فراوان دەبێت بۆ هەموو سەرتاپای لەش [...]. من بە کۆمەڵێک کەموکورتیەوە لەدایک بووم کە خۆم لێی بەرپرسیارم: لەناوبردنی ئەوانە دەبێت بە کاری ژیانم. هەرە بوونم لە جیهاندا دەبێت بە سەرچاوەیەکی هەمیشە حازر بۆ هەستیی گوناهباریی (قەرزباریی). (Haug 1987:127 f)

میتۆدگەلی بیروەریی بەو شێوەیە هەرە مەبەستی ئەوەیە کە لە دووبارەوەبەرهەمهێنانەوەی نیزامی دەستەڵاتی کۆمەڵایەتیی تێبگەیەنێت. لە بەر ئەو هۆیە کە بەسەرهاتە بیرەوەریەکان سەبارەت بە ئەزموونگەلی کۆنکرێتن، سەرنج دەبەنە سەر هەرە وردەکاریە ماناهەڵگرەکانی ژیانی ڕۆژانە، و دەگەینە تێگەیشتنێک کە چۆن نیزامی دەستەڵات لە هەموو ئەو شتانەشدایە کە ڕۆژانە و ناسەرەکین. فریگگا هاوگ نووسینەوەی بیرەوەریی بە کارێکی لێکدانەوە و دووبارەلێکدانەوەی ڕزگاریخوازانە دەنرخێنێت. کارێک کە مەبەستە هەرە بنچینەییەکەی لە کارتێکردنماندا دەردەکەوێت: "وامان لێ دەکات کە خودئاگایانە ژیانمان بەڕێوە ببەین" (Haug 1987:71).

زمان، جنس و گۆڕان

لەو کاتەدا کە فێمێنیستەهەڵوێستگرەکان لەو دەروازەیەوە پێ هەڵدەگرن کە بەڕاستیی باسکردنی ڕاستەقینەی ئافرەتان شیاوە، هاوکات فێمێنیستانی دیکە شیاوبوونی ئەو ڕاستییە دەخەنە ژێرپرسیارەوە. لەبەرئەوەی کە ئەزموون و بەسەرهاتی ئافرەتان توڕدەدرێن و پەنهان دەکردرێن ئەوا *زمانێک* ونە کە باس لە سەرگوزشتەیان بکات.

کاترین ماککینۆن Catharine MacKinnon دەڵێت بەڵام ئافرەتان لە ڕێگای ئەو میتۆدە فێمێنیستییەوە کە پێی دەگوترێت "بڵندکردنی خودئاگا"٢ (consciousnessraising)، پێکەوە دەتوانن دووبارە ببنەوە بە خاوەنی ڕیئالیتەی خۆیان. ئافرەتان دەتوانن هێزی سەرفرازیی بدەن بە زمان و کاروکرداریی هەرەوەزییانە شیاو بکەن. میتۆدەکە وەک "بنیاتنانەوەیەکی نوێی ڕەخنەگرانەی هەرەوەزی بۆ مانای ئەزموونی کۆمەڵایەتیی ئافرەتان، بەو شێوەیەی کە ئافرەتان خۆیان گوزەری پیادا دەکەن" وەسف دەکرێت (MacKinnon 1989b:83).

بڵندکردنی خودئاگا هەروەک نووسینەوەی بیرەوەریی بەو واتایە دێت کە ئافرەتان پێکەوە ڕەخنەگرانە وەک ئافرەت ئەزموونگەلی خۆیان بکەن بە پرسیار. ئەمە دەتوانێت لە هەر هەلومەرجێکی هەمەجۆردا ڕوو بدات کە تیایدا ئافرەتان یەکتر دەبینن و لەسەر ژیانی خۆیان لەگەڵ یەک دەئاخفن. کاتێک کە ئەزموونە کەسیی و تاکەکەسییەکان بەیەک دەگەن، دۆخی هاوبەشی ئافرەتان دیار دەبێت. کاروکرداری هەرەوەزیی سیاسیی ئافرەتانە لەسەر ئەو دیدە لەنگەر دەگرێت کە ئافرەتان خاوەن ئەزموونگەلی هاوبەشن.

میتۆدی بڵندکردنی خودئاگا پێی وایە کە ئافرەتان دەتوانن شێوەیەکی تایبەت بە خۆیان بۆ جیهانبینی دروست بکەن کە پارسەنگێک یان دژبەرێکە بەرانبەر خودی پیاوانەکە. خاڵێکی ڕامانی دیکە ئەوەیە کە خودی زمان بەسەرهات و ئەزموونی ئافرەتان دەشێوێنێت. زمان ڕەنگدانەوەیەکی جنسیی بێدەنگیی تێدایە. شێوەگەل و وشەگەلی کەمتر ـ و کەمتریش ڕەوا ـ هەیە بۆ وەسفی ڕیئالیتەی ئافرەتان وەک لەوەی کە بۆ وەسفی پیاوان هەیە (Fredelius و کەسانی دیکە ١٩٩٤). نموونەیەک لەسەر زمان ئەوەیە کە وشەگەل نیین بۆ وەسفکردنی ئەوەی کە ئافرەتان وەک دایک دەیکەن. وشەی دایە باس لە دۆخێک دەکات نەک لە کاروکردارێک. دایە شتێکە کە ئافرەتێک ئەوەیە. لەبەر ئەوە ئوللا هۆڵم ـ ـی فەیلەسوف Ulla Holm (١٩٩٣) زاراوەی *دایکایەتیکردن* (لە دۆخی کرداردا) Modrande بەکار دەبات بۆ ئەوەی دروست ئەو کارە لە چوارچێوە بگرێت کە ئافرەتان لە پێوەندیی لەگەڵ منداڵدا دەیکەن.

ڕەنگە هەرە دەربڕینێکی ڕوون بۆ چەوتێتی زمان ئەوە بێت کە گوزارەیەکی ڕۆژانە نییە بۆ ئۆرگانی زاووزێیی ئافرەتان کارا بێت.٣ هەروەها وشەش نییە کە نزمتێڕوانەر نەبێت بۆ وەسفی ئافرەتانێک کە خۆیان دەستپێشخەری سێکسیی دەکەن (Fredelius و کەسانی دیکە ١٩٩٤). بەڵام بە پیاوێک کە دەستپێشخەری سێکسی بکات دەڵێن زەوق هەستاو و توند. پیاو هەرگیز ناکرێت بە "بێحەیا".

نموونەیەکی دیکە ئەو زەحمەتەیە کە بتوانرێت ناو لەو هەستە دووفاقیی و ئاڵۆزانە بنرێت کە دەشێت ئافرەتان بەرانبەر سێکس هەیان بێت. ئافرەتان دەشێت زەوقیان بە پۆرنۆگرافیی هەڵسێت، هاوکات کە هەست بە بێزهاتنەوە و گوناهـ دەکەن. خۆ ئەم ڕیئالیتیەتە (واقیعە) لە ئەدەبی سێکسییدا ناوی نایەت. لە ئەدەبی سێکسییدا هەموو جۆرە وروژاندنێکی سێکسیی هەمیشە پڕ بە مانای وشە بە شتێکی خۆش پەسن دەکرێت (Jeffreys 1994). تا سێکسی زیاتر تێدا بێت، باشتر. نۆرمە پیاوانەکە، بەو شێوەیەی کە لە زمان و زانستدا دەردەبڕدرێت، ئەو واتایە دەدات کە هەستگەلی سێکسیی ئافرەتان هەر دەبێت پۆزەتیڤ (ئەرێنی) بن ـ دەنا بە سێکس دانانرێت.

> ئەدەبی ئازادیخوازیی هیچ وشە یان پۆلێنێکی بۆ وەڵامدانەوەی سێکسیی نییە کە پۆزەتیڤ نەبێت، هیچ وشەیەکی نییە لە دۆخێکی وادا بۆ پەسندانی ئاڵۆزێتیی هەستەکانمان بەکاری بهێنین. ئەمە ڕێککەوتێک نییە. بەشێکی توانایی تەکنیکی بۆ کۆنترۆڵکردنی سیاسیی، کۆنترۆڵکردنی زمانە. سەختە سەبارەت بە شتگەلێک کە هیچ وشەیەکیان بۆ دانەنراوە "بیربکرێتەوە". چاوەڕوان ناکرێت ئافرەتان بە شێوەیەک بەرانبەر سێکس بیربکەنەوە کە پۆزەتیڤ نەبێت. (Jeffreys 1994:65)

کە ئەزموونی پیاوان جڵەوی زانست دەگرێت و دەبێتە ڕەنگدانەوەی زمانەکەی هەر بەو واتایە نایەت کە ئەزموونی ئافرەتان لەدەرەوە دەهێڵدرێتەوە. بەو مانایەش دێت کە ئافرەتان بەرانبەر بە زانست شێوەپێوەندیەکی دژبەیەکیان دەدرێتێ. پاتریشیا فریتیۆف Patricia Frithiof ئەوە وا دەردەبڕێت کە ئافرەتان لەگەڵ ناهاوئاهەنگییەکی زمانیی بەردەوامدا ژیان دەبەنە سەر. کاتێک کە تێکستێک ئاماژە بە "پیاو" یان "ئەوی کوڕ" دەکات، ئەوا دەتوانێت مەبەستی پیاویش و ئافرەتیش بێت (Frithiof 1988). ئەوانە نازناوی گشتیین. هاوکات کە ئەوانە بێ هیچ گومانێک لە ڕاستیدا نازناوی جنسی پیاوان. ئافرەتان دەبێت بێ وەستان و وچان "ئامێرێکی زمان وەرگێڕانیان" هەڵ کردبێت کاتێک کە دەخوێننەوە. ئافرەت دەبێت هەمیشە لە خۆی بپرسێت: ئایا ئەمە منیش دەگرێتەوە؟ ئایا منیش لێرەدا هەم؟ ئافرەتان بە زەحمەت دەتوانن وەک بکەر خۆیان لە ناو تێکستەکەدا بدۆزنەوە

identifera sig. ئافرەتان لە پێوەندی لەگەڵ ئەوەدا كە دەیخوێننەوە لە هەستێكی نامۆییدا بەجێ دەهێڵرێن.

ڕیكارد ڕۆتری Richard Rorty پێی وایە كە ئەگەر وشەكان لەلایەن پیاوانەوە و بۆ ئەوان دروست كرابن، ئەوا بۆ ئافرەتان دەبێت بە كێشە كاتێك ئەو زمانە وەك ستراتیژیەكی ڕزگاریی بەكار بهێنن. زمانی پیاوان ناتوانێت ئافرەتان لە چەوساندنەوەی پیاوان ڕزگار بكات. لەبەرئەوەی كە زمان ئامرازێكە كە لە ناو دەستی گرووپی باڵادەستدایە، ئەوا ناڕەواییێتیی وەك سرووشتیی دەبینرێت و لە ڕووی ڕەووشتییشەوە ڕەوا دەنوێنێت، تەنانەت بۆ خودی چەوساوەكانیش:

> تەنیا كاتێك كە كەسێك خەونێكی هەبێت، و دەنگێكی بۆ گوزارەكردنی ئەو خەونە هەبێت، ئەوی كە لە سرووشت دەچێت دەست دەكات بەوەی كە لە كولتور بچێت، ئەوی وەك چارەنووس دەهاتە بەرچاو دەست دەكات بەوەی كە ببێت بە ڕەووشتێكی بێزئاوەر. چونكە تا ئەو كاتە تەنیا زمانی چەوسێنەرەوان كارا دەبێت، و زۆربەی چەوسێنەرەوانیش وا زرنگن كە زمانێك فێری چەوساوەكان بكەن كە دەنگیان وەك شێت بێتە گوێ ـ *تەنانەت بە گوێی خۆیشیان* ـ ئەگەر بێن و وەسفی خۆیان *بە چەوساوە بكەن*. (Rorty 1991:3)

ئافرەتان دەبێت زمانێكی نوێ دروست بكەن كە بتوانێت ئەزموونی چەوساندنەوەیان ڕابگەیەنێت. زمانێكی نوێ هەروەها دەتوانێت ناسنامەیەكی ئافرەتیی وا بئافرێنێت كە لەسەر بناغەی ستەم دانەمەزرابێت. ئەمە زۆر سەبارەت بەوە نییە كە ڕیئالیتیەكی ئافرەتیی هەرەوەزیی یان "ڕاستەقینە" ئاشكرا بكرێت، بەڵكو زیاتر سەبارەت بە دروستكردنی كۆمەڵە مانایەكی نوێیە بۆ نازناوی ئافرەت. زمانێكی چڵك نەگرتوو مەرجی ڕزگارییە (Rorty 1991). ئەم دەلیلهێنانەوەیە نێزیكی جەختی فێمێنیستە پۆستمۆدێرنیستەكانە لەسەر ئەوەی كە هەموو شێوەی گۆڕانێكی سیاسی و كۆمەڵایەتیی مەرجی دووبارەدامەزراندنەوەی زمان دەكات بە پێویستییەك. تەنیا ئەو كاتەی دەست پێ بكەین بە شێوەیەكی نوێ بدوێین و وشەگەلی نوێ دابهێنین، دەتوانین ڕیئالیتیە (واقیع) بگۆڕین.

> ئاخافتن و زمان ئامرازگەلێكن كە دەتوانن كار لەسەر گۆڕانەكانی دیكەش دابنێن، گۆڕینی كاروكرداری ئاخافتن و زمان بزووادنێكی سیاسیی گرینگە [...] بۆ گۆڕینی ئەو نیزامە سیاسییەی ئێستا كە هەیە پێویستە وشەی نوێ بە شێوەیەكی نوێ بخرێتە كار؛ تا وشەی نوێی زیاتر و زیاتر چوارچێوەی نیزامە دامەزراوەكە بەجێبهێڵێت، بەرەنگاربوونەوەكەش بەرانبەر ئەو نیزامە ڕادیكالتر دەبێت [...] (Buker 1993:10 f)

گرینگ ئەوەیە کە وشەگەل و چەمکی نوێ دروست بکردرێن بۆ ئەوەی لە زمانی قفڵخواردووی لە ئارادابوو ڕزگارمان بێت. فێمێنیستە پۆستمۆدێرنیستەکان بەو شێوەیە دەڵێن کە پێ هەڵگرتن لە پۆلێنکردنی ئافرەتانەوە نموونەیەکە لە ئەڵقەلەگوێیی بۆ دەستەڵات. هەر خودی قسەکردن لەسەر ئافرەتان مانای پەسەندکردنی وەسفێکی سەرکوتگەرانە دەدات (بڕوانە لاپەڕە ٤٩). هەر وەسفێکی ئافرەتان وەک ژێردەستە و ستەملێکراو لە ڕاستییدا دەبێتە مایەی ڕاگرتنی ژێردەستەیی و ستەمەکە. بەم شێوەپەلاماردانە بیریارانە پۆستمۆدێرنەکان خۆ دەخەنە ناو ناکۆیەکەوە: هاوکات کە ئافرەتان دەبێت بۆ گۆڕانکاریی و سەربەخۆیی بدوێن، ئەو هەلەیان لەدەست دەردەهێندرێت کە ناوێک لە پێوەندیە دەستەڵاتە ئێستاییەکان بنێن. بەپێی ئەمان چەوساندنەوەی ئافرەتان کۆتایی پێ نایەت تا ئافرەتان لە ئافرەتبوون نەکەون. ئەگەر ئافرەتان پێ لەسەر ئافرەتبوونی خۆیان دابگرن، ڕزگاریی خۆیان مەحاڵ دەکەن.

تێبینی

١. سەبارەت بە نووسینەوەی بیرەوەریی، بێلە Haug (١٩٨٧) هەروەها بڕوانە Widerberg (١٩٩٥).

٢. لە ناو سالآنی ١٩٦٠ ـ و ١٩٧٠ ـ کاندا ئافرەتان، لەسەرەتاوە بەزۆریی لە ئەمەریکا USA، شتێکیان بە ناوی "گرووپی بڵندکارەوەی خودئاگایی raising groups consciousness" دامەزراند. ئەو ئافرەتانە تۆڕگەلێکیان لەگەڵ هاوڕێ و دەرودراوسێکانیان ڕێکخست و گرووپی جودا لە زانکۆکان و لە شوێنی کاردا دروست کران.

٣. لەبەرئەوەی ناو لە ئۆرگانی زاوزێی ئافرەت هەمیشە گیرگرفتی جۆراوجۆر دروست دەکات (هەر ناوێکی لێ بنرێت هەر هەڵە دەکەوێتەوە) ئەوا ڕۆژنامەی داگنس نیوهێتەر Dagens Nyheter لە کەمپانیایەکدا (١٩٩٥/٢/١٠) هەوڵیدا ناوی ڤولڤا(ن) Vulva(n) (زێ/لێوکە) بهێنێتە ئاراوە. ناوێکی دیکە کە لە سوێدیدا کەمتر زڕاوە و کە زیاتر بەربلاّوە وشەی سنیپپان ـ Snippan.

٧

ناكۆكیەكانی ناو سیاسەت

تیئۆری فێمێنیستیی هەموو ئەو شتانە دەخاتە ژێرپرسیارەوە كە درۆزنانە بە سرووشتیی و بە بێگومان دادەنرێن. بەو جۆرە تیئۆری فێمێنیستیی ئەو پێوەندییە *سیاسییە* بناخەییەی نێوان جنس و دەستەلآت دەخاتە بەردەست و دەیخاتە ژێرپرسیارەوە و تاوتوێیان دەكات، باوەجودی ئەوەی كە شیكردنەوەكە سەبارەت بە دامەزراوەی سیاسیی و پرۆسێسی لەو جۆرە بێت، سەبارەت بە خێزان و سێكسیوالیتیە یان زانیاری و زمان بێت. هەرە ناكۆكی ناو سیاسەت ـ ئەوەی ئافرەتان دەستەلآتیان كەمتر هەیە لەبەرئەوەی جنسیان ئافرەتە و هاوكات كە جنس وەك سیاسیی ناسەلمێندرێنرێت ـ بەو شێوەیە بە بەردەوامی لەلایەن فێمێنیزمەوە دژایەتی دەكرێت.

ڕامانی فێمێنیزم لەو *نیزامەوە* سەرچاوە دەگرێت كە پێوەندییەكانی دەستەلآتی نابەرابەر لە نێوان جنسەكاندا بە پێوە ڕادەگرێت. ئەم ڕامانە لەناو جۆرەكانی فێمێنیزمدا هاوبەشە، ئەگەرچی جوداش وەسفی نیزامەدەستەلآتەكە دەكەن. فێمێنیستە ماركسیستی و سۆشیالیستیەكان بۆ نموونە باس لە دابەشكردنی جنسیی كار دەكەن، هاوكات كە فێمێنیستە ڕادیكالەكان پێیان وایە كە سێكسیوالیتی ناوەند و خاڵی چەقە.

فێمێنیستەكان بۆ گۆڕینی نیزامی دەستەلآتی جنسیی خاوەن ستراتیژی جودان. تیئۆریسانە جیاوازیخوازەكان دەیانەوێت كە نیزامە سیاسیەكە دووبارە لە خاڵی دەرچوونی جنسەوە بنیات بنرێتەوە. دامەزراوگەلی سیاسیی، یاسادەركردن و ڕیفۆرمی سیاسی وایان لێ بكرێت كە ڕەچاوی هەردوو جنسەكەی مرۆڤ، پیاوان و ئافرەتانیش، بكەن. تیئۆریسانی یەكسانیخواز دەخوازن ڕێگایەكی دیكە بگرنە بەر. ئەمان باس لە بێلایەنیەكی جنسیی ئاییندەیی دەكەن كە دەشێت بكرێت و دەیخەنە جێی ئەو سیستەمە سیاسیە جنسبێلایەنە ساختەیەی كە ئێستا هەیە. بەو شێوەیە دەڵێن كە هەردوو تیئۆریی سیاسیی و پراكتیكی سیاسیی دەبێت كۆشش بكەن بۆ ئەوەی كە سەربەجنسبوون مانایەكی نەبێت. لەملاوە فێمێنیستە پۆستمۆدێرنەكان دەیانەوێت نیزامە دەستەلآتەكە بەو شێوەیە تێك بدەن كە بیخەنە ژێرپرسیار و ئەم ناسنامەی كە ئەمرۆ هەیە هەڵبووەشێننەوە. ئەوان پێیان وایە كە ناسنامەی مرۆڤ وابەستەی زمانە. زمانێكی نوێ و جیاواز لە توانایدا دەبێت كە ناسنامەی چەوسێنەوەر بگۆڕێت.

ئەم هەڵوێستوەرگرتنە جودایانە کە لە ناو تیئۆری فێمێنیستیدا هەن لەسەر بناخەی شێوەی تێڕوانینی جیاواز لە پۆلێنی جنس دامەزراون. ئایا دەتوانین خۆ لە جنس قووتار بکەین بۆ ئەوەی لەوێوە بگەینە بوونێکی پاشەڕۆژیی وا کە جنس تیایدا نە لەسەر ناسنامەی مرۆڤ بڕیاردەر بێت و نە لە پێوەندیی دەستەڵاتیشدا؟ یاخود هەر هەر کتومت مەحاڵە کە خۆ لە جنس لابدرێت، چ ئێستاش و چ لە ئاییندەشدا؟

لە تیئۆری فێمێنیستیدا شێوەی جودا بۆ تێگەیشتن و گرفتدارکردنی جنس هەیە. بەڵام ڕامانی هاوبەش ئەوەیە کە جنس هەشە و واتای سیاسیشی هەیە. ئەو خاڵی ڕامانی فێمێنیستیە خۆی لە خۆیدا گوللەیەکی تێکشکێنە دژ بە تیئۆری سیاسیی نەریتیی و دژ بەو تێگەیشتنە بەربلاوەی کە گوایە مرۆڤ وەک بوونەوەری سیاسیی دەبێت وەک تاکەکەسی جنسنەدار ببینرێت. ئەم جۆرە تێگەیشتنەی تیئۆری سیاسیی نەریتییە کە دەبێتە مایەی مانەوەی نیزامی دەستەڵاتی جنسیی ـ کە پێوەندی نێوان جنس و دەستەڵات نەبینراو دەکات.

بەو شێوەیە فێمێنیزم لەو ڕێگایەوە کە بەبەردەوامیی پێوەستی نێوان جنس و دەستەڵات دەخاتە ڕوو و هەروەها کە ئاماژە بە بێلایەنیی جنسیی ساختەی تاکەکەس دەکات، بەرەنگاری نیزامی دەستەڵات دەبێت و دژی دەوەستێت. چەمکی تاکەکەس "پیاو" دەکات بە نۆرم. نۆرمێک کە لە خۆیدا هێندە بێگومانە کە تەنانەت ناش بیندرێت ـ هاوکاتیش نۆرمێکی وا بناخەییە کە هەموو هەوڵێک بۆ خۆلادان لێی، دەبێت بە بەرپرسیاریی *کەسی لادەر*. پیاوان تاکەکەس و مرۆڤن. ئەوان هەرگیز پێویستیان بەوە نییە کە خۆ(یان)، بوون(یان) یاخود ناوەڕۆک(یان) پێناسە بکەن. بەڵام ئافرەتان، لادەرن. لەبەرئەوەی لادانێک تەنیا لە پێوەندی لەگەڵ نۆرمێکدا دەبێت بە لادان، ئەوا دروست لە پێوندیی خۆیدا لەگەڵ نۆرمەکە/پیاوان کە لادەرەکە/ئافرەتان پێویست دەبێت بە تایبەتی بکرێن.

پرسیارە دووپاتەکە کە دەپرسێت جنس چییە، بەو شێوەیە هەر خۆی پەردە لەسەر هەبوونی نیزامی دەستەڵات هەڵدەداتەوە و بیچمێکی دەداتێ. بەڵام لۆژیکی ئەو نیزامی دەستەڵاتە فێمێنیزم دەخاتە ناو ناکۆکیەکیەوە. بۆ ئەوەی داوای فێمێنیستیی بۆ گۆڕانکاریی لە ناو پێوەندیە دەستەڵاتە جنسییەکاندا وەک ڕەوا لێی تێبگەیرێت دەبێت ئافرەتان پێناسە بکرێن. دەبێت بە ڕوونی دیاری بکرێت کە ئافرەتان چۆن لە نۆرمە پیاوانەییەکە لادەدەن. دواتر ناکۆکییەکە نیشانی دەدات کە پێوەندی لە نێوان جنس و گۆڕانکاریی سیاسیدا بە قووڵیی کێشەدارە و جێی بێنەوبەرەیەکی قووڵە.

كاتێک فێمێنیزم نیزامی دەستەڵات دەخاتە ژێر پرسیارەوە "ناكۆكیەكانی ناو سیاسەت" دەردەكەون. بەو شێوەیە فێمێنیزم ئەو ناكۆكیانە دەخاتە بەردەست و هەوڵ دەدات لێیان تێ بگات كە نیزامی دەستەڵاتی جنسیی هەم لەلایەكەوە لەسەریان دامەزراوە و هەم لەلایەكەوە هەر خۆی نەبینراویشیان دەكات. هاوكات ئەو ناكۆكیانە لە دامەزراوەتیئۆریە فێمێنیستیەكانیشدا ڕەنگ دەدەنەوە.

بەڵام بە هەرحاڵ، ئەوە گرینگە كە نكۆڵی لە خۆدژگوتنەكان و ناكۆكیەكان نەكرێت. لە كۆتاییدا، دروست لە ڕێگای ئاماژەكردن بە چەوتێتی، لە ڕێگای ئاشكراكردنی ناكۆكییەكان و پەردەهەڵدانەوە لەسەر ناكۆیەكانە كە فێمێنیزم دەتوانێت بەرەنگاری ئەو نیزامە دەستەڵاتە بێتەوە كە پراكتیكی سیاسی و تیئۆری سیاسیی پێكەوە بە پێوە ڕایان گرتووە.

Litteraturförteckning

Acker, Joan (1995) ”Feminist Goals and Organizing Processes”, i Feminist Organizations: Harvest of the New Women’s Movement, M M Ferree & P Y Martin (red), Philadelphia, Temple University Press.
Alcoff, Linda (1988) ”Cultural Feminism Versus Poststructuralism: The Identity Crisis in Feminist Theory”, i Signs, vol 13, nr 3.
Armstrong, Pat & Armstrong, Hugh (1986) ”Beyond Sexless Class and Classless Sex: Towards Feminist Marxism”, i The Politics of Diversity, R Hamilton & M Barrett (red), London, Verso.
Barry, Kathleen (1995) The Prostitution of Sexuality. New York & London, New York University Press.
Beauvoir, Simone de (1949) Le Deuxième Sexe II. Paris, Editions Gallimard.
Beauvoir, Simone de (1949; 1970) The Second Sex. New York, Alfred A Knopf.
Bobbio, Noberto (1990) Liberalism and Democracy. London, Verso.
Borchorst, Anette & Siim, Birte (1987) ”Women and the Advanced Welfare State – a New Kind of Patriarchal Power?”, i Women and the State: The Shifting Boundaries of Public and Private, A Show¬stack Sassoon (red), London & New York, Routledge.
Borelius, Maria (1993) Sedan du fött. Om den nyblivna mammans kropp och själ. Stockholm, Fischer & Co.
Brown, Wendy (1988) Manhood and Politics: A Feminist Reading in Political Theory. New Jersey, Rowman & Littlefield.
Buker, Eloise (1993) ”Postmodern Feminist Rhetoric and Political Prac¬tices”. Paper presenterat vid American Political Science Association möte i Washington, augusti 1993.
Butler, Judith (1990) Gender Trouble: Feminism and the Subversion of Identity. New York, Routledge.
Butler, Judith (1993) Bodies that Matter: On the Discursive Limits of ’Sex’. London & New York, Routledge.
Cavarero, Adriana (1992) ”Equality and Difference: Amnesia in Political Thought”, i Beyond Equality and Difference: Citizenship, Feminist Politics and Female Subjectivity, G Bock & S James (red), London & New York, Routledge.
Christenson, Eva (1994) ”Att problematisera heterosexualitet – Reflek¬tioner utifrån ett lesbiskt perspektiv”. Stockholms universitet, Stats¬vetenskapliga institutionen.
Coole, Diana (1993) Women in Political Theory: From Ancient Misogyny to Contemporary Feminism. Hertfordshire, Harvester Wheatsheaf.
Dahl, Robert A (1956) A Preface to Democratic Theory. Chicago, University of Chicago Press.
Dahlerup, Drude (1994) ”Learning to Live with the State”, i Women’s Studies International Forum, vol 17, nr 2–3.
Danius, Sara (1995) ”Själen är kroppens fängelse: Om den vanskliga distinktionen mellan kön och genus”, i Feministisk Bruksanvisning, C Lindén & U Milles (red), Stockholm, Norstedts.
Dietz, Mary (1992) ”Context is all: Feminism and Theories of Citizen¬ship”, i Dimensions of Radical Democracy: Pluralism, Citizenship, Community, C Mouffe (red), London & New York, Verso.
Dworkin, Andrea (1987) Intercourse. New York, The Free Press.
Eagle Russett, Cynthia (1989) Sexual Science: The Victorian Con¬struction of Womanhood. Cambridge, Harvard University Press.
Easlea, Brian (1981) Science and Sexual Oppression. Patriarchy’s Confrontation with Woman and Nature. London, Weidenfeld and Nicolson.

Easlea, Brian (1983) Fathering the Unthinkable: Masculinity, Scientists and the Nuclear Arms Race. London, Pluto Press.
Eduards, Maud (1992) ”Against the Rules of the Game. On the Importance of Women’s Collective Actions”, i Rethinking Change. Current Swedish Feminist Research. HSFR, Uppsala.
Eduards, Maud (1993) ”Politiken förkroppsligad”, i Politikens väsen: Idéer och institutioner i den moderna staten, B von Sydow, G Wallin & B Wittrock (red), Stockholm, Tidens Förlag.
Eisenstein, Hester (1995) ”The Australian Femocratic Experiment: A Feminist Case for Bureaucracy”, i Feminist Organizations: Harvest of the New Women’s Movement, M M Ferree & P Y Martin (red), Philadelphia, Temple University Press.
Eisenstein, Zillah R (1988) The Female Body and the Law. Berkeley, University of California Press.
Ellis, John (1992) ”On Pornography”, i The Sexual Subject: A Screen Reader in Sexuality, London & New York, Routledge.
Elman, Amy R (1996) Sexual Subordination and State Intervention. Providence Rhode Island, Berghahn Books.
Elshtain, Jean B (1981) Public Man, Private Woman. Princeton, Princeton University Press.
Eskilsson, L & Bergenheim, Å (red), (1995) Förnuft – Fruktbarhet – Förälskelse, idéer om kvinnor och kvinnors idéer. Stockholm, Carlssons.
Fee, Elizabeth (1983) ”Womens Nature and Scientific Objectivity”, i Womens Nature: Rationalizations of Inequality, R Hubbard & M Lowe (red), New York, Pergamon Press.
Fredelius, Gunilla, Frithiof, Patricia & Ursing, Ingrid (1994) Kvinno¬identitet. Stockholm, Natur och Kultur.
Freud, Sigmund (1931; 1961) ”Lecture XXXIII, Femininity”, i Standard Vol XXII. London, Hogarth.
Frithiof, Patricia (1988) ”The Psychologies of Women – Themes and Variations”, i Kvinnors identitetsutveckling. JÄMFO rapport nr 13, Stockholm.
Gatens, Moira (1992) ”Power, Bodies and Difference”, i Destabilizing Theory: Contemporary Feminist Debates, M Barret & A Phillips (red), Stanford, Stanford University Press.
Gilligan, Carol (1985) Med kvinnors röst. Stockholm, Prisma.
Grant, Judith (1993) Fundamental Feminism. Contesting the Core Concepts of Feminist Theory. London, Routledge.
Haraway, Donna J (1981) ”In the Beginning was the Word: The Genesis of Biological Theory”, i Signs, vol 6, nr 2.
Hartmann, Heidi (1981) ”The Unhappy Marriage of Marxism and Feminism”, i Women and Revolution: A Discussion of the Unhappy Marriage of Marxism and Feminism, L Sargent (red), London, Pluto Press.
Haug, Frigga (1987) Female Sexualization: A Collective Work of Memory. London, Verso.
Hawkesworth, Mary E (1990) Beyond Oppression. Feminist Theory and Political Strategy. New York, Continuum.
Hernes, Helga Maria (1982) Staten – kvinner ingen adgang? Kvinners levekår og livsløp. Oslo, Universitetsforlaget.
Hernes, Helga Maria (1987) Welfare State and Woman Power: Essays in State Feminism. Oslo, Universitetsforlaget.
Hill Collins, Patricia (1993) ”Towards a New Vision: Race, Class and Gender as Categories of Analysis and Connection”, i Race, Sex and Class, vol 1, nr 1.
Hirdman, Yvonne (1988) ”Genussystemet – reflexioner kring kvinnors sociala underordning”, i Kvinnovetenskaplig Tidskrift, vol 9, nr 3.
Hirdman, Yvonne (1990) ”Genussystemet”, i Demokrati och makt i Sverige: Maktutredningens huvudrapport, SOU 1990:44. Stockholm, Allmänna Förlaget.

Holm, Ulla M (1993) Modrande & praxis: En feministfilosofisk under¬sökning. Göteborg, Daidalos.
Holmstrom, Nancy (1984) ”A Marxist Theory of Women’s Nature”, i Ethics, vol 94, april.
Honig, B (1992) ”Toward an Agonistic Feminism: Hannah Arendt and the Politics of Identity”, i Feminists Theorize the Political, J Butler & J W Scott (red), London & New York, Routledge.
Jaggar, Alison M (1983) Feminist Politics and Human Nature. New Jersey, Rowman & Allanheld Publishers.
Jagose, Annamarie (1996) Queer Theory: An Introduction. New York, New York University Press.
Jansson, Maria (1994) ”Om skillnader mellan skillnader, och andra skill¬nader i feministiska teorier”. Stockholms universitet, Statsvetenskap¬liga institutionen.
Jeffreys, Sheila (1994) ”Creating the Sexual Future”, i The Woman Question, M Evans (red), London, Sage Publications.
Johannisson, Karin (1994) Den mörka kontinenten: Kvinnan, medicinen och fin_de_siècle. Stockholm, Norstedts.
Jónasdóttir, Anna (1988) ”On the Concepts of Interest, Women’s Inte¬rests, and the Limitations of Interest Theory”, i The Political Inte¬rests of Gender: Developing Theory and Research with a Feminist Face, K B Jones & A Jónasdóttir (red), London, Sage Publications.
Jónasdóttir, Anna (1992) ”Har kön någon betydelse för demokratin?”, i Kontrakt i Kris: Om kvinnors plats i välfärdsstaten, G Åström & Y Hirdman (red), Stockholm, Carlssons.
Keller, Evelyn Fox (1985) Reflections on Gender and Science. New Haven, Yale University Press.
Kessler, Suzanne J & McKenna, Wendy (1985) Gender: An Ethno¬methodological Approach. Chicago, University of Chicago Press.
Kulick, Don (1996) ”Queer Theory: Vad är det och vad är det bra för?”, i lambda nordica, vol 2, nr 3–4.
lambda nordica (1996) vol 2, nr 3–4.
Larsson, Torbjörn (1994) Det svenska statsskicket. Lund, Student¬litteratur.
Laqueur, Thomas (1990) Making Sex: Body and Gender from the Greeks to Freud. Cambridge, Harvard University Press.
Lloyd, Genevieve (1984) The Man of Reason: Male and Female in Western Philosophy. London, Routledge.
Lorde, Audre (1994) ”Age, Race, Class and Sex: Women Redefining Difference”, i The Woman Question, M Evans (red), London, Sage Publications.
Lundgren, Eva (1990) Gud og Hver Mann. Oslo, Cappelen.
Lundgren, Eva (1993) Det får da vaere grenser for kjønn: Voldelig empiri og feministisk teori. Oslo, Universitetsforlaget.
MacKinnon, Catharine A (1989a) ”Sexuality, Pornography and Method: ’Pleasure under Patriarchy’ ”, i Ethics, vol 99, January.
MacKinnon, Catharine A (1989b) Toward a Feminist Theory of the State. Cambridge, Harvard University Press.
MacKinnon, Catharine A (1991) ”From Practice to Theory, or What is a White Woman Anyway?”, i Yale Journal of Law and Feminism, vol 3, nr 13.
Mansbridge, Jane (1993) ”Feminism and Democracy”, i Democratic Community, J W Chapman & I Shapiro (red), New York, New York University Press.
Millett, Kate (1969) Sexual Politics. London, Virago.
Moi, Toril (1994) ”Att erövra Bourdieu”, i Kvinnovetenskaplig Tid¬skrift, vol 15, nr 1.
Moi, Toril (1997) ”Vad är en kvinna? Kön och genus i feministisk teori”, i Res Publica, vol 35/36, nr 1–2.

Morgan, Patricia (1982) ”From Battered Wife to Program Client – State Shaping of Social Problems”, i Kapitalistate, nr 9.
Mouffe, Chantal (1992) ”Feminism, Citizenship, and Radical Politics”, i Feminists Theorize the Political, J Butler & J Scott (red), New
York, Routledge.
Nuke Collection (1993) Riksutställningar, Stockholm.
Okin, Susan Moller (1989) Justice, Gender and the Family. New York, Basic Books.
Okin, Susan Moller (1991) ”John Rawls: Justice as Fairness – For Whom?”, i Feminist Interpretations and Political Theory, C Pateman & M L Shanton (red), Cambridge, Cambridge Polity Press.
Outshoorn, Joyce (1994) ”Being present to make difference visible? ’Parity Democracy’ and the question of the political representation of women”, Paper presenterat vid 1994 Annual Meeting of the American Political Science Association, New York.
Pateman, Carole (1988) The Sexual Contract. Cambridge, Polity Press.
Pateman, Carole (1989) The Disorder of Women. Democracy, Femi¬nism and Political Theory. Cambridge, Polity Press.
Phillips, Anne (1991) Engendering Democracy. Cambridge, Polity Press.
Phillips, Anne (1993) Democracy and Difference. Cambridge, Polity Press.
Puranen, Bi (1994) Att vara kvinna är ingen sjukdom. Stockholm, Norstedts.
Rawls, John (1971) A Theory of Justice. Oxford, Oxford University Press.
Rich, Adrienne (1980) Compulsory Heterosexuality and Lesbian Existence", i Signs, vol 5, nr 4.
Rorty, Richard (1991) ”Feminism and Pragmatism”, i Radical Philosophy, vol 59, fall.
Rubin, Gayle (1975) ”The Traffic in Women: Notes on the ’Political Economy’ of Sex”, i Toward an Anthropology of Women, R R Reiter (red), New York, Monthly Review Press.
Ruddick, Sara (1989) Maternal Thinking. Towards a Politics of Peace. London, The Women’s Press.
Sainsbury, Diane (red), (1994) Gendering Welfare States. London, Sage Publications.
Scott, Joan W (1993) ”Kvinnor som bara har paradoxer att erbjuda: Fransk feminism 1789–1945”, i Häften för kritiska studier, vol 26, nr 4.
Scott, Joan W (1996) Only Paradoxes to Offer: French Feminists and the Rights of Man. Cambridge, Harvard University Press.
Siim, Birte (1994) ”Køn, medborgerskab og magt”, i Kvinder, Køn & Forskning, vol 3, nr 3.
Sledziewski, Elisabeth G (1992) ”The democratic principle of equal representation – Forty years of Council of Europe activity”, Council of Europe.
Smih, Dorothy (1987a) ”Women’s Perspective as a Radical Critique of Sociology”, i Feminism and Methodology, S Harding (red), Bloomington, Indiana University Press.
Smith, Dorothy (1987b) The Everyday World As Problematic:A Feminist Sociology. Boston, Northeastern University Press.
Smith, Dorothy (1989) ”Sociological Theory: Methods of Writing Patriarchy”, i Feminism and Sociological Theory, R A Wallace (red), London, Sage Publications.
Spelman, Elizabeth (1988) Inessential Woman: Problems of Exclusion in Feminist Thought. Boston, Beacon Press.
Sprat, Thomas (1997; 1958) History of The Royal Society. Saint Louis, Washington University Studies.
Taylor, Charles (1989) Sources of the Self: The Making of the Modern Identity. Cambridge, Cambridge University Press.
Uvnäs Moberg, Kerstin & Robert, Rigmor (1994) Hon och Han. Födda olika. Stockholm, Brombergs.

Violi, Patrizia (1992) ”Gender, Subjectivity and Language”, i Beyond Equality and Difference: Citizenship, Feminist Politics and Female Subjectivity, G Bock & S James (red), London & New York, Routledge.
Voet, Rian (1992) ”Political Representation and Quotas: Hannah Pitkin’s Concept of Representation in the Context of Feminist Politics”, i Acta Politica, nr 4.
Waerness, Kari (1984) ”The Rationality of Caring”, i Economic and Industrial Democracy, vol 5, nr 1.
Watson, Sophie (1990) ”The State of Play: An Introduction”, i Playing the State: Australian Feminist Interventions, S Watson (red), London & New York, Verso.
Widerberg, Karin (1995) Kunskapens kön: Minnen, reflektioner och teori. Stockholm, Norstedts.
Women and Revolution: A Discussion of The Unhappy Marriage of Marxism and Feminism, (1981) L Sargent (red), London, Pluto Press.
Young, Iris Marion (1987) ”Impartiality and the Civic Public”, i Feminism as Critique, S Benhabib & D Cornell (red), Cambridge, Polity Press. Young, Iris Marion (1989) ”Polity and Group Difference: A Critique of the Ideal of Universal Citizenship”, i Ethics, vol 99, January.
Young, Iris Marion (1990) Throwing like a Girl and Other Essays in Feminist Philosophy and Social Theory. Bloomington & Indiana¬polis, Indiana University Press.
se, Cecilia (1993) ”Individ utan innehåll”, i Statsvetenskaplig tidskrift, vol 96, nr 2.